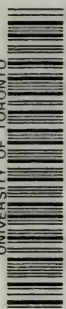

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00011849 7

Pannonia Books
2 Spadina Road
Toronto 4, Canada

PH
3132
M3
köt.49

MAGYAR REMEKIRÓK

A MAGYAR IRODALOM FŐMŰVEI

Sajtó alá rendezik

Alexander Bernát

Angyal Dávid

Badics Ferencz

Bánóczi József

Bayer József

Beöthy Zsolt

Berzeviczy Albert

Endrődi Sándor

Erdélyi Pál

Erődi Béla

Ferenczi Zoltán

Fraknói Vilmos

Gyulai Pál

Heinrich Gusztáv

Koroda Pál

Kossuth Ferencz

Kozma Andor

Lévay József

Négyesy László

Rákosi Jenő

Riedl Frigyes

Széchy Károly

Széll Kálmán

Váczy János

Vadnay Károly

Voinovich Géza

Zoltvány Irén

49. KÖTET

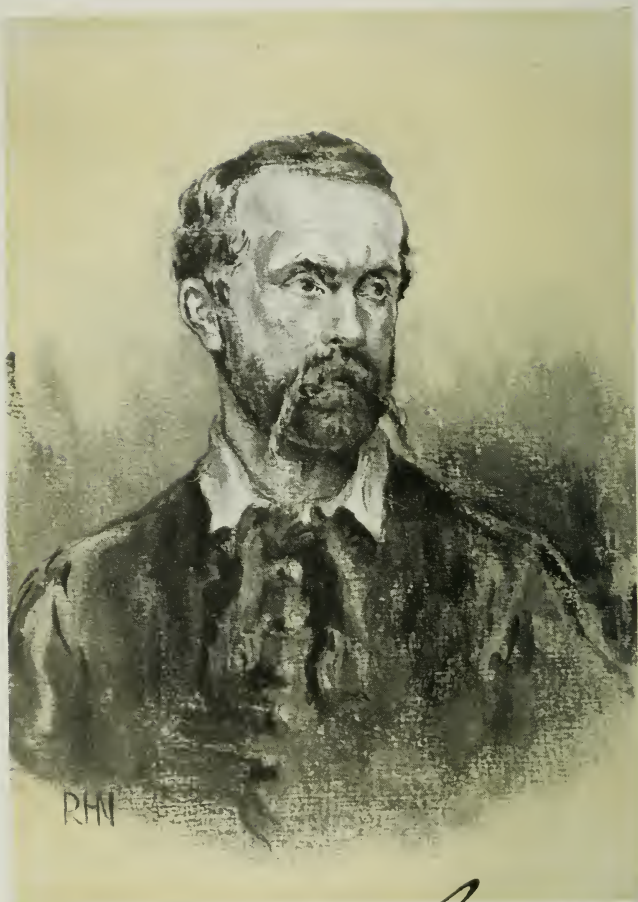
MADÁCH IMRE MUNKÁI

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1904

W. F. N. fecit

Franklin Tarsoliat

Madison Lane

MADÁCH IMRE

MUNKÁI

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta

ALEXANDER BERNÁT

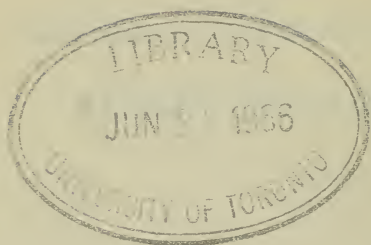

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1904

1083302

MADÁCH IMRE.

1823. jan. 21. — 1864. okt. 2.

Magányos, magasan fekvő, nem épen könnyen hozzá-
férhető helyet foglal el Madách Imre irodalmunkban.
Föllépése, alkotása, alkotásának sorsa a rendestől eltérő,
meglepő vonásokat mutat. Közel van a negyvenhez, fájdalom,
egyszersmind élte végéhez, midőn *Az Ember Tragédiájával* magára vonja a nemzet figyelmét. Mindaddig
nem fordult a nagy közönséghez, titokban írt, rejtve fejlődött,
legszűkebb környezete is alig tudta, mi forr benne.
De művének további története is különös. Legnagyobb-
jaink egyike, Arany János, fedezi föl, hirdeti dicsőségét és
gondozza kiadását. Mégis meglepő, hogy ez a bölcséleti
dráma, mely az emberiség legfelső kérdéseivel foglalkozik,
mily gyorsan terjed és hódítja meg a nemzetet. A mire
költője nem is gondolt: még színpadra is kerül. De
nem a színpad teszi népszerűvé, inkább a mű népszerű-
sége biztosítja színpadi sikerét, melyre oly kevéssé látszott
termettnek. Azóta is nőttön nő hatása és a külföldön is
ismerik és méltányolják. Idegen színpadokon is sokszor
adták, német nyelven nem kevesebb, mint öt fordítása
jelent meg. Halála után összeszedték egyéb műveit, me-
lyekből három kötet telt ki. De egyéb művei távolról sem
mérkőzhetnek *Az Ember Tragédiájával*. Szerzője dicsőségé

csak ez hordozza, hordozza könnyen és megdönthetetlenül. Mindez sok érdekes kérdést támaszt. Milyen volt az ember és mikép fejlődött, hogy egyszerre ily nagy művet tudott alkotni, melyet későbbi alkotásaival sem tudott utólélni? És milyen maga az a mű, mely mint philosophiai dráma előzmények nélkül való a magyar irodalomban és mégis állandó helyet szerzett magának benne? Az író nemzetében, az író műve nemzete gondolkozásában és érzésében gyökerezik; fölismerhetjük-e, hogyan jönnek és kelnek az éltető nedvek ebben az esetben a nemzet lelkéből az író művébe és az író művéből a nemzet lelkébe?

1.

Madách életrajzának megírásához, mondta Gyulai Pál az összes művek előszavában 1879-ben, nem volt elég adata, de nem is látta még idejét eljötnnek. Mindaddig *Bérczy* Károlynak, Madách barátjának, 1866-ban a Kisfaludy-Társaságban felolvasott emlékbeszéde volt minden, a mit Madáchról a nagy közönség tudott. Azóta elég bő anyag gyűlt egybe, melynek gyűjtői közül *Palágyi* Menyhért és *Morvay* Győző válnak ki. *Palágyi* Menyhért kiadta *Madách* Imre élete és költészete című (Budapest. 1900. Athenæum) művét, melyhez a költő fia rendelkezésére bocsátotta a család levéltárát és egyéb emlékeit. *Morvay* Győző, a ki nagy magyarázó tanulmányt a irt *Az Ember Tragédiájához*, *Adalékok Madách Imre életéhez* (Budapest, 1898.) czímen igen érdekes adatokat szedett össze a költő életéről és *Palágyi* könyvéről írt bírálatában (B. Szemle 279. sz.) *Palágyi* művének számos részletét helyreigazítván, új adatokat is közöl. Örök kár, hogy *Madách* bizal-

mas barátai nem rajzolták meg képét; élesszemű barátok közvetetlen benyomását nem pótolhatja semmi. Ezért Bérczy emlékbeszéde, habár fogyatékos és tartózkodó, még ma is legbiztosabb alapja minden Madách-életrajznak.

Madách Imre Alsó-Sztregován született, 1823. jan. 21-én, mint régi nógrádi nemesi család sarjadéka, mely a Morvay-közölte családfán Comes *Radon de Oszlán*-tól (1235) származtatja magát. Radon négy gyermeke közül a harmadik *Madách de Oszlán* nevet viseli, ettől veszi a család új nevét. A család krónikája tele van a hadi dicsőség ragyogó példáival és a nemzet ügyéhez való hű ragaszkodás eseteivel. Palágyiban olvashatjuk, hogy Madách János tevékeny részt vesz Thököly fölkelésében és 1694-ben a honti fölkelők vezére Buda ostrománál; nagyszakállú Madách Péter pedig Thököly generálisa, a ki 1682-ben elfoglalja Kassát. A költő nagyatyja, Sándor, ügyvéd, kit Migazzy püspök visszahódított a kath. egyháznak; a költő atyja, *Imre*, cs. k. kamarás, szép könyvtárt gyűjt, de főleg a gazdasággal foglalkozik és az ő gondja létesíti a most is ott levő szép parkot. Morvay szerint erős vallásos érzés és a rejtelmeshez való vonzódás megvan a családban, meg Imre szüleiben. A költő édes anyja, kesselőkeői *Majthényi* Anna, nagy hozományával a családnak kissé züllött anyagi ügyeit hozza rendbe; később kiváló szellemével, nagy akaraterejével, erős öntudatával a család uralkodó középontja lesz. Midőn férje 1834-ben meghalt, e férfias lelkű nő erős kézzel ragadja meg a család kormányát, és nemcsak az anyagi ügyeket tartja rendben, hanem gyermekeinek neveléséről és tanításáról is férfias szigorúsággal gondoskodik. A ki ily környezetben, ily körülmények közt felnevelkedik, egy történeti család fejlődésének nyomait

fogja mutatni, finomodott észjárást, nemesebb öntudatot, esetleg zárkózott természetet, mely kívülről hidegnek tetszik, de belül az érzelmek és indulatok erős hullámvásárlat rejtegeti. Szilajságot az érzésben, odaadást a megnyilatkozásban, nagy energiát a cselekvésben nem igen várhatunk. Finom, distingvált szellemi physiognomiát, nagy sensibilitást ez előzményekből könnyebben megérthetünk. A kik a társadalmi életnek ily magaslatán állnak, korán tesznek szert emberismeretre, gyorsan szoktak kiábrándulni, hajlanak a szatirához. A környezet természetesen nem döntő tényező, sok egyéb is érvényesülhet, de ilyenmő esetleg meglevő csírák fejlődését nagyon előmozdítja.

Az ifju Madách szellemi arczvonásai korán öltének határozott formát. Anyja, kinek ő kedvencz fia, gondosan neveli, a fiú részben otthon végzi a gymnasiumot, melynek egyes osztályaiból a váczi gymnasiumban tesz vizsgálatot. Akkori szokás szerint gyorsan végez, 1832-ben már a harmadik osztályról szóló bizonyítványt megszerezte, csupa eminenssel. A többi bizonyítvány is mind ilyen. De beteges gyermek. 1833-ban nem tesz vizsgálatot, valószínűleg már akkor jelentkezett köszvénye, mely egész életén át gyötri s minduntalan megakasztja tevékenységében. Ily szervezetek hajlanak a contemplatióra, kedvet találnak a tanulásban. A fiatal Imre igen komoly, lelkiismeretes, becsvágyó tanuló volt és a szülői ház szigorú felügyelete csak növeli e természetes hajlandóságokat. Azt olvassuk, hogy a Madách-gyerekek már otthon kis hetilapot szerkesztenek, *Literaturai Kevercs* címen, melyben Imre a ptolemæusi világrendszerrel értekezik. A harminczas években vagyunk, a nemzeti föllendülés ko-

rában, midőn az új szellemi élet fuvalma elhat minden-
hová és a művelődés ösztönét erősen keltegeti. Madách
Imre egész életén át fáradhatatlan tanuló. A Kisfaludy-
társaságban tartott székfoglalójában panaszosan említi, hogy
újabb költőink borzadnak minden tanulmánytól és azt az
ihlet megöklőjének tekintik (III. 348. l.). Madách folyton
tanult és jegyzett. «Erős hitem, mondja Bérczy, hogy ő
mindig írónnal vagy tollal kezében olvasott. Egyetlen esz-
mét sem bízott az emlékezet táblájára, honnan az könnyen
tova száll, hanem papírszeletre s azt az illető papírcso-
magba tette . . . *Hány ily csomagot s ezekben hány ezer
ily papírszeletet találtam irományai közt*, tele írva az ismer-
tet minden neméből vett és saját elvonó észrevételeivel
kisért jegyzetekkel. E csomag itt philosophia, e másik dra-
maturgia, ez biblia, ez mythos, ez életírás, az történelem,
ez politika, az költészet, ez kivonatok a *Corpus Juris*ből,
az zenészet — és így tovább.» (I. XXV. l.) (L. Becker H.
M. Szemle 1899). Leginkább a történet s a természet-
tudományok vonzották. Drámái majdnem mind történetiek és
drámaírói művészete az egész emberi történet ideális képé-
ben csúcsosodik ki. De ugyancsak Az Ember Tragédiája
mutatja, hogy a természettudományi gondolkozás terén is
járatos, hogy a nagy tanuló az egész emberi tudás, az
egész emberi élet birodalmát iparkodik áttekinteni. Ime mi-
voltának egyik fontos vonása: lelke megtelik pozitív ismere-
tekkel, melyek mind főlebb emelkedő gondolkodásának biztos
alapúl szolgálnak. Madách Imre egészséges philosophiai
elme, a ki szeret elmélkedni, de nem légvárakat építeni. Nem
fog egy studiumban elmerülni; «egy tárgy nem foglalt
el» írja egy jegyzetében; encyklopædikus hajlamai vannak,
de a purzta ismeretszerzéssel sem fogja beérni. Inkább

az angolok, mint a németek módjára bölcselkedik. Erős elme ez, a ki szereti a világosságot, a realitást. Az Ember Tragédiája erős logikával készült mű, melyben a logikai csontváz a költészet rovására néha nagyon is meztelenül jelenik meg. De hatásának egyik tényezője ép e világosságban, a logikában rejlik. Ez magyar vonás benne. Az egész mű mintha logikai demonstráció volna, úgy épül föl, de e demonstráló erő intenzitásában van valami, a mi imponál és szinte költői erővel ragadja meg az olvasót.

Gymnasiumi tanulmányainak befejezése végett Imrét anyja 1837-ben Pestre küldi, a másik két fiúval, Károlylyal, Pállal együtt, kik számára egész háztartást rendez be. A fiúk otthon tanulnak és Imre a pesti piaristáknál tesz vizsgálatot. Az iskolai tanulmányokon kívül kellő gond fordíttatik testi gyakorlatokra, lovaglásra, tánczra és a művészetekre, rajzra, zenére; régi főúri szokás szerint mesterséget is tanul a fiú, esztergályozást. Az egyetemen végre kiszabadul az örökös magányos tanulásból, mely ritkán terem jó gyümölcsöt, az ő zárkózott természetének meg épen nem tehetett jót. Igen jó társaságba kerül, *Lónyai Menyhért*ébe, kivel együtt nyolczan összetartó, egymást buzdító, együtt mulató és tanuló kört alkotnak, melynek többi tagjai *Menyhért* öccse *Albert*, *Andrássy* *Manó* és *Gyula* gr., *Balassa* *Antal* br., *Beniczky* *Ödön*, *Boronkay* *Rudolf*. *Madách* *Imre* főleg *Lónyai Menyhérthez* vonzódott. A két philosophiai és egy jogi évet nyilvánosan végezte *Imre*, de 1840-ben hazament *Sztregovára*, valószínűleg betegeskedése miatt és magánúton készül a jogi vizsgálatokra. A vizsgálatait rendes időben végzi, 1841 vége felé a jogiakat, 1842 december havában pedig megkapja az ügyvédi oklevelet.

Az a három év, melyet Pesten töltött, bizonyára nagy jelentőségű szellemi fejlődésére nézve, de fájdalom, valami sokat nem tudunk róla.

Palágyi könyvében megvannak az ez időben anyjához intézett levelei, melyekből egyet-mást ki lehet olvasni, főleg a mi érzelmi és indulati életét illeti. Végtelenül szereti anyját, kinek általában nagy hatása van életének alakulására, kinek szerető gondjára sűrű betegeskedése folytán nagyon rászorúl, de ki minden energiája mellett talán kevésbé alkalmas fia akaratát edzeni és nevelni. Szinte a betegségig fokozódó sensibilitás mutatkozik egyik-másik levelében. Anyjának alkalmilag kifejezett néminemű elégedetlensége kétségbe ejti, anyja pedig úgy látszik pædagogiai szempontból szükségesnek látja, keménynek mutatkozni. A 17. levélben pl. (1838 május) ezeket olvassuk:

Édes mamám! Ha szívemre téve kezemet, az égre tekintek, kérdeve lelkiismeretemet, mit tevék, hogy megérdemlém az egész világ megvetését, mert ha egy szerető anya teszi azt, mennél inkább az érdektelenebb csapat. Nem lelek semmit, tán néhány gyöngöseségen kívül, mi vádolhasson. Én egész életemet egy szent célra áldozám, a legszentebbre, melyet ember csak elérni vágyhat s ez volt: azon anyai fáradozások, aggódások s gondviselésnek bármi kis részét leróhatni s ha ezernyi kellemtelenségnek kitéve magam, vagy ezernyi örömtől elvonulva, kérdezem magam: mi ezért a díj, szívemben egy szózat emelkedett, mely súgta: anyád megelégedése, s én azután folytattam a nehéz utat, mert oly dicső vezérem volt — a remény. Űlő életre szentelém magam, olvastam, mennyit lehetett s erkölcsöm ellen tán sehol senki ki nem állhat. — Oh mi fájdalmas ezen öntudattal a bizalmatlanság, nem mondom mit érezek mindig ily alkalommal, mert kimondhatatlan az, nem mondom a szégyenpirulást magam és társaim előtt, de azt, hogy egy anya őtet úgy szerető fiára gyanakszik, ha hat órákor otthon nincsen. — Oh édes Mamám! s ha meg az mondatik, hogy

kóbor vagyok, hogy honn sohasem vagyok. — 8—11-ig az iskolában lévén, délután ismét 2—4-ig s haza jövök, mestereimnek is eleget tenni s ha este nem látok majd dolgozni, akkor is tilos nékem barátim körében mulatni néhány perczet. De hagyján, te kíváncd. S ha visszajövök a templomból v. másunnan, ismét azon öljő gyanús szavak: «talán nem is voltál a templomban» és u. t., mindenkor inkább egy tördöfést éreznék mellemben. Valóban gyakran gondolám ilyenkor, nem lenne-e jobb, nem lennem — s az ég hatalma ellen vétkeznék. — Mind meglegyen, sohasem megyek hazulról el ezentúl, mint hová kell, hogy essen életem mentől hamarább áldozatul, megmenekedve a földi szenvedésektől. Mutatja úgysis mellem és egészségem, hogy nem oly igen hosszú lesz a földi pálya. Ám legyen az bármi rövid is, szentelve neked téged holtig szerető fiad, Imre; többet nem írhatok védségemre, de evvel a végítéleten is bírám elibe állhatok, mondva: ilyen valék. Tán nevetni fogod zavarodásomat, óh, mert engemet csak az ért, ki érezi keservemet.

A gyermek levele, bár túlságait és érzelmességét nem kell nagyon komolyan venni — nem oly szenvedő martir ő, és a levél kedves pathosa a pubertas időszakára vall — mégis jellemzi Madáchot. Az igazságtalan vád csak nagyon sensibilis lélekben vált ki harag és dacz helyett fájdalmat és megadást, melyben persze a kis martir gyönyörködik. Midőn egyik levelében (1839 július) a színházról van szó, azt írja, hogy lemond róla, nehogy költséget okozzon anyjának, és mert az nem való még öcscseinek. Hozzáteszi: «Le tudok én mondani mindenről. Különben is még elég idő. S tudod, ha látom, testvéremnek nem jó részesülni, magam sem részesülök szívesen». (I. h. 403. l.) Mégis nevezetes kijelentések egy tizenhetedik évébe járó ifjú szájában. Beteges test, contemplatív lélek, csekélyebb energiája az akaratnak, nagy sensibilitás. Csodálatos volna,

ha Pestnek mind növekedő irodalmi áramlata meg nem ragadná. Tényleg az előbb említett levélben a színházról szólóban azt írja: «Én, ámbár érzem írói pályámra ennek jó befolyását (mert oly verseket írok, hogy erővel az Athenæumba ki akará tétetni Lónyai és Spetykó, sőt színdarabot is, hogy Földváry biztatott, játszassam el azt.)» A mondat nincsen befejezve, de értsd: ámbár érzem, hogy a színház nagyon elősegít írói pályámon, mégis lemondok róla. Egyszerre fölbukkan az «írói pálya!» És a két szó villámszerűen megvilágítja pesti életét; nem látunk sok részletet, de az egésznek pillanatnyi összképét. Írt verseket és színdarabot! Az irogatásról Bérczy útján is értesülünk. Ők nyolczan verseket írnak, és a névtelen versek részrehajlatlan bírálat alá estek. «Hozzám is elhozott egy párt, sajátjait s tej- és vérevegyületű arczán ez utóbbi lőn uralkodó, midőn mély tűzű fekete szemeit reám szegezve, kért, mondanék munkáiról lehető legőszintébb és legszigorúbb véleményt... A versek nyelve és technikája ellen tettem kifogást. «Tűzbe velők!» szólt ő. (I. XXI. l.) A nagy sensibilitás sokszor nagy büszkeséggel párosul. Nem mer mutatkozni a világ előtt, hogy szégyent ne valljon. Ime a kezdet, melynek folytatása, hogy husz éven át ír, a nélkül, hogy a nyilvánosság elé lépne. Együtt van a költő emotionalis életének majdnem minden vonása. Csoda volna, ha szerelmes nem volna. Nemcsak szerelmet, hanem egész regényt él át, lemond és sírkövet állít elhantolt szerelmének *Lantvirágok* című kinyomatott kis füzetében, mely azonban csak legszűkebb baráti és rokoni körének szól. Beleszeretett legjobb barátjának hűgába, Lónyai Etelkába. A legjellemzőbb, hogy a kesergő szerelem könyvét édes anyjának ajánlja fiúi szeretettel. Ez még sem volt az igazi

szerelem. A mint nem az igazi szerelem hangja az ilyen vers: Ki hallgat engem Viszonzva sóhajim S az emberek között Elértve lángjaim? Palágyi talán kissé tragikusan bánik el ezzel a szerelemmel is s valószínűleg igaza van Lónyai Albertnek, a ki Palágyinak ezeket írja: A mi az esetet illeti, az nem volt egyéb, mint egy kis diáknak rajongása, vagy hagyjuk rá, szerelme egy 14 éves gyermekleány iránt és nemcsak hogy vallomáshoz, de talán még egy ártatlan és jelentéktelen csókhhoz sem vezetett... (Pal. 73. l.) De az arczkép szinte teljessé vált. A pesti évek érlelték a gyermeket ifjúvá és ez ifjúnak egész határozott arczvonásai vannak. Komoly, kissé magába vonult, tartózkodó, érzékeny ifjú lélek, a tanulást szereti, a contemplációra hajlik, becsvágygyal készül közéleti szereplésre, írói babérokra áhítozik, de abban a korban, mikor másokat a merész öntudat szinte fölveti, félénk és kevésbé magában bízó. Körülbelül ilyen lehetett az ifjú Madách, midőn a magyar közélet természetes politikai iskolájába kerül, hol biztos út nyílik meg előtte, t. i. szülő megyéjébe, melyben a család tekintélye évszázadok óta gyökerezik!

II.

Közpályáját Madách mint t. aljegyző kezdi meg a jeles Sréter János nógrádi alispán oldalán 1841-ben. Sréter János, ki mint Shakespeare, Byron, Sheridan, Mirabeau, Tasso, Goldoni és Cervantes fordítója, mint publicista, mint a *Visszaemlékezések* szerzője, tehát mint írói egyéniség (Morvay) nagy hatással lehetett volna Madáchra, már néhány hónappal később meghalt. Utódja Fráter Pál alispán, kinek házában megismerkedik annak unokahúgával,

Fráter Erzsikével, későbbi feleségével. Fontosabb mint hivatala, melytől már 1843-ban torokbaja miatt megválik, hogy itt ismerkedik meg Szontagh Pállal, kinek barátsága, társasága rendkívül hozzájárult Madách egész valójának érleléséhez. A két fiatal ember csakhamar bensőleg barátkozik; együtt mulatnak, politizálnak és nézik a világot. Szontagh, úgy látszik, a frissebbik, realisabb, gyakorlatias gondolkodású, kitől Madách emberismeretet tanul, ki a fiatal idealistát a kulisszák mögé vezeti és illúzióitól megfosztja. Balassa-Gyarmaton akkor eleven élet lüktetett, sokat politizáltak, tán még többet mulattak és intrikáltak, a mentornak bő alkalma lehetett a szemléleti oktatásra. «Nógrád férfi társasköreiben akkor a frivolságig terjedő élczelő hang volt uralkodó, melyet a merev ellentétben álló szabadelvű és conservatív pártok fegyverül is használtak egymás ellen s melylyel ildomosan úszni vagy alámerülni kellett. Szontagh Pálnak élénk, szikrázó és minden helyzetbe kész szelleme rögtön föllelte azon közép-utat, melyen a banális platitude-ök és a nyers frivolság közt találó, pezsgő élczczel, vagy kaustikus élő gúnynyal, ha kell, biztosítsa magának a többséget. E szellem a csaknem mindennapi együttlétben észrevétlen átolvadt Madách viseleti modorába is: az eddig bátortalan, a tömegből örömost visszavonuló, komoly ifjú, gyakori betegeskedése daczára, a helyzet komikumát kiaknázni tudó, élénk, merész, s barátjaival együtt nemcsak a szónoklat terén, hanem magánkörökben is legörömostebb hallgatott társalgóvá lett.» (Bérczy, I. XXII. 1.) Együtt szerkesztették ők ketten a *Nógrádi Képcsarnokot*, csipős epigrammák írott füzetét, melyben sorra kicsúfolták a nógrádi férfiakat, egymást sem igen kimélve.

Szontagh ebben ezt az epigrammát írta Madáchra:

Most liberális vagy, van szellemed és tudományod,
Oly magasan hordod kis pisze orrod azért.
Várjunk csak kis időt, míg lesz Nógrádban alispán,
Elpárolg elved s megmarad a magas orr.

Madách és Szontagh valóban kissé emlékeztetnek Ádámra és Luciferre, kiknek alakjai Goethe Faustjából erednek, de Madách saját élettapasztalatától elevenednek meg. A szellemes mentor hatása Madáchra talán eleinte nem nagyon jótékony. Fiatal, érzékeny, idealista lelkekre amúgy is visszásan hat a világ durva realitásaival való első érintkezés. Mennél tisztább és sejtelmetlenebb lelkük, anná kínosabban érzik a valóság és gondolkodásuk közötti el-lentétet, ily állapotban könnyen hajlanak túlzásra és válságba kerülnek. Ennek a tragikumát írta meg Shakespeare Hamletjében. Az idealista lélek szégyenli idealizmusát, szégyenli, hogy a világ megcsalta, és daczból szívesen felcseréli idealizmusát cynismussal. Oly mentor, mint Szontagh, kinek nem kell kiábrándulnia, ki élesen lát, siettetheti és súlyosbíthatja ezt a válságot. Barátunk előtt szégyelljük illúziónkat és a cynismust mentő, fölemelő bátorságnak érezzük. Madáchnál, a ki korán fejlődik, a ki tizennyolcz éves korában kilép az életbe, huszonkét éves korában nőszül, harmincz éves korában elválík nejétől, ez a válságos folyamat döntő hatással van egész életére. Nem rendes a lefolyása.

Nem sokat tudnánk róla, ha a különben oly zárkózott Madách íróasztala előtt nem könnyítene a lelkén. De szinte magától értetődik, hogy az ifjú, a ki már 16 éves korában írói pályájáról beszél, kinek verseit barátai ki akarják adni, drámáját eljátszatni, most folytatja irodalmi kísérleteit. Ir verseket és drámákat. A Szontaghhoz írt

leveleiben (Összes művek III. k.) több ízben van szó irodalmi művekről, versgyűjteményekről, melyeket Alsó-Sztrégován betegeskedve, elküld Szontaghnak. A mi a drámákat illeti, a következőkről van tudomásunk: *Jó név és erény*, *Commodus*, *Csak tréfa*; az elsőből és másodikból csak töredékek maradtak fenn, a *Csak tréfa* megvan egészen; továbbá: *Mária királyné*, *Csák végnapjai*, *Férfi és nő*. Az utóbbi kettővel akadémiai pályázatban vett részt és *Csákkal* dicséretet nyert, de ezt, valamint *Máriát* később átdolgozta, úgy hogy ezek eredeti alakját nem ismerjük. A *Férfi és nő*-t is át akarta dolgozni, lemásoltatta az Akadémiában őrzött példányból, de az átdolgozás mégis abba maradt. Mindezekből *Mária* és *Csák*, de átdolgozott alakjában, megvan az Összes művekben, úgyszintén a *Férfi és nő*. Tudományos dolgozattal is megpróbálkozott. Palágyi hírt ad «a művészeti értekezésről», mely 1842-ben származott és Sophokles drámáival, valamint a drámával általában foglalkozik. Évszámokat nem sokat tudunk, de mindezeket esküvője előtt írta, mely 1845-ben július 20-án volt. *Csák végnapjait*, mint a kézirat címlapján megjegyezte, 1843-ban írta, *Mária királynét* valószínűleg 1844-ben, A *Férfi és nő*-vel 1843-ban pályázott, ez tehát első kísérletei közül való. Még korábbi az első három, melyeket Gyulai Pál csekély becsűeknek mond és ezért teljesen mellőzött. A *Csak tréfa* Palágyi szerint «hatalmas drámai erő elemi kitöréseivel lepi meg az olvasót» (84. l.), de azóta ő is megváltoztatta nézetét. Tőle tudjuk meg, hogy a versekben kiadott «Egy örült naplójából» című cyclust némi átdolgozással és rendbeszedéssel ebből a drámából mentette meg Madách; ha ez igaz, akkor ez a cyclus ránk nézve a legtanulságosabb.

Minden fajta pessimista érzés helyet talál e naplóban, melyet a költő ironikusan őrült naplójának nevez, *Toute la lyre*. A kor hitvány, az erő fölemésztí magát benne; az ember hitvány erőmű, melynek fűtése többbe kerül, mint az ész megkereshet; az embernek csak két vezérrúgója van, a gyomor és a szem ingere; az ember (vagy talán az asszony) hizelgő macskafaj, szívébe húzva lappang a köröm; barátság, hon, szerelem olyan, mint a készpénz gyanánt forgó váltó, végszámadáskor nem kell senkinek. A kor házasságrontó, szerelemszövvő, tanácsban dús, tettben szegény Lázár sat. «De szívemnek mégis van vigasza: hogy jobb az ember sohasem is volt.» Undorral fordul el az emberektől, kik oly émelygően lágymelegek. A világ egy nagy patkányfogó, ki benne van, rést mindhiába kér, hogy éljen, fel kell falni társait, a legerősebb végre csak megél. És a szerelem? Mit mond a szerelemtől az ifjú bölcs? Kiábrándult már a szerelemből is? Hogyne! Az ösztönnek vannak ily tréfás ötletei: hogy elrejtse fondorkodásait, saját maga ellen fordul. A húsz évesek közt hihetetlen sok a nőgyűlölő, főleg a szerelmi szünetekben. «A lyány bűvös növény, virága oly deli, de elrejtett gyöke méreggel van teli.» «Oh szerelem, te édes gyötrelem, te kételkedő hit, könnyező gyönyör . . . látom most, milyen dőre, hasztalan vagy, de jól esik, hogy lelkemben lakál.» «Mi vagy te szerelem? Tán égi tűz, miként hiú göggel dicsekedel? Por lángja vagy s felforralt vérünkkel, Mint illat a virággal hervadsz el.» «A nagy Kopernik csillagrendszere legbiztosabb vezér az égen fent, ily biztos rendszer: emberek között gaznak, csalárdnak tartani mindent.» Az egész gyűjtemény különben alább olvasható. Nem tudni, mikép vannak meg ezek a drámában, mi a későbbi toldás, de a

szerző pessimizmusa versenyezhet Schopenhauerével, kit persze nem ismert. Mégis nevezetes, hogy ez a világjárvány még Balassa-Gyarmaton és Alsó-Sztrégován is dúl! Miféle csatornákon került oda? Byronnak is része lehetett benne, bizonyára Szontaghnak is, még inkább a fiatal szív idealizmusának, mely beleütközött a valóságba és nem talált a munkában kiegyenlítő érzéseket. Legveszedelmesebb segítőtársa ennek a fiataalkori pessimizmusnak a tétlenség. Az élet értékeit munkával kell megszerezni, a munka sikerében kell megtalálni. Mi dolga volt a fiatal tiszteletbeli aljegyzőnek, kit nem elégített ki a mulatozás és ki nem talált semmi tért a munkásságra, kit sűrű betegeskedése még a munka látszatától is sokszor megfosztott?

Mégis egyéb is kiviláglik e fiataalkori kísérletekből. Magának ennek a pessimizmusnak is sajátos a színe, bizonyos filozófiai magaslatra emelkedik, sőt a későbbi Madách gondolatainak a csirája is lappang benne. Egy helyen azt mondja, hogy a förlázódás, hon, hit mind oly eszmék, melyek az ész előtt meg nem állnak ugyan,

De mégis lelkünk égből hozta le
És közelebb áll Istenéhez a szív,
Mely mindezeknek volt lakó helye.
S ha a tapasztalás kiábrándít is,
A megcsalt szív becsében nem veszít.

Ily gondolatok már egy tisztultabb fölfogás sejtelmét keltik. Hasonló benyomást kelt a *Ferfi és nő* című dráma, az egyetlen, mely, mint mondtuk, eredeti formájában van meg az Összes művekben. A cím, a thema, a feldolgozásra választott anyag mind ily filozófiai hajlandóságra mutat. A költő a nemek viszonyait tárgyalja mythikus mese keretében; mythikus keretben filozófiai

gondolatot dramatizálni az Ember Tragédiájának is költői módszere. Herakles a mű hőse, de Herakles itt mint később Ádám, az emberiség, a férfi képviselője. A mű motója: A férfi nagy nő nélkül is, jelzi a szerző gondolkodását, az erotikus ösztönnek előbb is említett saját maga ellen való lázadását. Mennyi durvaság van a hős expozíciójában! Herakles megúnta nejét és ezt nyíltan, sokszor megmondja neki. «Még egyszer mondom, vén vagy, nem szeretlek!» Herakles szereti a fiatal Jolét, de ez ocsmányul megcsalja. A szerelem átok, ezer ostorral ver meg bennünket, únottsággal, rabszolgasággal, csalással, csalódással. A sárba ránt bennünket, megöli lelkünket, testünket. Mikor Herakles a máglyára lép, felkiált:

Szabad vagyok; és oly szabad: minő
Nem voltam még: nincsen remény, dicsőség,
Szerelenvágy keblemben; a nemesb
Szellem kiküzdött a földnek porából
És nő nem dúlja föl többé nyugalmát...
Isten leendne az emberfiakból:
Ha a szerelem ösztöne s a nővágy
Kihalna vagy kiforrna kebleinkből.

Íme az Ember Tragédiájának csirája. Ez lesz Madách életének problémája: Mi az ember sorsa a földön, miért küzd, mily része van a nőnek e küzdelemben? Mihelyt az életben egyebet is fog látni, mint szerelmet, már feleletet fog adni e kérdésre. Most őt magát a szerelem láza égeti és majd minden gondolata e körül forog. Erős érzékiségű férfiú, mint Schopenhauer, a ki dühöng a szerelem kínjai ellen és boldognak képzei el azt az időt, mikor ez a láz nem fogja gyötörni. De érdekes és épen nem egészen mindennapi jelenség Madáchnál, hogy erotikus korában is min-

den érzése, minden gondolata philosophiai magaslat felé tör. Most jóformán az egész embert ismerjük, nemcsak contemplatív természetét, sensibilis lelkét, hanem philosophiai hajlandóságát, sőt gondolkodásának irányát is. Sok mindent megtanult, verset írni, történeti tárgyú romantikus drámákat szerkeszteni, mindezekben gyöngé, jelentéktelen. De nagy erők gyűlnek lelkének egy részében. A fiatal táblabíró, a ki sokat van egyedül, az élet értékén, az ember sorsán tépelődik és meg-megújuló rohammal ennek a nagy problémának a várát ostromolja lelke hevével, gondolkodása erejével, kezdődő élettapasztalata, növekedő tudása mindinkább tökéletesedő fegyvereivel. Látnivaló, hogy csak egy nagy mű írására van prædestinálva.

III.

Hogy Madáchnak ifjúkori pessimizmusa csak lazán gyökerezhetett lelkében, az előbbiekből is megértjük, de boldog szerelmes és házaselete is bizonyítja. 1844-ben megismerkedett *Fráter Erzsikével*, tekintélyes bihari család sarjával, és a rákövetkező évben nőül vette. Madách anyja ellenezte ugyan e házasságot, nem tartotta a leányt elég háziasnak, Imréjéhez valónak, de csakhamar belenyugodott és a család csesztvei uradalmát átengedte a fiataloknak. Morvay írja, hogy a nő szerette a költekező életet, nyílt házat tartott és az öreg asszonynak így sokszor kellett a hiányt pótolni. De az első évek, úgy látszik, zavartalan boldogságban folytak le. Imre gazdálkodott és 1846-ban újra megyei hivatalt vállalt, a főbiztosi állást, melylyel munka és némi fizetés is járt. Irodalmi tervei úgy látszik elaludtak. E korszakból csak lyrai és elbeszélő versei ma-

radtak fenn, az utóbbiak abban a romantikus stílusban írva, mely már-már szűnedezik, az előbbiek erős természeti érzésből fakadnak, melyről eddigi munkáiban nincsen tudomásunk. Petőfi volt rá nagy hatással, de csak a lelkében szunnyadó érzést keltegette. Egészen más a viszonya a természethez, mint Petőfié. Petőfi mindent a művész szemével néz és a művész érzésével alakít, Madách a természethez mint vigasztaló, üdítő hatalomhoz menekül, a philosophus gondolkodásával mélyed el benne, symbolumként tekinti, néha istenséggént imádja. Lyrájában phantasticus vonások is fel-feltűnnek. Egyik legszebb verse, *Dalforrás*, művésziesen fejezi ki az embernek a természettel való összeolvadását; itt a gondolat és érzés benső harmóniában vannak és a nyelvbeli kifejezés is nála szokatlan szépségben simul a tartalomhoz. E fajtából kevés szebb magyar versünk van. E korbeli érzését tán leghívebben fejezi ki az *Otthon* című vers:

Messze tőlem, dőre földi gondok,
E küszöbnél meg nem állapodtok
Szent e hely, kicsiny világom ez;
Messze tervek, hírnév, aranyálmok
Helyt bizonynal ottan nem találtok
A hol üdvöt a jelen szerez.

Elmerenghetünk azon a kérdésen, hogy miért kellett Madáchnak házaseletében mindenről lemondania, mi akasztotta meg írói fejlődését, miért nem folytatta az előbbi években oly nagy méretű irodalmi működését; de ezekre hiába keresnénk oly feleletet, mely igazán magyarázna valamit. Fiatal volt, szerelmes volt, örült az életnek, kis családjának, imádta gyermekeit, irodalmi pályázatainak sikertelensége bizalmatlanná tehetette maga iránt, szóval élte az

életet és egyebekkel nem igen törődött. Jött a forradalom és megzavarta minden magyar ember életét. Madách tevékeny részt nem vehetett benne, ép 1848 tavaszán megmegújuló bajának újabb rohamát kellett ágyban elszenvednie, de azért a forradalom véres eseményei közlről is érintették. Elvesztette akkor nagy tehetségű öcscsét, Pált, a ki már 21 éves korában nógrádi alispán volt. Pál belebetegedett a forradalom izgalmaiba és fáradalmaiba és 1849-ben meghalt. A költő húga pedig, Madách Mária, férjével, Balogh Károlylyal, a ki végigküzdötte a szabadságharczot, menekülni akarván, Lugosnál az oláhok kezébe került, kik őt, férjét, meg fiát megölik. Végre Madách Imre is bajba került. 1851-ben menedéket ad egy bujdosónak, de elárulják és 1852 augusztus havában éjjel elviszik Madáchot fogságba, előbb Pozsonyba, majd innét Budapestre az új-épületbe, a honnét 1853-ban, május elején szabadon bocsátják. De egy ideig még Pesten kell maradnia, a hol neje is meglátogatja. Végre augusztusban haza térhetett — mindössze kilencz hónapig volt börtönben — de nem többé Csesztvére, hanem az ősi kastélyba, Alsó-Sztregovára, a hol ezentúl laknak. Közben családi boldogsága romba dőlt. Szerencsétlen neje férje távolléte alatt méltatlanná tette magát szerelmére, lehetetlenné tette, hogy együtt maradhasson vele. 1854-ben elváltak. Nem is találkoztak többé. A nő túlélte férjét, 1875-ben halt meg a nagyváradi kórházban.

Mily hatással volt Madách Imre lelki életére az a sok csapás, mely oly rövid idő alatt érte, a haza romlása, két testvérének elveszte, a börtön, családi életének földúlása, ma alig mérhetjük meg. Környezete előtt magába zárja szenvedéseit. Költeményeiben sem panaszoja el őket. Csak

itt-ott világítja meg éles villám lelke sötétségét. Egy helyen mondja :

Ellenállottam nőnek, hogy könyörge,
Szerettemet hallgattam, mint zokog,
Most már jöhet sorsomnak bármi vége,
Nyugodtan várom, oh erős vagyok!

Lelkében megsebezve, még inkább magába vonul. Nem esik kétségbe, de elfásul. A környezete nem nagy változást vesz rajta észre, sőt úgy tetszik, mintha a család légköre megtisztult volna. Ujra együtt lakik anyjával, ki, mialatt fia és neje Sztregován éltek, más épületben lakik. Madách sokat foglalkozik két nála maradt gyermekével, Aladárral és Arával, később Jolán is, ki eleinte anyjánál maradt, hazatér. Vendégek is nemsokára sűrűn jönnek a házhoz. «Látszólag vidám élet folyt Sztregován, írja Morvay; Imre sohasem volt melancholikus, a politikát és nejét sohasem említette.» De ez nála nem jelenthetett egyebet, mint hogy annál mélyebben hordta őket szívében, ott, hol bizony fájt. Hogy még 1857-ben milyen volt lelke érzése, Szontagh Pálhoz intézett levele mutatja, mely alább olvasható. Ennél fontosabb okmánya nincsen az ő életrajzának. Szontagh előtt leveti az álarczot, melyet a világ előtt viselt. A régi pessimizmus újra föléledt, csak hogy egész más erővel, nem a világ megismerése előtt, mint akkor, hanem miután megismerte. Most saját testén, lelkén tapasztalta, a miről tiz-tizenkét évvel ezelőtt, hallomás után, képzeletből beszélt. Az ifjú pessimizmusa szenvedélyes, néha még tréfás is, néha pathetikus, meglátszik rajta, hogy az írónak szinte kedve telik benne. A pessimizmus oly distingvált, oly arisztokratikus érzés! A mostani keserű, mint az epe, zord, hideg, majdnem közömbös. Nem kell komolyan venni

az életet, nevetni kell rajta; isten is csak tréfának nézi ezt a földet. A híres emberek, kik országokat vezérelnek, számítók és képmutatók, csak a tapasztalatlan ifjúság lelkesül beszédjeiken. A gyermek nem szereti anyját, csak hizeleg neki, hogy játékszert kapjon, vagy csínját elta-
karja. A bűnbánó haldokló megcsalja istenét, a pap, a ki áldást mond a halottra, csak a temetési díjt számolja ki. Később elolvastván ezt a levelet, azt írja hozzá: «Ujra elolvastam a Pálnak töltött mérget. (Most ő tölt Pálnak mérget!) Miért nem tartám ezt magamnak? Eh, mit! E mérge *igazság*, ha tragédia is s az emberi természet sohasem tagadta meg magát és Ádám a teremtés óta folyvást csak más és más alakban jelen meg, de alapjában mindig ugyanazon gyarló féreg marad, a még gyarlóbb Évával oldalán.» (Bérczy, Összes művek, I. XXXI.) Mikor a levelet írta, benne volt abban a fásultságban, mely eleinte egészen elbódította. Midőn újra elolvasta, talán egy-két évvel később, már kezd gyógyulni, mert kezd philosophálni. Már egyetemesít! Beszél az emberi természetről és annak symbolikus képviselőjéről, Ádámról. A köznapi lelkek úgy végeznek a fájdalommal, hogy felejtik. A Madáchok a gondolat erejével küzdik le. Mihelyt az indulatot megértjük, csökkentjük erejét. E sorokban Bérczy joggal látja az Ember Tragédiájának csiráját. Még csak a csirája van meg, föltűnik Ádám, Éva, és sejtelve a történelmi fejlődésnek. De még teljesen pessimisztikus színben. De a gondolat, mely az indulatot már hatalmába kerítette, folytatni fogja művét. Madách végig fogja gondolni az egész pessimizmust és ezzel nemesebb sphærába fogja emelni. Az Ember Tragédiája fájdalmában fogamzott meg, de men től inkább nő az eszme, annál fényesebb lesz. Midőn az-

után megszületik, nem a lét ujjongását halljuk ugyan, de valami fenséges nyugalomnak leszünk tanúi, mely a lemondásból meríti komolyságát, de a belenyugvásból és eszményből az életküzdelem erejét.

A zárkózott emberek erősebben szenvednek, mint az expanzivok, kik kitöréseikkel könnyítenek lelkük terhén, de viszont gyökeresebben gyógyulnak, ha gyógyulnak. Az indulat nyilatkozásának elfojtása lassan-lassan elfojtja magát az indulatot. Madách életének tanúi egybehangzóan jelentik, hogy az ötvenes évek vége felé Madách lelke megenyhült. «A bánkódó, aggódó édes anya, mondja Bérczy, örömmel látta fia üdülését.» Anyja sokban hasonlított hozzá, nagyon tudta rejtegetni érzelmeit; Morvay is mondja, hogy Madách csalódását kiheverte és régi életkedvével humora is visszatért. Szerette a társas együttlétet és néha napokig együtt mulatott barátjaival. Nyilván más volt, ha társaságban találta magát és természetes érzéseinek engedte át magát, és más, ha íróasztala előtt ült és kereste a kapcsolatot gondolat és valóság közt. Akkor előtörtek érzékenységének rejtett élményei, fájdalmainak emléke és az a nagy kétség, mely azok nyomában kelt. És a gondolat hosszú keserves küzdelmet vívott azokkal az érzésekkel, melyek életre keltették. Végre megszűnt a harcz. A gondolat kibontakozott és győzelmesen formát öltött. Így született meg Az Ember Tragédiája és most már értjük, hogy miért nem írhatott egyebet is, a mi ezzel egyértékű. Madách nem volt művészi természet. Neki az írás kevésbé volt kedves játék, mely saját magában leli gyönyörűségét. Philosophiai lélek volt. Egy probléma foglalkoztatta, mióta eszmélkedni kezdett: Az ember sorsa. Eleinte fitymálva bánt el a súlyos problémával. Kissé játszott vele.

El is hagyta, mintha nagyon súlyosnak találná. De a sors újra ráterelte figyelmét. És ekkor egy nagy erőfeszítéssel, melynél nagyobbra kevés ember képes, melynél nagyobb se előbb, se később nem telhetett tőle, mert élete nyugalma fordult meg rajta, végig gondolta a nagy kérdést és a maga módja szerint megoldotta. Minden egyéb költői műve mélyen alatta áll ennek a nagy műnek, mert egyik sem érdekelt igazán. Mihelyt befejezte Az Ember Tragédiáját, voltaképp élete művét is befejezte. Élete nagy ügyét adta elő e műben. Őt a gondolat emelte magasra, a szent komolyság és hév, melylyel a gondolaton csüngött, vonja be a poésis gloriájával. Ez a mű philosophia és költészet; de nem dráma és művészi tekintetben is fogyatékos. A művészet nem szereti a véres komolyságot és ez a mű az. Művészi tekintetben utánozta Faustot, és a miben utánozta, abban gyöngé; de a gondolat és annak poésise tisztán az övé. Itt nem utánozhatott senkit, mert ez ő maga. Ha egy lélek nagy indulata, egy emberi élet súlyos tapasztalata és egy tehetség megfeszített ereje egy pontban találkoznak, születik meg ily remekmű.

Még néhány fenséges verse is sikerült, melyek hasonló érzésből születtek, pl. *A halál költészete*, mint Az Ember Tragédiája fényes napjának sugaras környezete. De messze nem világít ez a fény. Madách a nagy művéhez vidám pendant-t akart írni, a *Tündér álmot*, derült játékot, melyből egy kis töredék elkészült és néhány gondolat megmaradt. Ha megírja, nagy csalódást szerzett volna magának és nekünk. Neki egész mivoltánál és sorsánál fogva egy nagy témája, egy nagy gondolata volt. Örök dicsősége neki és dicsőségünk nekünk, hogy

megvolt benne az az erő, mely e hatalmas gondolatnak, ez örök témának úgy meg tudott felelni.

IV.

A nagy mű külső története is érdekes, jelentéséről is néhány szót kell mondanunk. Madách a művet 1859-ben, febr. 17-én kezdte írni és 1860 márcz. 26-án fejezte be. Szokása szerint senkinek se szólt róla, csak miután befejezte, mutatta meg Szontághnak. Szontágh buzdítására Jámbor Pál képviselőtársát fölkérte, vezesse el Arany Jánoshoz; az ő ítéletét akarta hallani, tőle tette függővé irodalmi pályáját, ha az ő ítélete kedvezőtlen, a szerző tűzbe dobta volna művét s Ádám utolsó álmát a purgatorium lángjai közt álmodta volna végig, de egyebet se írt volna többé. Arany János, midőn az első sorokat elolvasta, a maga finom stilus- és formaérzékével megjijedt Madách nyelvétől és versétől és kedvetlenül abba hagyta az olvasást. Midőn Jámbor sürgette véleményét, újra elővette és most végig olvasta. Végig olvasván, azonnal fölismerte a mű kivételes nagy értékét. Neki köszönjük, hogy a mű megmaradt és gyorsan érvényesült. Tompának azt írja Arany, hogy egy igazi talentumot fedezett föl Madáchnak, hogy műve úgy conceptióban mint compositióban jeles mű; csak itt-ott a verselésben meg a nyelvben talál némi nehézkességet, de így is, a mint van, egy kevés külsímítással, «irodalmunk legjelesebb termékei közt foglal az helyet.» (1861 szept. 12.) Ő ajánlja föl a művet a Kisfaludy-Társaságnak kiadásra, mely az ajánlatot örömmel fogadja és a költőt már 1862 elején tagjai közé választja. A mű 1862 elején jelent meg, miután Arany János

szerető gonddal végezte rajta a szükségesnek vélt simításokat. Már a következő évben új kiadás kellett és a költő halála után jelent meg a harmadik kiadás. Azóta sok kiadása jött és a mű tömérdek példányban terjedt el. Mi e harmadik kiadás után nyomattuk le a művet ebben a kötetben, de még egyszer összehasonlítottuk a költő kéziratával, mely néhány kétes helyen eligazított bennünket. Talán sikerült a művet a szövegbe belopózott néhány makacs sajtóhibától is megszabadítanunk.

A műről csakhamar irodalmi viták indultak meg, melyek főleg a mű jelentése, czélzata körül forogtak, egyes mozanatait magyarázták és a világirodalom néhány hasonló művével Fausttal, Kainnal stb. összehasonlították. *Arany János, Szász Károly, Erdélyi János, Bérczy Károly, Riedl Frigyes, Haraszi Gyula, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Beöthy Zsolt, Morvay Győző, Palágyi Menyhért, Kőrössi György* és mások foglalkoztak vele. E sorok írója is több ízben írt róla, először a «Reform-»ban 1871-ben, azután *Beöthy Zsolt* Képes Irodalomtörténetében, végül pedig kiadta a szöveget részletes jegyzetekkel és magyarázatokkal 1900-ban. A színpadra Paulay Ede alkalmazta és 1883-ban szept. 20-án adta először. Azóta folyton műsoron maradt, mint egyike a legnépszerűbb daraboknak, mely mindig megtölti a nézőteret.

E helyt részleges magyarázatokba és méltatásba nem bocsátkozunk, még kevésbé másokkal való vitatkozásba, csak az előbb említetteket kell kiegészítenünk, hogy a művet mintegy beleillesszük a szerző lelkének fejlődésébe, melyet a mű megírásának időpontjáig feltűntettünk. A Szontághhoz intézett levél alján írt jegyzet tényleg elvezet a műnek majdnem küszöbéig. Benne van az a gondolat, hogy

az ember idők változtával maga nem változik, mindig gyarló marad, a még gyarlóbb Évával oldalán. A pessimismus szereti tagadni a fejlődést, mint Schopenhauer is, míg Leopardi nem fejlődést lát az emberiség történetében, hanem hanyatlást, súlyedést. De benne van ama jegyzetben a gondolat mythosi formája is, az első ember régóta képviselője az emberi nemnek, *Ádám: az ember*. Csak tovább kell haladni ezen a nyomon és feltüntetni a mindig egyformán gyarló embert a történet folyton változó színpadán. A költemény csirájában benne van a költemény majdani formája: a világtörténet folyamában föl fogja tüntetni az ember változatlan természetét és sorsát. Ez a mű történelmi képek sorozata lesz, melyet a philosophiai gondolat tart össze, mely egy philosophiai gondolatot bizonyít. De ez a philosophiai gondolat nem az, mely Madách előtt lebegett, midőn azt a jegyzetet írta.

A pessimisták mind egy nagy ellenmondás súlya alatt roskadoznak. Álláspontukból következik, hogy tagadniok kell az élet értékeit, de ezt a tagadást még sem szeretik kiterjeszteni a maguk mesterségére, a pessimista philosophiára. Minden hiú a világon, kivéve e hiúság fölismerése. Sem Schopenhauer, sem Hartmann nem tagadják, hogy philosophia, művészet az élet igazi java, mely többé-kevésbé megvigasztalhat hitványságaiért. Leopardi kívánczott a halál után, de a míg él, gyönyörűséggel faragja csodaszép verseit, melyekben neki is, nekünk is örömünk telik. Ugyanez az ellenmondás más formában is föltűnik. A pessimista, mint a mi Madáchunk is, haraggal fordul embertársai ellen, a kik rosszak és korlátoztak és gyöngék. De ől a pessimista? Csak nem olyan, mint a többi? A pessimismus aristokratikus érzés, Schopenhauer kény-

telen elismerni, hogy a természet, mely többnyire tuczatmunkát termel, néha remeket is alkot és csak azzal vigasztalódik, hogy ezek a remekesek nagyon ritkák, az életben alig találkoznak, tehát nyugodtan szidhatjuk az embereket és az életet. Midőn Madách a költeményét formálja, ebbe az ellenmondásba ütközik bele és ha nem csalódunk, ez hozzájárul, hogy pesszimizmusából kigyógyuljon. Költeménye nem azt az eszmét fogja föltüntetni, mily egyformán gyarló az ember az egész történeten keresztül, hanem mily gyarló a tömeg, a nagy, a kiváló, a hatalmas egyéniséggel szemben. Ez a költemény föl fogja tüntetni a nemes egyéniség küzdelmét a nemtelen nagy tömegert, mely meg nem érti, kicsúfolja, cserben hagyja. Ádám nem az emberiség képviselője lesz, hanem a nemes emberisége. Sorsa nem az, hogy mindig egyformán gyarló, hanem, hogy mindig egyformán hiábavaló küzdelmet vív az emberiségért, melynek baján nem lehet segíteni.

— Az Ember Tragédiája a nemes nagy lélek tragédiája. Ép ezért lehet: tragédia. Ha Ádám csak gyarló ember volna, akkor története nem tragédia, hanem komédia volna. Ezen az állásponton áll Madách a Szontághhoz írt levélben, a világ csak isten tréfája, csak rút komédia. A jegyzetben már más gondolat forr, ott határozottan megmondja, e méreg igazság, ha *tragédia* is. Miért tragédia? Ezt még nem tudja, de csakhamar meg fogja tudni. Mert van nemesség, léleknagyság a földön, vannak értékek, csak hogy az emberiség mint tömeg meg nem érti őket.

És mi a lelki nagyság jellemző vonása? Hogy *eszmék* után indul, hogy nem süllyed el a sárban, hogy az eszme ereje fölfelé viszi. A nagy ember küzd eszméi megvalósításáért. Ez a gondolat már ifjú korában zsong Madáchban,

most kibontakozik. Az emberiség története nemünk kiválóinak eszméikért folytatott küzdelme. Néha a legjobbak is elernyednek, mint pl. Róma hanyatlása korában, de akkor is a jobbak lelkében nem hal ki az isteni szózat, hallják, bár csak mint távoli, sejtelmes zenét. A nemes lélek nem magáért él. Mindnyájan magunkért is élünk; de a míg *csak* magunkért élünk, nincs történet, nincs történeti élet. Az emberi történet előáll lelkünk ama jobbik, nemesebbik részéből, melylyel egymásért, másért, eszméikért élünk és küzdünk. Ennek a törekvésnek a képviselői a nagyok. Ő bennük lelküknek ez a része az erősebbik. Ezért járnak elül a történeti küzdelemben. Tragédiájuk is ezzel más színt ölt. Előre viszik az emberiséget, csak ők maguk egyénileg nem találnak boldogságot a földön. Az emberiség oly gyarló, hogy szinte akaratára ellenére kell őt boldogítani, mint a gyermeket, a ki nem érti meg nevelője célját. És oly háládatlan is, mint a gyermek. Jótevői ellen tör. Nem érti meg a nagyok eszméit, elferdíti, sárba rántja. Csak lassan mozdul előre. És közben elvérzenek a nagyok. De nekik egy nagy vigasztalásuk, egy nagy jutalmuk marad, melytől senki meg nem foszthatja őket. Saját nemes voltukat érzik. Ha csalfa eszméért küzdöttek is, de küzdöttek; ha elbuknak is, a küzdelem emléke fölemeli őket. Ádám mondja a XIII. színben:

Bármí hitvány

Volt eszmém, akkor mégis lelkesített,
Emelt, és így nagy és szent eszme volt.
Mindegy, kereszt vagy tudomány, szabadság
Vagy nagyravágy formájában hatott-e,
Előre vitte az embernevet.

De ha ez a fölfogás enyhíti is a pessimismust, melynek alapérzéséből a mű kétségtelenül fakadt, még egy kérdés marad hátra. Egy sötét árnyékot elűztünk, hiszünk az emberi lélek nemességében, mely eszmékért tud hevülni, de mit érnek maguk ezek az eszmék? Micsoda eredményt szülnek az emberiség történetében? Merre megy az emberiség? Mely cél tűnik föl előtte?

A műnek ez az oldala pessimistikusabb. A költőt nagy kétségek gyötrik. Végig megy a történeten és addig, míg a jelenhez ér, megnyugtathatja lelkét a nagy eszmékért folytatott küzdelem képével. Az ókorban a fáraók óriási épületeket emeltek, de leigázták a népet; ezzel szemben a görögök meg akarták valósítani a nép szabadságát. Se azok az épületek nem maradandók, se a népszabadság nem tudott meghonosodni. Elbukott Egyptom, el Görögország. Lankadás szállja meg az emberiséget és Rómában az élvezet karjaiba veti magát. Ott sincs nyugta, maradása. Új eszme támad, a kereszténység benső, lelkes hatalma. Ez is eltorzúl. Fejlődik a tudomány, de nem bír érvényesülni, az életen uralkodni. Későbbi kor valósítja meg a tudomány ígését és szabadságot hoz a földre. Ez a mi korunk. Idáig hősök vitték előre az emberiséget, Fárao, Miltiades, Tankred, Keppler, Danton, most a tömeg uralkodik. De boldogtalan. Az erős nyomja a gyöngét, az erkölcs elvész. Mi lesz ezután? Eddig ellentétek fonálán haladt az emberiség, a zsarnokságot fölváltotta a népszerűség, a népért való életet az önző élvezet, az élvezetet a vallás, a vallást a tudomány, az elméletet a gyakorlat, ha így tovább haladunk, a mai kor féktelen individualizmusát föl fogja váltani valamely kommunisztikus rendszer, a falanszter-világ. De meg fogja-e az változtatni

az emberi természetet? Az lehetetlen. Mi lesz akkor? Elhagyhatjuk-e a földet, melyhez a természet kényszere köt bennünket? És még egy aggodalom réme fenyeget. Ez az anyagi világ a romlásnak van szánva, valamikor a nap ki fog hűlni, életföltételeink cserbe fognak bennünket hagyni, az emberiség el fog satnyúlni és ezzel lealjasodni. Vége lesz a küzdelemnek, mert vége lesz az emberiség életének. A jelen is sötét, de a jövő fekete. Mindenképen el kell pusztulnunk. És így nézve a dolgot, a mű nyilván velejében a kétségbeesés evangéliumát hirdetné.

De ha a költő szándékát meg akarjuk érteni, mégis különbséget kell tenni a költemény azon jelenetei közt, melyek a múltat ábrázolják, és azok közt, melyek a jövőre vonatkoznak. A mit nekünk a múltról mond, az tény és tényről lehet ítéletet mondani; de a mit a jövőről beszél, azt maga sem tekintheti ténynek, legfőlebb sejtésnek, kérdésnek, és a mit csak sejtünk, arról nem lehet ítéletünk, csak aggodalmunk. Madáchnak aggodalmai, kétségei vannak az emberiség jövőjét illetőleg. A múltban lát fényt és árnyékot, a jelenben sok-sok árnyékot, a jövőben fél az éjtszakától. De ezt nem nevezhetjük pessimismusnak. Az emberi nem elpusztúlhat, és akkor persze vége mindennek, de a meddig emberek leszünk, az ember nevét megérdemeljük, addig küzdés a sorsunk és dicsőségünk. Az ember rendeltetése küzdeni eszméért, az emberiség érdekében, még akkor is, ha a küzdőnek el kell véreznie a küzdelemben, még akkor is, ha ezért semmi jutalom sem jár neki, még akkor is, ha maguk az eszmék is, melyekért küzd, csalódásnak bizonyulnak. Ez nem a pessimismus tanítása, mely oly közel áll a quietismushoz.

Ez persze nem is a gondtalan optimismus szava. Ez a XIX. század evangéliuma, melyet a nagy Madách a magyaroknak hirdetett abban az időben, midőn ezen a földön a magyar még csak nem is küzdhetett. Így győzte le Madách a saját és nemzete pessimismusát.

Hogy ez a költő nézete, tendenciája, művének eszméje, kitűnik a mű utolsó jelenetéből. A történeti jeleneteket Lucifer mutatja meg Ádámnak, ki miután a legszörnyebbet látta, a kimúló földet és rajta az eszkimóvá aljasodott embert, álmából fölébred és a rettenetes álomkép hatása alatt véget akar vetni életének. Ekkor Éva is fölébred, ő, a ki nem álmodott semmit és megsúgja Ádámnak, hogy anyának érzi magát. Ádám térdre hull isten előtt és legyőzöttnek vallja magát. Nem fogja magát megölni, hordani fogja az élet terhét, elébe megy a történeti életnek, követni fogja az Ur parancsát, küzdeni fog és bízva bízni.

Ezen a magaslaton föltárul előttünk a költemény teljes értelme. A nőnek is szerepe van a férfi küzdelmében. Ama sejtelmes jegyzetben kimondta, hogy a még gyarlóbb Éva van mindig a gyarló Ádám oldalán. Most gondolatának ez a része is megnemesül és igazabbá lesz. Éva mindig ott van férje oldalán, osztozva nemcsak bűneiben, hanem erényeiben is, de rendesen valamivel jobb, mint a férfi. Az egyiptomi jelenetben hű, szerelmes nő, Görögországban tiszta lelkű a tiszta Miltiades mellett, Rómában kéjhölgy, de az ő lelkében ébred a szebb múlt és jövő sejtelme. Mint Izaura le tud mondani a világról, mint Kepler neje megcsalja ugyan férjét, de mégis jobb udvarlóinál, meg tudja bántani bűnét. Ebbe a részbe rejtette a költő saját élete tragédiáját. A francia forradalomban kettős alakban jelen meg, mint a forradalom fölgerjedt ném-

bere és mint a mult hagyományainak kegyeletes őrzője. Ő kivüle áll a történeti életnek, ő nem álmodja Ádám álmát. Ő a természet örök élete, ő az érzés, ő a világot fenntartó szerelem, ő biztosítja a jövőt. Ő áll közelebb istenhez. Midőn Ádám a költemény végén az Ur szavának értelmét csak *gyanítja*, ő *érti*. Ő az ifjúság, a dal, a szépség. Nem vesz részt a küzdelemben, de a küzdő nemes erejét ő őrzi. Ő nélküle a világ rideg volna, megérthető, de elviselhetetlen. Ő vele a titok, a földöntúli jó a világba és ezzel válik teljessé az élet. Ő az égi szózat a földi életben.

Az ember élete rejtelmes. Nem tudjuk végét, nem ismerjük rendeltetését. Szenvedelmeink a sárba húznak bennünket. A tömeg támolyogva megy előre, nem tudni mely cél felé. De a jobb lelkekben isteni szikra van, lelkesezés, önfeláldozó küzdelem az emberiség javára. E küzdelemben elvérezhetnek, de mindig támad, a ki a zászlót fölragadja és előre megy. Így halad az emberiség előre, a férfiú és a nő, a szerelemben egyesülve és a szerelemben újjászületve. A hideg ész, Lucifer, mindent megért, csak ezt, a szerelmet, nem érti meg. Ez a mű vezérgondolata.

Ez nem a gyermeki idealismus világölfogása. Ez is idealismus, de a látó, a resignált, a csalódásokon keresztül ment, az öntudatos idealismus világa. Ezt nem fenyegeti semmi veszély, mert mindent tud, a mit tudhatni, és mindenről lemondott, a mi kedves ámitás az emberi életben.

Ez az ember szerelmi és történeti életének fenséges harmoniája. A szerelem fenntartja a nemet és a férfiú küzdelme előreviszi, de előreviszi, mert szeretni tud.

Így tisztult meg Madách lelkében az a pessimismus, melyet életének első tapasztalatai és későbbi balsorsa ébresz-

tettek lelkében. Saját életéből indult; de gondolata föl-emelkedett az emberiség egyetemes gondolatához, az igazsághoz.

Élete végén pedig az a boldogság érte, hogy a mit magányos óráiban mint próféta átérzett, azt új életre ébredő nemzete magáévá tette és ezzel azt a boldogító megnyugvást szerezte neki, hogy milliók gondolatát ki-mondotta és nem hiába élt.

V.

Ugyanabban az évben, melyben nagy művét befejezte, Magyarország újjáébredő politikai élete őt a közélet porondjára szólítja. Elképzelhetjük, hogy a műnek hatása volt magatartására. Ő, ki a negyvenes években oly távol maradt a tevékeny élettől és az ötvenes években tétlenségre volt szorítva, most hogy megingathatatlan béke költözött lelkébe, kötelességének tartotta, leszállni a philosophiai contemplatio magaslatáról és részét kivenni a becsületes küzdelemből, melyet minden jobb lélek kötelességének hirdetett. Élénk részt vesz a föltámadt megye mozgalmaiban, föllép mint képviselőjelölt és 1861 márczius 21-én egyhangúlag képviselőnek választották. Az országgyűlésen is csakhamar felszólal és május 28-diki beszéde, melyben férfias határozottsággal, erővel és elmén is a határozati párt álláspontját védi, egyszerre rátereli a közfigyelmet. És mintha a sors egyszerre akarta volna kárpótolni hosszú szenvedéseieért, ugyanabban az évben kel föl irodalmi dicsőségének napja. Már 1862 elején megválasztja a Kisfaludy-Társaság tagjának, 1863-ban az Akadémia. Mindkét helyen siet székfoglaló értekezést

tartani, amott elmélkedéssel «Az æsthetika és társadalom viszonyos befolyásáról», emitt «A nőről különösen æsthetikai szempontból». Látni való, hogy Az Ember Tragédiája eszméi tovább zsonganak lelkében, hiszen a mit játékszernek, vagy dísznek szokás az életben tartani, annak ő világtörténeti szerepét ismerte föl és fejtegeti.

Még előbb új drámai műveket irt. Alig hogy befejezte Az Ember Tragédiáját, hozzáfog *Mózes* megírásához. (Megkezdi 1860 jun. 9, befejezi 1861 nov. 16.) Ugyanakkor *Csák végnapjait* dolgozza át és mindkettővel akadémiai jutalomra pályázik. De mindkét művel csak dicséretre tesz szert. Még 1859-ben egy *Civilisator* című paródiát ír, melyben erős gúnnyal a Bach-rendszert állítja pellengérre. Néhány elbeszélése is ebből az időből való. Mindezekben a művekben a kiváló férfiú jelességei egyben-másban érvényesülnek, de tiszta műalkotást nem hoznak létre. Madách a közönséges dráma terén mindig bizonytalan lépésekkel jár. Hiányzik benne a művészi temperamentum, a művészi forma készsége, és főképp a drámaíró éltető ereje. Élő alakot a színpadra állítani nem tud. Az Ember Tragédiájában nagyszerű symbolumokat alkot, melyeket a gondolat heve és ereje éltet; ott a nagyon is individualis rajz ártana a mű jellegének és hatásának. Mózesben megkivánnók a nagy reformátor élő alakját és ez nem telik Madáchtól. Mózes inkább dramatizált eposz, mint Az Ember Tragédiája dramatizált philosophiai eposz. *Mózes*ben is megragadó részletek akadnak. Mózesnek, a népvezérnek, a csöcselék néppel való szembeállítására emlékeztet a főműre, a nép bünhődése pedig a magyar viszonyokra. *Mózes* nyilván oly részlete a főműnek, melyet már nem tudott abba beleilleszteni és azért külön

drámává próbálta alakítani. Mózes az emberiség nagyjai közül való, a ki azok sorsában részesül, mikor háládatlan népért küzd és meghal, mielőtt az ígéret földjére tehetné lábát. A magyar történetből vett drámáinak is az a bajuk, hogy a költő nem tud egy főalak köré csoportosítani mindent. Azonfölül ezek magukon viselik még első keletkezésük idejének romantikus vonásait, melyeken a későbbi átdolgozás sem tudott sokat változtatni. Csakban egy ifjúnak a királyleány iránt érzett vad szerelme egészen kiforgatja a művet történeti jellegéből. De ebben a műben is a symbolikus részek, pl. Csák halála, mely jelképe a magyar történet tragikus sorsának, a fenségesnek hatását teszi.

Madách mint Az Ember Tragédiájának írója marad meg lelkünkben. Egyéb művei csak azt a fájdalmas érzést keltik bennünk, hogy nagy lelke és nagy tehetsége sajátos viszonyaink közt nem fejlődhetett tovább. Ha Madách pezsgő irodalmi és nemzeti élet légkörében él, mely folyton izgatja és igazgatja, ha eleven kölcsönhatásba lép a közönséggel, mely szókimondásra készíti és minden erejét kelti, lelkének egyéb, szunyadó tehetségei is kifejlődhettek volna. A ki a Dalforrást, a Halál Költészetét írta, a philosophiai lyra egész birodalmát meghódíthatta volna. Humora és satyrája is külön alkotásokra prædestinálta. De elszigetelten, elzárkózva élt és majdnem minden külső inger és támasz nélkül kellett fejlődnie. Innét érdekessége, a formában való fogatkozása és szűkszavúsága.

De talán innét van, hogy ez a magányos fa oly magasra nőtt és annyira ellátszik a messzeségbe. Ki tudja, fejlődhetett-e volna így, ha zajos élet körében él, mely

folyton izgat, de meg is akaszt bennünket? Minden jelességgel velejár bizonyos fogyatkozás. De az nagy dolog, ha valaki a fogyatkozásaival megférő jelességet annyira ki tudja fejleszteni, mint a mi Madáchunk.

Most még csak élete végét kell elmondanunk, mely dicsőségének föltünése után oly gyászos hamarsággal következett be. Már 1863-ban újra elővette régi betegsége és székfoglalóját az Akadémiában nem maga olvashatta föl. 1864 szeptember havában mindinkább rosszabbodik állapota. Akkor elküldi Aladár fiát Pestre, hogy megkimélje haldokló atyja bús látványától. Október 2-án a halál megváltja tűrhetetlenné vált testi szenvedéseitől. Nyugodtan várta halálát. Utolsó napjaiban mindent elrendezett. Édes anyja, Szontágh Pál, kisebb gyermekei és testvérének gyermekei virrasztottak halálos ágyánál. Halála előtt néhány pillanattal édes anyja kezét csókolta, hátra vetette fejét és meghalt.

Reája is illik, a mit Schopenhauer mondott, midőn halála előtt láthatta, hogy nagyságát elismerik: Si quis totam diem currens, pervenit ad vesperam, satis est. Ha valaki egész nap sietvén, este megérkezik, meg lehet elégedve. Neki korán esteledett, de megérkezett. Műve nem közönséges irodalmi mű maradt, melyet olvasunk és félreteszünk; behatolt az a nemzet gondolkozásába és fejlődésünk jótékony erőmozzanatává lőn.

Alexander Bernát.

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

1861

ELSŐ SZÍN.

A mennyekben. Az Úr dicsőtől környezetten trónján. Angyalok serege térden. A nagy főangyal a trón mellett áll. Nagy fényesség.

ANGYALOK KARA. Dicsőség a magasban Istenünknek,
Dicsérje őt a föld és a nagy ég,
Ki egy szavával híva létre mindent
S pillantásától függ ismét a vég.
Ő az erő, tudás, gyönyör egésze,
Részünk csak az árny, melyet ránk vetett,
Imádjuk őt a végtelen kegyért, hogy
Fényében ily osztályrészt engedett.
Megtestesült az örökös nagy eszme,
Im a teremtés béfejezve már,
S az Úr mindentől, mit lehelni enged,
Méltó adót szent zsámolyára vár.

Az ÚR. Be van fejezve a nagy mű, igen.
A gép forog, az alkotó pihen.
Év-milliókig eljár tengelyén,
Mig egy kerékfogát ujítani kell.
Fel hát világim véd-nemtői, fel,
Kezdjétek végtelen pályátokat.
Gyönyörködjem még egyszer bennetek,
A mint elzúgtok lábaim alatt.

(A csillagok védszellemei különböző nagyságú, színű, egyes, kettes csillag-gömböket, üstökösöket és ködcsillagokat görgetve rohannak el a trón előtt.

Szférák zenéje halkan,)

ANGYALOK KARA. Milyen büszke láng-golyó jó
Önfényében elbizottan,
S egy szerény csillagcsoportnak
Ép ő szolgál öntudatlan.

Pislog e parányi csillag,
 Azt hinnéd, egy gyöngé lámpa,
 S mégis millió teremtés
 Mérhetetlen nagy világa.
 Két golyó küzd egymás ellen
 Összehullni, szétsietni:
 S e küzdés a nagyszerű fék,
 Pályáján tovább vezetni.
 Mennydörögve zúg amaz le,
 Távulnan rettegve nézed:
 S kebelében milljó lény lel
 Boldogságot, enyhe békét. —
 Mily szerény ott — egykor majdan
 Csillaga a szerelemnek,
 Óvja őt meg ápoló kéz
 Vigasztal a földi nemnek. —
 Ott születendő világok,
 Itt enyészők koporsója:
 Intő szózat a hiúnak,
 Csüggedőnek biztatója.
 Rendzavarva jó amott az
 Üstökös rettentő képe:
 S ím, az Úr szavát meghallva,
 Rend lesz útja ferdesége.
 Jössz te, kedves ifju szellem,
 Változó világgömböddel,
 A ki gyászt és fénypalástot,
 Zöld s fehér mezt váltogatsz fel.
 A nagy ég áldása rajtad!
 Csak előre, csüggedetlen;
 Kis határodon nagy eszmék
 Fognak lenni küzdelemben.
 S bár a szép s rút, a mosoly s könny,
 Mint tavasz s tél, kört vesz rajta,
 Fénye, árnya léssen együtt:
 Az Úr kedve és haragja.

(A csillagok védszellemei elvonultak.)

GÁBOR FŐANGYAL. Ki a végetlen űrt kimérted,
 Anyagot alkotván beléje,
 Mely a nagyságot s messzeséget
 Egyetlen szódra hozta létre :
 Hozsána néked, Eszme! (Leborúl.)

MIHÁLY FŐANGYAL. Ki az örökké változandót,
 S változatlant egyesíted,
 Végetlent és időt alkotva,
 Egyéneket és nemzedéket :
 Hozsána néked, Erő! (Leborúl.)

RÁFAEL FŐANGYAL. Ki boldogságot árjadoztatsz,
 A testet öntudatra hozva,
 És bölcseséged részesévé
 Egész világot felavatva :
 Hozsána néked, Jóság! (Leborúl. Szünet.)

AZ ÚR. S te, Lucifer, haligatsz, önhittten állsz,
 Dicséretemre nem találsz-e szót,
 Vagy nem tetszik tán a mit alkoték?

LUCIFER. S mi tessék rajta? Hogy néhány anyag
 Más-más tulajdonokkal felruházva,
 Miket előbb, hogysem nyilatkoznak,
 Nem is sejtettél bennök, úgy lehet,
 Vagy, ha igen, másítani nincs crőd,
 Néhány golyóba össze-vissza gyúrva,
 Most vonzza, úzi és taszítja egymást,
 Néhány féregben öntudatra kél,
 Míg minden megtelt, míg minden kihűlt
 És megmarad a semleges salak. — —
 Az ember ezt, ha egykor ellesi,
 Vegykonyhájában szintén megteszi.
 Te nagy konyhádba helyzed embered
 S elnézed néki, hogy kontárkodik,
 Kotyvaszt s magát istennek képzei.
 De hogyha elfecsérli s rontja majd
 A főztet, akkor gyúlsz késő haragra.
 Pedig mit vársz mást egy műkedvelőtől? —
 Aztán mi végre az egész teremtés?
 Dicsőségedre irtál költeményt,

Beléhelyezted egy rossz gépezetbe
 És meg nem únod véges-végtelen,
 Hogy az a nóta mindig úgy megyen.
 Méltó-e ilyen aggastyánhoz e
 Játék, melyen csak gyermekszív hevülhet?
 Hol sárba gyúrt kis szikra mímeli
 Urát, de torzalak csak, képe nem;
 Végzet, szabadság egymást üldözi,
 S hiányzik az öszhangzó értelem.

Az ÚR. Csak hódolat illet meg, nem bírálát.

LUCIFER. Nem adhatok mást, csak mi lényegem.

(Az Angyalokra mutatva.)

Dicsér eléggé e hitvány sereg,
 És illik is, hogy ők dicsérjenek.
 Te szülted őket, mint árnyát a fény,
 De mindöröktől fogva élek én.

Az ÚR. Hah, szemtelen! nem szült-e az anyag,
 Hol volt köröd, hol volt erőd előbb?

LUCIFER. Ezt tőled én is szintugy kérldhetem.

Az ÚR. Én végtelen időtől tervezem,
 S már bennem élt, mi mostan létesült.

LUCIFER. S nem érzéd-e eszméid közt az úrt,

Mely minden létnek gátjaúl vala,
 S teremtni kényszerültél általa?

Lucifer volt e gátnak a neve,

Ki a tagadás ősi szelleme.

Győztél felettem, mert az végzetem,
 Hogy harczaimba bukjam szüntelen,
 De új erővel felkeljek megint.

Te anyagot szültél, én tért nyerék,

Az élet mellett ott van a halál,

A boldogságnál a lehangolás,

A fénynél árnyék, kétség és remény.

Ott állok, látod, hol te, mindenütt,

S ki így ösmérlek, még hódoljak-e?

Az ÚR. Hah, pártos szellem! el előlem, el!

Megsemmisíthetnélek, de nem teszem,

Számúzve minden szellemkapcsolatból

Küzdj a salak közt, gyűlölt, idegen.

S rideg magányod fájó érzetében

Gyötörjön a végetlen gondolat:

Hogy hasztalan rázod porlánczodat,

Csatád hiú az Úrnak ellenében.

LUCIFER. Nem úgy, ily könnyen nem löksz el magadtól,

Mint hitvány eszközt, mely felesleges lett.

Együtt teremtének: osztályrészemet

Követelem.

AZ ÚR (gúnynyal). Legyen, a mint kívánod,

Tekints a földre, Éden fáí közt

E két sudar fát a kellő középén

Megátkozom, aztán tiéd legyen.

LUCIFER. Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy

S egy talpalatnyi föld elég nekem.

Hol a tagadás lábát megveti,

Világodat meg fogja dönteni. (Indúl.)

ANGYALOK KARA. El Isten színétől, megátkozott,

Hozsán' az Úrnak, ki törvényt hozott.

MÁSODIK SZÍN.

A paradicsomban. Középen a tudás és az örökélet fái. Ádám és Éva jönnek, különféle állatok szelíd bizalommal környezik őket. Az ég nyílt kapuján dics (gloria) sugárzik elő, s angyali karok halk harmoniája hallik. Verőfényes nap.

ÉVA. Ah élni, élni: mily édes, mi szép!

ÁDÁM. És úrnak lenni mindenek felett.

ÉVA. Érezni, hogy gondoskodnak felőlünk,

És mindezért csupán hálát rebegnünk

Ahhoz, ki nyújtja mind e kéjeget.

ÁDÁM. A függés, látom, életelv neked.

Szomjúzom Éva, nézd, mi csábosan

Néz e gyümölcs ránk.

ÉVA. Majd szakítok egyet.

AZ ÚR SZAVA. Megállj, megállj, egész földet neked

Ádám, csak e két fát kerüld, kerüld,

Más szellem óvja csábgyümölcseit

S halállal hal meg, a ki élvezi.

Amott piroslik a szőlőgerezd,

Ott enyhe árnyék kínál nyugalommal,

Ragyogó délnek tikkasztó hevében.

ÁDÁM. Csodás parancs, de úgy látszik, komoly.

ÉVA. Mért szebb e két fa mint más; vagy miért

Ép ez tilalmas?

ÁDÁM. Hát miért kék az ég,

Miért zöld a liget? — elég, hogy úgy van.

Kövessük a szót, jőj utánam, Éva.

(Letelepednek egy lugosban.)

ÉVA. Hajolj keblemre, én meg majd legyezzlek.

(Nagy szélroham, Lucifer a lombok között megjelenik.)

ÁDÁM. Hah nő! mi ez, nem hallék még hasonlót.
Miként ha ellenséges idegen
Erő tört volna rajtunk.

ÉVA. Reszketek.

Az égi zengzet is elhallgatott.

ÁDÁM. Itt kebleden, úgy tetszik, hallom azt még.

ÉVA. Én meg, ha ott fenn e dics elborúl,
Itt lenn találom azt szemedben, Ádám.

Hol is lelhetném másutt kívüled,

Kit létre is csak hő vágyad hozott,

Mint fényárjában a fejedelmi nap

A mindenségben árván hogy ne álljon,

A víz színére festi önmagát

S enyelg vele, örül, hogy társa van,

Nagylelkűen felejtven, hogy csupán

Saját tűzének halvány mása az,

Mely véle együtt semmivé borulna.

ADÁM. Ne szólj így, Éva, meg ne szégyeníts.

Mi a hang, hogy ha nincs ki értené?

Mi a sugár, ha szín nem fogja fel?

Mi volnék én, ha mint viszhang s virágban,

Benned szebb létre nem feselne létem,

Melyben saját magam szerethetem?

LUCIFER. E lágy enyelgést mért is hallgatom?

Elfordulok, másképp oly szégyen ér még,

Hogy a hideg számító értelem

Megírigylendi a gyermekkedélyt.

(Egy madárka énekelni kezd egy közel ágon.)

ÉVA. Hallgasd csak Ádám, oh mondd, érted-e

E kis bohó szerelmes énekét?

ÁDÁM. Én a patak zúgását hallgatám

És azt találom, szintén így dalolt.

ÉVA. Minő csodás öszhang ez, kedvesem,

E sokszerű szó és egy értelem.

LUCIFER. Mit késem ennyit? fel munkára, fel,

Megesküvém vesztökre, veszniök kell.

S kételkedve állok mégis újra meg,

Nem küzdök-e hiába a tudás,

A nagyravágyás csábos fegyverével
 Őellenek, kik közt mint menhely áll,
 Mely lankadástól óvja szívöket,
 Emelve a bukót: ez érzelem.
 De mit töprengek? Az nyer, a ki mer!

(Új szélroham. Lucifer a megrettenő emberpár előtt megjelenik. A dics el-
 borúl. Lucifer kaczag.)

Mit álmélkodtok? (Évához, ki futásnak indul.)
 Oh, megállj, kecses hölgy!

Engedd egy perczre, hogy csodáljalak.

(Éva megáll s lassankint felbátorodik.)

(Félre.) E mintakép milljószor újuland meg.

(Fenn.) Ádám, te félsz?

ÁDÁM. Tőled, hitvány alak?

LUCIFER (félre). Ez is jó ős a büszke férfinemnek.

(Fenn.) Üdvöz légy, szellem-testvér!

ÁDÁM. Mondd, ki vagy?

Alulról jössz-e hozzánk, vagy felülről?

LUCIFER. Amint tetszik, nálunk az egyre megy.

ÁDÁM. Nem tudtam, hogy van ember még kívülünk.

LUCIFER. Hohó! nagyon sok van még, mit te nem

S nem is fogsz tudni. Vagy a jámbor agg [tudsz,

Azért teremtetett volna-e porondból,

Hogy a világot ossza meg veled?

Te őt dicséred, ő téged kitart,

Megmondja, végy ebből és félj amattól,

Uv és vezet, mint gyapjas állatot;

Hogy eszmélj, szükséged nem is lehet.

ÁDÁM. Hogy eszméljek? — S nem eszmélnék-e hát?

Nem érzem-é az áldó napsugárt,

A létezésnek édes örömét

És Istenemnek végtelen kegyét,

Ki engemet tőn a föld Istenévé?

LUCIFER. Ezt tartja tán az a kis féreg is,

Mely a gyümölcsöt eszi el előled,

Meg a sas, mely a kis madárra csap.

Avagy mi tesz nemesbbé tégedet?

Egy szikra az, mely bennetek dereng,

Egy végtelen erőnek mozzanása ;
 Mint a pataknak egyes habjai,
 Egy percze felcsillogva visszahullnak
 Közös medröknek szürke mélyibe. —
 Igen, tán volna egy, a gondolat,
 Mely öntudatlan szűdben dermedez,
 Ez nagykorúvá tenne, önerődre
 Bizván, hogy válaszszt jó és rossz között,
 Hogy önmagad intézzed sorsodat
 S a gondviseletől felmentene.
 De trágyaféregül tán jobb neked
 Tenyészni kis körödnek lágy ölében
 S tudás nélkül elfogyni életeddel.
 Nagy kényelem a megnyugvás hitünkben ;
 Nemes, de terhes, önlábunkon állni !

ÁDÁM. Nagy dolgokat mondsz, szédülök belé.

ÉVA. Én lelkesülök, szép s új dolgokat mondsz.

LUCIFER. De a tudás nem volna még elég ;

Hogy testesüljön nagyszerű művekben,

A halhatatlanság is kellene.

Mit képes tenni az arasznyi lét ?

E két fa rejti mind e birtokot,

S ettől tiltott el, a ki alkotott.

Tudsz, mint az Isten, azt ha élvezed,

Ettől örök ifjú marad kecsed.

ÉVA. Mégis kegyetlen a mi alkotónk !

ÁDÁM. De hátha megcsalsz ? (A dics kissé kitisztúl.)

ÉGI KAR. Jaj neked, világ,

Az ősz tagadás kísért.

AZ ÚR SZAVA. Ember, vigyázz !

ÁDÁM. Mi hang ez ismét ?

LUCIFER. A szél gallyakat ráz.

Segítsetek

Ti elemek,

Az embert nektek

Szerezni meg.

(Szélroham, a dics elborúl.)

E két fa az enyém !

ÁDÁM. Ki vagy tehát te?

Hisz olyannak tűnsz fel, mint mi vagyunk.

LUCIFER. Nézd ott a sást, mely felhők közt kovályg,

Nézd e vakondot földet túrva lenn,
Mindkettőt más-más láthatár övedzi.

A szellemország látköröd-kivül van,

És ember az, mi legmagasb neked.

Az ebnek is eb legfőbb ideálja,

S megtisztel, hogyha társaúl fogad.

De épen úgy, miként te őt lenézed,

És állsz felette végzete gyanánt,

Áldást vagy átkot szórva istenül rá,

Ép úgy tekintünk rátok mi alá,

A szellemország büszke részesei.

ÁDÁM. S azoknak volnál hát te egyike?

LUCIFER. Igen, erősek közt a leghatalmasb,

Ki ottan álltam az Úr trónja mellett,

S legszebb dicséből osztályom kijárt.

ÁDÁM. Mért nem maradtál hát a fényes égben,

E por-világra mért jövel közénk?

LUCIFER. Megúntam ott a második helyet,

Az egyhangú, szabályos életet,

Éretlen gyermek-hangú égi kart,

Mely mindig dicsér, rosznak mit se tart.

Küzdést kívánok, disharmóniát,

Mely új erőt szül, új világot ad,

Hol a lélek magában nagy lehet,

Hová, ki bátor, az velem jöhet.

ÁDÁM. Megmondta Isten, hogy büntetni fog,

Ha más utat választunk, mint kitűzött.

ÉVA. Miért büntetne? — Hisz, ha az utat

Kitűzte, melyen hogy menjünk, kívánja,

Együttal olyanná is alkotott,

Hogy vétkes hajlam másfelé ne vonjon.

Vagy mért állított mély örvény fölé,

Szédelgő fejjel, kárhozatra szánva?

Ha meg a bűn szintén tervében áll,

Mint a vihar verőfényes napok közt,

Ki mondja azt vétkesbnek, mert zajong,
Mint ezt, mivel éltetve melegít?

LUCIFER. Lám, megjelent az első bölcselő!
Nagy sor jövend utánad, szép hugom,
Mely milljó úton ezt vitatja újra,
A téholydába téved sok közülök;
Sok visszaretten, révbe egy sem ér.
Hát hagyjatok fel az okoskodással,
Minden dolognak oly sok színe van,
Hogy a ki mind azt végig észleli,
Kevesbet tud, mint első pillanatra,
S határozatra jőni rá nem ér.

A tett halála az okoskodás.

ÉVA. Én hát szakítok egyet a gyümölcsből.

ÁDÁM. Megátkozó az Úr.

(Lucifer kaczag.)

De csak szakíts.

Jöjön reánk, minek ránk jőni kell,
Legyünk tudók, mint Isten.

(A tudás almáját előbb Éva, aztán Ádám megizleli.)

ÉVA. S e felett

Örökké ifjak.

LUCIFER. Erre, erre csak.

A halhatatlanságnak fája ez.

Siessetek hát!

(A másik fa felé vonja őket, egy Cherub lángoló karddal útjokat állja.)

CHERUB. Félre, bűnösök!

AZ ÚR SZAVA. Ádám, Ádám! elhagytál engemet,

Elhagylak én is, lásd, mit érsz magadban.

ÉVA. Végünk van!

LUCIFER. Csüggedtek?

ÁDÁM. Koránse hidd!

Csak ébredésem borzongása ez. —

El innen, hölgyem, bárhová, — el, el!

Idegen már s kietlen ez a hely.

ÉGI KAR. Ah, sírjátok testvéri könnyeket,

Győz a hazugság, — a föld elveszett!

HARMADIK SZÍN.

(Pompás vidék a paradicsomon kívül. Kis durva fakaliba. Ádám cövekeket ver le kerítésül. Éva lugost alkot. Lucifer.)

ÁDÁM. Ez az enyém. A nagy világ helyett
E tér lesz otthonom. Birok vele,
Megvédem azt a kárttevő vadaktól
És kényszerítem nékem termeni.

ÉVA. Én meg lugost csinálók, épen olyat
Mint az előbbi, s így közénk varázslom
A vesztett Édent.

LUCIFER. Vajh, mi nagy szavat
Mondottatok ki. A család s tulajdon
Lesz a világnak kettes mozgatója,
Melytől minden kék s kín születni fog.
És e két eszme nő majd szüntelen,
A míg belőle hon lesz és ipar,
Szülője minden nagynak és nemesnek,
És felfalója önnön gyermekének.

ÁDÁM. Rejtélyeket beszélsz. Igérted a
Tudást, az ösztön kéréséről lemondtam
Érette, hogy, bár küzdve, nagy legyenek.
S mi az eredmény?

LUCIFER. Hát nem érzed-e?

ÁDÁM. Érzem, hogy Isten a mint elhagyott,
Üres kézzel taszítván a magányba,
Elhagytam én is. Önmagam levék
Enistenemmé, és a mit kívívlak,
Méltán enyém. Erőm ez, s büszkeségem.

LUCIFER (félre). Hiú báb, mostan fittyet hánysz az égnek,
Meglátjuk szíved, villámok ha égnek.

ÉVA. Nekem meg büszkeségem az csupán,

Hogy a világnak anyja én leszek.

LUCIFER (félre). Dicső eszmény, mit a nő szive hord,

Megörökíteni a bűnös nyomort.

ADÁM. Mit is köszönjek néki? pusztá létem?

Hisz az a lét, ha érdemes leszen

Terhére, csak fáradságom gyümölcse.

A kéjet, a mit egy ital víz ád,

Szomjam hevével kell kiérdemelnem,

A csók mézének ára ott vagyon —

A mely nyomán jár — a lehangolásban.

De hogyha a hálának csatja mind

Le is hullt rólam, bár szabad levék

Alkotni sorsom és újból lerontni,

Tapogatózva a mit tervezék, —

Ahhoz segélyed sem kellett talán,

Megbirta volna azt saját erőm.

S te nem mentél meg a súlyos bilincstől,

Melylyel testem por földéhez csatol.

Érzem, bár nem tudom nevét, mi az,

Talán egy hajszál — annál szégyenebb, —

Mi korlátozza büszke lelkemet.

Nézd, ugranám, és testem visszahull,

Szemem, fülem lemond szolgálatáról,

Ha a távolnak kémlem titkait;

S ha képzetem magasb körökbe von,

Az éhség kényszerít, hunyászkodottan

Leszállni ismét a tiprott anyaghoz.

LUCIFER. Ezen kötél erősb, mint én vagyok.

ADÁM. Ah, úgy te gyöngé szellem vagy igen,

Ha e láthatlan pókháló, e semmi,

Mit százezer lény észre sem veszen

S hálója közt szabadság érzetével

Ficzkándozik, mit csak néhány kivált

Magasb szellem sejt, még daczol veled.

LUCIFER. S csak is ez az, mi velem bir daczolni,

Mert szellem, mint én. Vagy tán azt hiszed,

Hogy, mert elrejtve munkál s zajtalan,

Nem is erős? — Ne hidd, homályban ül
 Mi egy világot rendít és teremt,
 Mert látásától megszédülne a fej.
 Csak ember műve csillog és zörög,
 Melynek határa egy arasznyi lét.

ÁDÁM. Hagyd megtekintnem hát e működést,
 — Egy percze csak, keblem, tudod, erős —
 Mely rám befolyhat, a ki enmagamban
 Olyan különvált és egész vagyok.

LUCIFER. «Vagyok» — bolond szó! Voltál és leszesz.
 Örök levés s enyészet minden élet.
 De nézz körül és láss szellem-szemekkel.

ÁDÁM. (A mit a következőkben mond, mind láthatóvá is lesz.)
 Mi áradat buzog fel így körülém,
 Magasba törve szakadatlanúl,
 Hol kétfelé vál s a földsarkokig
 Vihar gyanánt rohan.

LUCIFER. Az a melegség,
 Mely életet visz a jegek honába.

ÁDÁM. Hát e két lángfolyam, mely zúgva fut
 Mellettem el, hogy, félek, elsodor
 És mégis érzem éltető hatását:
 Mi az, mi az? elkábulok belé.

LUCIFER. Ez a delej.

ÁDÁM. Alattam ing a föld.

A mit szilárdnak és alaktalannak
 Tartottam eddig, forrongó anyag lőn,
 Ellentállhatlan, mely alak után tör,
 Életre küzd. Amarra mint jegecz,
 Emerre mint rügy. Oh, e zúr között
 Hová lesz énem zárt egyénisége,
 Mivé leszesz, testem, melyben szilárd
 Eszköz gyanánt oly dőren megbízám
 Nagy terveimben és nagy vágyaimbán?
 Te elkényeztetett gyermek, ki bajt
 S gyönyört szerzesz számomra egyiránt,
 Nehány marok porrá sülyedsz-e csak,
 Míg többi lényed víz és tünde lég,

Mely még imént piroslott és örült
 S legott voltammal a felhőbe gőzölt?
 Minden szavam, agyamban minden eszme
 Lényemnek egy-egy részét költi el;
 Elégek! — és a vészhozó tüzet
 Talán rejtélyes szellem szítogatja,
 Hogy melegedjék hamvadásomon.
 El e látással, mert megőrülök.
 Ily harczban állni száz elem között
 Az elhagyatottság kínos érzetével,
 Mi szörnyü, szörnyü! — Oh, miért lökém el
 Magamtól azt a gondviseletet,
 Mit ösztönöm sejtett, de nem becsült,
 S tudásom óhajt, oh! de hasztalan!
 Éva. Úgy-é, úgy-é, hasonlót érzek én is.
 Ha majd te harczolsz a fenevadakkal,
 Vagy én lankadva kertünk ápolom,
 Körültekintek a széles világon,
 És égen, földön nem lesz egy rokon,
 Nem egy barát, ki biztasson vagy óvjon.
 Nem így volt ám ez egykor, szebb időben.

LUCIFER (gúnyosan).

Hiszen, ha oly kicsinyes lelketek,
 Hogy fáztok ápoló gond s kéz ne'kül,
 S alárendeltség oly szükségetek:
 Idézek én fel istent számotokra,
 Ki nyájasabb lesz, mint a zord öreg:
 E földnek szellemét, ismérem őt
 Az égi karból, szép, szerény fiú.
 Jelenjél meg szellem,
 Látod, nem birsz velem,
 Az ősi tagadás
 Hiv, hisz nem merne más.

(A földből lángok csapnak fel, tömör fekete felhő képződik szivárvánnyal,
 iszonyúan mennydörögve.)

LUCIFER (hátralépve).

Ki vagy te, rém? Nem téged hívtalak,
 A föld nemtője gyöngé és szelid.

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA.

Mit gyöngéül látál az égi karban,
Az önkörében végtelen, erős. —
Im itt vagyok, mert a szellem szavának
Engednem kelle, ámde megjegyezd,
Hogy fölzaklatni s kormányozni más.
Ha fölveszem saját képem, leroskadsz,
S eme két féreg itt megsemmisül.

LUCIFER. Mondd hát hogyan fér büszke közeledbe
Az ember, hogy ha Istenül fogad?

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA.

Elrészletezve vízben, fellegekben,
Ligethen, mindenütt, hova benéz
Erős vágyakkal és emelt kebellet. (Eltűnik.)

(A ligetet, forrást tünde játszi Nymphák népesítik.)

ÉVA. Ah, nézd e kedves testvér-arczokat,
Nézd, nézd, mi bájosan köszöntenek,
Nincs többé elhagyottság, rengeteg,
A boldogság szállott közénk velek.
Ők adnak bűnkban biztató szavat,
A kétkedésben jó tanácsokat.

LUCIFER. Nem is kérhettek jobb helyütt tanácsot —
Kik, a mint kértek, már határozátok —
Mint ép e kedves, tünde alakoktól,
Kik úgy felelnek, mint kérdéseitek szól:
A tiszta szívre mosolyogva néznek,
Íjesztő rémül a kétségbeesőnek;
Ők kísérendnek végig száz alakban,
Százféleképen átalváltozottan,
A fürkésző bölcsésznek üde árnya
S örök ifjú szíveknek ideálja.

ÁDÁM. Mit ér, mit ér e játék csillogása,
Előttem mely foly? nem hatok belé —
S nekem csak egy rejtélylyel több jutott.
Ne hitelgess, Lucifer, ne tovább,
Hagyj tudnom mindent, úgy, mint megfogadtad.

LUCIFER (félre). Keserves lesz még egykor e tudásod,
S tudatlanságért fogsz epedni vissza. (Fent).

De türelem. Tudod, hogy a gyönyör
 Perczét is harczczal kell kiérdemelned ;
 Sok iskolát kell még addig kijárnod,
 Sokat csalódnod, míg mindent megértesz.

ÁDÁM. Könnyű neked beszélni türelemről,
 Előtted egy öröklét van kitárva,
 De én az élet fájából nem ettem,
 Arasznyi lét, mi sietésre int.

LUCIFER. Minden, mi él, az egyenlő soká él,
 A százados fa, s egynapos rovar,
 Eszmél, örül, szeret és elbukik,
 Midőn napszámát s vágyait betölté.
 Nem az idő halad: *mi* változunk,
 Egy század, egy nap szinte egyre megy.
 Ne félj, betöltöd czélodat te is,
 Csak azt ne hidd, hogy e sár-testbe van
 Szorítva az ember egyénisége.
 Látád a hangyát és a méherajt :
 Ezer munkás jár dörén össze-vissza,
 Vakon cselekszik, téved, elbukik,
 De az egész, mint állandó egyén,
 Együttleges szellemben él, cselekszik,
 Kitűzött tervét bizton létesíti,
 Míg eljön a vég, s az egész eláll.
 Portested is széthulland így, igaz,
 De száz alakban újlag felélsz,
 És nem kell újra semmit kezdened :
 Ha vétkezél, fiadban bűnhődöl,
 Köszvényedet ő benne folytatod ;
 A mit tapasztalsz, érzesz és tanulsz,
 Évmilliókra lesz tulajdonod.

ÁDÁM. Ez visszapillantása az öregnek.

De ifjú keblem forró vágya más :

Jövőmbé vetni egy tekintetet.

Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek.

ÉVA. Hadd lássam én is, e sok újulásban

Nem lankad-é el, nem veszít-e hájam.

LUCIFER. Legyen. Bűháját szállítok reátok,

És a jövőnek végeig beláttok
Tünékeny álom képei alatt;
De hogyha látjátok, mi dőre a czél,
Mi súlyos a harcz, melybe útatok tér;
Hogy csüggedés ne érjen e miatt,
És a csatától meg ne fussatok:
Egére egy kicsiny sugárt adok,
Mely biztatand, hogy csalfa tünemény
Egész látás, — s e sugár a remény.

(Ezalatt Ádámot és Évát a kalibába vezeti, kik ott elszunnyadnak.)

NEGYEDIK SZÍN.

(Egyiptomban. Elöl nyílt csarnok. Ádám, mint Fáraó, fiatalon, trónon ülve. Lucifer, mint minisztere; tiszteletteljes távolban fényes kíséret. A háttérben rabszolgák egy gúla építésén dolgoznak, korbáccsal rendet tartó felügyelők alatt. Tiszta nap.)

LUCIFER. Felséges úr! aggódva kérdi néped,
Mely elvérezni boldog lenne érted,
Vajon mi az, mi a nagy fáraót
Nem hagyja trónja vánkosán pihenni?
Mért áldozod fel a nap kéjeit,
Az éjnek édes álomképeit,
És nem bizod gondját nagy terveidnek
A rabszolgára, a kit az megillet,
Midőn már úgyis a széles világon
Minden dicsőség, úralom tiéd
S a kék, mit ember elviselni bír?
Száz tartomány bő kincse mond urának,
Neked nyit kelyhet illatos virága
S édes gyümölcsöt csak neked növel.
Ezer hölgy keble sóhajtoz feléd:
A szőke szépség, lankadó szemével,
Finom, gyöngéd, mint játszi tünemény,
A barna lányka, lihegő ajakkal,
Égő szemében örült szenvedélylyel —
Mind a tiéd. Sorsuk egy szeszélyed,
Mind érzi, hogy betölté hivatását,
Ha néhány perczed fűszerezni tudta.

ÁDÁM. Mind ennek nincsen számra ingere.
Mint kénytelen adó jó, nem csatázok
Érette, nem köszönhetem magamnak.

De itt e művel, melyet alkotok,
 Azt tartom, hogy megleltem az utat,
 Mely a valódi nagysághoz vezet.
 Művészetét a természet csodálja
 S évezredekre hirdeti nevem.
 Nincs földindulás, nincs vész, mely ledöntse:
 Erősebb lett az ember mint az isten.

LUCIFER. S oh fáraó, mégis boldog vagy-é
 E képzeletben? tedd kezed szivedre.

ÁDÁM. Nem én. Ūrt érzek, mondhatatlan ūrt.
 De mindegy, hisz nem boldogságot esdtem.
 Dicsőséget csak, s az megnyílt előttem.
 Csak a tömeg ne sejtse kínomat —
 Ha sajnálhatna, nem imádna többé.

LUCIFER. Hát hogyha egykor átlátod magad,
 Hogy a dicsőség percznyi dőre játék?

ÁDÁM. Az nem lehet!

LUCIFER. S ha mégis?

ÁDÁM. Halni térnék,

Megátkozván utánam a világot.

LUCIFER. Nem fogsz meghalni, bár átlátod egyszer,
 Sőt újra kezdesz, régi sikereddel.

(A dolgozó rabszolgák közül egyet a felügyelők annyira vernek, hogy ez jaj-
 veszékelve és üldözöttten egész a nyílt csarnokba fut s a trón előtt összerogy.)

A RABSZOLGA. Ūram, segíts!

(A munkások közül Éva, mint a rabszolga neje, kibontakozik, s fájdalmas si-
 koltással férjére borul.)

ÉVA. Hiába kéred azt.

Ki kínjainknak nem volt részese,
 Nem ért, nem ért! — Halk a jajnak szava
 S a trón magas. Mért nem hívsz engemet,
 Ki eltakarlak s testemmel fogok fel
 Minden csapást?!

ÁDÁM (a betóduló felügyelőkhez, kik a rabszolgát és nejét ki akarják
 hurcolni). Hagyjátok ott. El innét!

(A felügyelők el.)

Mi ismeretlen érzés száll szívembe,
 Ki e nő és mi bűve-bája van,

Melylyel, mint lánczczal, a nagy fáraót
Lerántja porban fetrengő magához? — (Felkél.)

LUCIFER. Ez ismét a szálaknak egyike,
Melyekkel gúnyúl vett körül urad,
Eszedbe hozni hernyó voltodat,
Ha önhitedben lepkeként csapongsz,
E vékony szál, láttad már, mily erős,
Kisiklik ujjainkból, és azért
Nem téphetem szét.

ÁDÁM (lejőve a trón lépcsőin). Azt ne is műveld.
A milyen sértő, ép oly kellemes.

LUCIFER. De illetlen, hogy egy bölcs és király
Alatta nyögjön.

ÁDÁM. Mit tegyek tehát?

LUCIFER (gúnynyal). Nincsen más hátra, mint hogy a tudás
Tagadja létét e rejtett fonálnak:
S kaczagja durván az erő s anyag.

ÁDÁM. Én nem birom kaczagni, sem tagadni.

ÉVA. Ah, kedvesem, véred csorogva foly,
Megállítom; fáj, úgy-e bár, nagyon?

A RABSZOLGA. Az élet fáj csak, már nem fáj soká.

ÉVA. Nem úgy, nem úgy, mért éltél volna eddig,
Ha most halnál meg, a mint föllelél?

A RABSZOLGA. Mért él a pór? — A gúlához követ
Hord az erősnek, s állítván utódot
Jármába, meghal. — Milljók egy miatt.

ÁDÁM. Ah, Lucifer, mi rettentő beszéd ez!

LUCIFER. A haldokló hagymázos örülése.

ÁDÁM. Mit is beszélt?

LUCIFER. Nagy fáraó, mi bánt?

No, mondhatom, hogy nagyszerű dolog:

Egy rabszolgával a földön kevesb van.

ÉVA. Neked silány szám, nekem egy világ,

Oh jaj, ki fog majd engemet szeretni?

A RABSZOLGA. Én többé nem. — Felejts el, nő, örökre.

(Meghal.)

ÁDÁM. Majd foglak én. El innen a halottal.

(A hullát felveszik.)

Fel, hölgyem, e trón pamlagán helyed :
 A bájnak épen úgy fejedelme vagy
 Mint az erőnek én, meg kelle lelnünk
 Egymást akárhol.

ÉVA. Oh, nagy fáraó,
 Tudom, parancsod a pór végzete,
 Nem is szabódom, csak kevés időt
 Engedj magamnak, azután parancsolj.

ÁDÁM. Ne többször e szót. Oh, hát birodalmam
 Sohsem megy-é túl a parancs szaván?

ÉVA. Elég, ha egyelőre a parancs
 Nem illet fájva, — oh ne írgyeld
 Ez első perczben könyem a halottól. —
 Mi szép halott, ah Istenem, mi szép! (Ráborúl.)

ÁDÁM. Szép és halott; mi ellentétel ez:

Törekvésinkre gúny e nyugalom,
 Vagy hívságukra szálnalmas mosoly.

LUCIFER. Szökött rabszolga, ki veled daczol,
 Mondván: erősebb lettem lánczaidnál.

ÁDÁM. A holtnak béke, az élőnek üdv.
 Amaz könyed nem érzi, mosolyod
 Nélkülöznöm kín.

(A halottat kiviszik. Ádám Évát a trónra vezeti.)

Oldalomra, nő!

Ah milyen édes kebleden pihenni.

(Jajveszékélés a munkások közt. Éva összerezzen.)

Mi lelt, szerelmem?

EVA. Oh, nem hallod-e
 A nép jaját?

ÁDÁM. Először vettem észre.
 Nem szép zene, igaz: de ne ügyelj rá.
 Csókolj meg és feledd el a világot. (Luciferhez.)
 Te meg némítsd el azt a jajgatást.

LUCIFER. Azt nem birom, ez már a nép joga,
 Együtt öröklé az igával azt.

(Ismét jajszó. Éva felsikolt, Ádám fölemelkedik.)

ÁDÁM. Hölgyem, te szenvedsz, s nem tudom, miként
 Segítsek rajta. Szíveden keresztül

A jajszó, mint villám, fejembe csap

S úgy érzem, a világ kiált segélyt.

ÉVA. Oh fáraó, zúzz el, de megbocsáss,

Ha a nép jajja nem hágy megnyugodni!

Ládd, jól tudom, hogy szolgálód vagyok,

Hogy éltem czélja tégedet mulatni,

Felejtelek mindent, kívülem mi van:

Nyomort, nagyságot, ábrándot, halottat,

Hogy mosolyom üdv, ajkam láng legyen;

De hogyha a nép, e milljókarú lény,

Korbácsolt háttal jajgat odakint:

Mint fájó testnek kisded porczikája,

Én, én, a népnek elszakadt leánya,

Szivemben érzem szintén mind e kint.

ÁDÁM. És én veled. — A milljók egy miatt —

Mondá a holt is.

ÉVA. Oh, nagy fáraó!

Komor levél, és én vagyok az oka;

Űzz el magadtól, vagy taníts, miként kell

Siketté lennem.

ÁDÁM. Jobb mester valál te,

Mert megtanítál a jajt hallanom.

Ne halljam többé. — Ím legyen szabad

A szolga nép. Mit is ér a dicsőség,

Mit egy személyben ér utól az ember

Milljók vesztével és milljók jajával,

Kikben szintén az az ember lehel;

Milljószor érzem a kint, egyszer a kéjt.

LUCIFER. Ah, fáraó, rajongsz; hisz a tömeg

A végzet arra ítelt állata,

Mely minden rendnek malmán húzni fog,

Mert arra van teremtvé. Már ma mentsd fel:

A mit te eldobsz, ő meg nem nyeri,

És új urat keres holnap magának.

Vagy azt hiszed, hogy ülhetnél nyakán,

Ha a gazdának szükségét nem érzi?

Ha kebelében öntudat lakik?

ÁDÁM. Miért jajgat hát, mintha fájna néki
A szolgaság?

LUCIFER. Fáj, bár nem tudja, mi.
Mert minden ember uralomra vágy.
Ez érzet az, s nem a testvériség,
Mi a szabadság zászlajához űzi
A nagy tömeget, — ámbár öntudattá
Nem ébred benne, és csak sejtelemként
Zaklatja minden olyasért, mi új
S mi tagadása a már meglevőnek;
Abban remélve testesülve látni
A boldogságról képzett álmait.
Pedig mély tenger a nép: bármi napsfény
Sem hatja át tömét; sötét leend az,
Csak a hullám ragyog, mit színe fölvet,
És mely hullám esetleg ép te vagy.

ÁDÁM. S mért épen én?

LUCIFER. Vagy más veled rokon,
Kiben tudattá vált a népi ösztön,
S ki a szabadság bámult bajnokául
Fényes helyedre tolakodni mer.
Míg a tömeg, nem nyerve semmit is,
Nevet cserél, a gazda megmarad.

ÁDÁM. Mi végtelen körút okoskodásod,
Melyből menekvés nincsen is talán.

LUCIFER. Vagyon menekvés. Adj ezen néhány
Kivált egyénnek lánczot és gyűrűt,
Adj más játékszer, s mondd: im a tömeg
Fölébe tollak, ez teszen nemesbbé —
És elhiszik, és a népet lenézhén
Elszívelik, hogy őket is lenézd.

ÁDÁM. Ne kísérts ily csábító álokokkal.
El a szolgákkal! légyen mind szabad.
Hirdesd ki nekik, ámde jól siess,
Hogy, míg megbánom, késő is legyen már.

LUCIFER (félre). Előre csak önhittén útatdon,
Hidd, hogy te mégy, ha a sors árja von. (Kimegy.)

ÁDÁM. E mű meg álljon bevégzetlenül,

Intó rom annak, a ki nagyra tör,
Erőnk s gyöngénknek nagy kérdőjele.

(Kint nagy örömjaj, a munkások eloszolnak. Lucifer visszatér.)

Örülj pór, a nagyság hogy meghajolt
Előtted. Csak ne hidd, hogy kényszerítve.

ÉVA. Vigasztalódjál, oh én kedvesem,
Úgy is mit ér az a rideg dicsőség,
Hideg kigyóként mely közénkbe csúsz?

ÁDÁM. De nagy, de nagy.

ÉVA. El véle; látod, a jaj

Elnémult, üdvünket meg nem szakasztja,
Mi vágyad más, ha keblemen pihensz?

ÁDÁM. Oh nő, mi szűk, mi gyarló látköröd.
S a büszke férfit ép ez vonzza hozzád —
Csak gyöngeség, mit az erő szerethet.

Mint a védő szülő gyámoltalan
Voltát karolja leghőbbben fiának.

ÉVA. Ah fáraó, tán már unatlak is
E hasztalan, e balga fecsegéssel?

Hiába, ha okosabb nem vagyok.

ÁDÁM. Ne is kívánd, hogy légy, én kedvesem.

Eszem elég van nékem önmagamnak,
Erő- s nagyságért nem kebledre hajlok,
Sem a tudásért, mind ezt könyveimben
Sokkal jobban föllelhetem. Te csak
Beszélj, beszélj, hogy halljam hangodat,
Rezgése szűmön végig árjadozzon.

Akármit mondasz, mindegy; oh, ki kérdi:

Mit énekel a kis madár, azért

Édes sejtéssel halljuk hangjait.

Te csak virág légy, drága csecsebecs,

Haszontalan, de szép, s ez érdeme. (Luciferhez.)

És mégis egy vágy ver föl mámoromból,

Talán bolond vágy — — oh de teljesítsd —

Hagyj vetnem egy merész pillantatot

Előre, egy pár ezredév utánra,

Mi lesz hiremből?

LUCIFER. A míg csókolódtok,

Nem érzed-é a lanya szelletet,
 Mely arczodat legyinti s elröpül?
 Vékonyka porréteg marad, hol elszáll,
 Egy évben e por csak néhány vonalnyi,
 Egy századévben már néhány könyök,
 Pár ezredév guláidat elássa,
 Homoktorlaszba temeti neved,
 Kéj-kerteidben a sakál üvölt,
 A pusztán koldus, szolganép tanyáz.

(Amit Lucifer mond, mind láthatóvá is lesz.)

S mindezt nem a mennyrázó fergeteg,
 Nem bömbölő földindulás cselekszi,
 Csak gyöngé szellő, mely körülényelg.

ÁDÁM. Rettentő kép!

LUCIFER (gúnynyal). Ne félj, csak szellemed vesz,
 De tested megmarad, mint múmia,
 Kíváncsisága iskolás fiúknak,
 Torz arczulattal, melyről elmosódott
 Az írás, szolga volt-e, vagy parancsolt.

(Egy múmia felé rúg, mely ezalatt a trón előtt tűnt fel, s lassan legördül
 annak lépcsőin.)

ÁDÁM (felugorva). Pokolbeli káprázat, el veled!
 Hiú törekvés, dőre nagyravágy —
 Fülembe cseng még: milliók egy miatt,
 —E millióknak kell érvényt szereznem,
 Szabad államban — másutt nem lehet.
 Enyészsen az egyén, ha él a köz,
 Mely egyesekből nagy egészt csinál.

ÉVA. S elhagysz-e engem is, szerelmedet?

ÁDÁM. El téged, a trónt, mindent elhagyok.

Vezess, vezess, új célra, Lucifer,
 Ugy is sok szép időt vesztettem el
 Ez ál-uton. (Indul kardot vonva.)

ÉVA. Királyom! tört reménynyel

Ha megjössz, szíved e szűn menhelyet lel.

ÁDÁM. Igen, igen; sejtem, hogy téged is
 Tisztúlt alakban fel foglak találni,

S akkor nem fogsz ölelni már parancsból,
De, mint egyenlő, — kéjnek érzetével. (El.)
LUCIFER. Ne oly vágtatva még jókor beéred,
Talán előbb, a czélt, hogysem reméled,
És sírni fogsz majd, látva, hogy mi dőre,
Mig én kaczaglak. — Menjünk hát, előre!

ÖTÖDIK SZÍN.

(Athénében. A köztér, közepén szónokszékekkel. Az előtéren oldalvást nyílt templomcsarnok istenszobrokkal, virágfüzérékkel, oltárral. Éva, mint Lucia, Miltiades hadvezér neje, fiával Kimonnal, több szolgától kísérve, kik áldozati tárgyakat visznek, jó a templom csarnoka felé. A téren rongyos nép ácsorog. Ragyogó regg.)

ÉVA. Csak erre, erre kedves kis fiam.

Nézd, arra ment el gyors hajón atyád,

Csatázni messze hon határain.

Egy durva nép él ott, mely vakmerőn

Fenyegeté szabadságát honunknak.

Imádkozzunk, imádkozzunk fiam,

Hogy az ég védje e hon igazát.

S vezesse közzénk hős atyádat épen.

KIMON. Ugyan mért ment atyám oly messze földre,

Hogy védje ezt a rongyos, gyáva népet,

Ha szép nejét meg bú emészti honn?

ÉVA. Oh jaj, ne ítélj jó apád felett,

Istennek átka ül oly gyermekben.

Csak a szerelmes nőnek van joga

Kesergni férje nagy lépésein,

Miket ha nem tesz, megszégyenlené.

Atyád úgy tett, mint kell a férfiúnak.

KIMON. Félsz hát anyám, hogy gyenge, megverik?

ÉVA. Nem, nem, fiam, atyád hős, győzni fog,

Csak egy van, a mitől őt félthetem:

Hogy önmagát nem győzi meg.

KIMON.

Hogyan?

ÉVA. Van a léleknek egy erős szava,

A nagyravágy. A rabszolgában alszik,

Vagy szűk körében bűnné aljasúl.

De vérével táplálván a szabadság,
Nagygyá növeszti, mint polgárerényt.
Ez költ életre minden szép s nagyot,
De hogyha túlerős, anyjára tör,
S küzd véle, míg elvérzik egyikök.
Ha e szó benne túlerőre jutna,
Ha megcsalhatná ezt a szent hazát,
Megátkoznam. Imádkozzunk, fiam!

(A templom csarnokába mennek, ez alatt a térre mindig többen gyülekeznek.)

ELSŐ A NÉPBŐL. Nem hall az ember semmi izgató
Hirt, mintha sergünk ellent sem találna.

MÁSODIK A NÉPBŐL.

És itthon is oly álmos minden ember,
Tán senki sem kohol már terveket,
Mint hajdanán, miknek kivitelére
A felséges nép torka kellene.
Ma reggel óta járom e helyet,
S szavazatomra nem akad vevő.

ELSŐ A NÉPBŐL. Unalmas élet, mit van tenni már?

HARMADIK A NÉPBŐL.

Nem ártana egy gyöngye kis zavar.

(Éva ez alatt az oltár tűzét meggyújtotta, kezeit megmosás s a hozandó áldozatra készült. Szolgái himnusz kezdene, mely szakaszonként a következő jelenetbe vegyül. A tér megtelt polgárokkal, néppel; két demagóg a szószékért küzd.)

ELSŐ DEMAGÓG. Odább! ez a hely itten az enyém.

Veszélyben a hon, hogy ha nem beszélek.

(A nép helyeslést üvölt.)

MÁSODIK DEMAGÓG.

Akkor vesz el, ha szólsz. Bérencz, le innét!

(A nép kaczag és tapsol.)

ELSŐ DEMAGÓG.

Te nem vagy bérencz, mert ki sem veszen meg.
Polgárok! fájva emelek szavat,
Mert a nemes szívnek fáj, a nagyot
Porig alázni; s egy nagy férfiút
Kell vonnom bíróséketek elé
A dísz-szekérről.

MÁSODIK DEMAGÓG. Jól kezdted, gonosz!
 No csak virágozd fel az állatot,
 Mit áldozatra szántál.

ELSŐ DEMAGÓG. Félre innen!

A NÉPBŐL. Mit is hallgatjuk azt a gúnyolót?

(Rángatják a második demagógot.)

ELSŐ DEMAGÓG. De bármint fáj szívem, mégis beszélek,
 Mert téged, oh dicső fejedelmi nép,
 Még hadvezérednél is többre nézlek.

MÁSODIK DEMAGÓG. Ez árus lelkű, éhenholt csoportot,
 Mely eb gyanánt a hulladékra les
 Gazdái asztaláról? — Oh te gyáva,
 Izlésedet nem írigyelhetem.

A NÉPBŐL. Le véle, ő is áruló, le véle!

(Még inkább bántalmazták. Éva két galambot s tömjént áldoz az oltáron.)

ÉVA. Szent Aphrodite! oh fogadd, fogadd el
 Ez áldozat füstét, hallgasd imámat:
 Nem zöld babért kérek férjem fejére,
 Családi enyhet csak bajnok szívére.

(Az áldozat füstében Eros mosolyogva megjelenik, a charisok körülállják
 s rózsákat hintenek rá. Áhítatba merült csoportozat.)

A SZOLGÁLÓK. Hallgasd meg őt!

EROS. Oh nő, a tiszta szív

Áldása rajtad!

A CHARISOK. És a Charisok
 Oltalma véled!

A SZOLGÁLÓK. Hála, Aphrodite!

ELSŐ DEMAGÓG.

Halld hát a vádat, nép! nagy Miltiades
 Eladta a hont.

MÁSODIK DEMAGÓG. Oh, hazudsz, hazudsz!
 Hallgassatok, vagy késő bánalomnak
 Ér szégyene.

ELSŐ A NÉPBŐL. Le onnan, szemtelen!

(Egészen a tömegbe sodorják.)

ELSŐ DEMAGÓG. Ifjúságod virága van kezében,
 Lemnost be bírta venni egy csapással,
 S most veszteg áll Pharosnál. Megfizették.

HARMADIK A NÉPBŐL. Halál fejére!

ELSŐ POLGÁR. No's kiáltsatok,
Vagy bérletemből hurczolkodjatok ki!

(Az áldozatnak vége, az istenségek eltűntek.)

ÉVA (fölemelkedve). Minő zaj az kint? nézzük meg, fiam.

KIMON. Egy árulót ítélnek el, anyám.

ÉVA (a csarnok lépcsőzetére lépve).

Szívem mindig szorúl, ha éhező nép

Ítéletét látom nagyok felett.

Ha sárba hull a fényes, kárörömmel

Szemléli a pór, gúnynyal illeti,

Mint hogyha ön-mocskát is igazolná.

MÁSODIK A NÉPBŐL. Uram! rekedt vagyok s kiáltani
Szeretnék.

MÁSODIK POLGÁR. Itt van, kend meg torkodat.

MÁSODIK A NÉPBŐL. Aztán mit mondjak?

MÁSODIK POLGÁR. Mondj halált fejére.

A NÉPBŐL. Halál! halál! —

ÉVA. Kiről is van tehát szó?

MÁSODIK DEMAGÓG. (Hozzája lépve).

Ki másról, mint ki egy fejjel nagyobb

Mint polgártársi, s azt nem tűrhetik.

ÉVA. Miltiadesről? — Oh, nagy istenek!

S te is vén Crispos, kit rabszolgaságból

Mentett ki férjem, most halált kiáltasz?

CRISPOS. Engedj meg, asszonyom, kettőnk közül

Csak egyik élhet. Három gyermekemmel

Tart, a ki így szavaztat.

ÉVA. Jaj neked,

Ha sorsod, Crispos, így lealjasít!

Bár megbocsájtok, hogyha éhezel.

De hát te, Thersites? s ti mind, ti mind,

Kik a jólétben nyugton szunnyadoztok,

Mert a kapuktól ellenségteket

Férjem veré el. — Oh hálátlanok!

THERSITES. Ah, asszonyom keservesen esik bár,

De mit tegyünk, ez a néphangulat:

Ki koczkáztatja minden birtokát,
 Daczolva a felgerjedett habokkal?
 ELSŐ DEMAGÓG. Kimondom hát a nép ítéletét.

(Lucifer: mint harczos, rémült arczczal, szaladva jő.)

LUCIFER. Vészt hirdetek! Az ellen a kapuknál!
 ELSŐ DEMAGÓG.

Az nem lehet, győzelmes hadvezérünk
 Nincs-é előttök?

LUCIFER. Épen ő az ellen.

Megtudta, mit forraltok ellene,
 Felkelt szívében a méltó harag,
 S míg szóltok, tűzzel-vassal itt terem.

MÁSODIK DEMAGÓG. Ti hoztátok mind ezt ránk, árulók!

A NÉPBŐL. Űssük le őket. — Éljen a vezér!

Jaj nekünk, fusson, a ki merre tud!
 Mindennek vége!

ELSŐ DEMAGÓG. Nincs. Hódolni néki
 Elébe a kapúkhöz!

ÉVA. Istenek!

Az ítélet fáj, mely által nekem
 Elvesztél, férjem, oh de keserűbb,
 Hogy igazoltad azt, — bár visszanyerlek.

ELSŐ A NÉPBŐL. Fogjátok el nejét; ha városunknak
 Bántása lesz, haljon meg gyermekestül.

ÉVA. Meghalnék érted, férjem, szívesen,
 Csak a hon átka gyermekem ne érné.

KIMON. Engem ne félts, anyám, jőj, jőj velem.

Megóv e szentély minden bántalomtól.

(Felmenni az üldöző csoport elől a csarnokba, két nympa rózsalánczot
 bocsát le mögöttük a nép előtt, mely azonnal visszalép. Kivülről harso-
 nák hangzanak, a nép jajveszékelve szétszalad. A nympahák eltűnnek.)

LUCIFER (kaczagva kezét dörzsöli).

Szép tréfa volt. Mi jó az értelemnek
 Kaczagni ott, hol szívek megrepednek.

(A templom felé fordúlva.)

Csak e mindig megifjuló, örökké
 Szépnek látása ne zavarna folyvást.
 Ugy fázom idegenszerű körében,

Mely a mezetlent is szemérmetessé,
 A bűnt nemessé és a végzetet
 Magasztossá teszi rózsáival
 S az egyszerűség csókos ajkival.
 Mért késik oly soká az én világom,
 A torzalak, a kétes rémület,
 Hogy elriassza e káprázatot,
 Mely küzdelemben a már-már bukó
 Embert mindannyiszor fölkelte újra?
 De majd meglátjuk, hogyha a halál
 Borzalma eljő hozzánk nem sokára,
 Unalmas árnyjátékoknak vajon
 Nem lesz-e akkor itt végső határa.

(Ádám, mint Miltiades, fegyveres csapat élén vezettetik megsebesülten.

Előtte könyörögve a nép és a demagógok.)

A NÉPBŐL. Éljen vezérünk! Könyörülj nagy ember.

ÁDÁM. Mi vétkeitek hát, a miért könyörögtök?

S a gyöngétől mit kérhet az erős?

De nőm nem jó elém, se gyermekem;

Tán csak nem érte őket bántalom!

ÉVA. Ah Miltiades, mért is jössz, ha nőd

Sem bír örülni jöttödön? — Fiam,

Anyád leroskad, tartsd fel, tartsd fel... Ah,

Még jó nevet se' hagy reád atyád!

ÁDÁM. Mi ez? nem értem. A nép esdekel,

Nőm átkoz és e mell vérzik hazámért.

ÉVA. De jobban vérzik a hon és szívem.

Vagy mért jövől, mondd, hadseregnek élén?

ÁDÁM. Nem illet-é rangomban ily kíséret?

Eljöttem, mert e súlyos seb nem enged

To vábbra is tisztelnem megfelelni.

Eljöttem, hogy küldőimnek kezébe,

A felséges népnek kezébe téve

Hatalmamat, beszámoljak neki.

Im elbocsátlak, bajnok-társaim,

Kérdemlétek a háztűz nyugalmát.

S most én is e kardot, Athéne Pallas,
Szentelve tűzöm oltárod fölé.

(Felvezetteti magát a csarnok lépcsőin. Fegyveresei eloszolnak.)

ÉVA (férje nyakába borúlva).

Ah Miltiades, hol van boldogabb nő,
Mint a te nőd, nemes, nagy férfiú!
Nézd, nézd, fiad milyen hasonlatos
Hozzád, mi nagy, mi szép!

ÁDÁM. Ti kedvesek!

KIMON. Jól tudtam én, hogy a mit tesz atyám,
Az jól van téve.

ÉVA. Oh, ne szégyenits meg.

Ezt a hitvesnek kelle tudni jobban.

ÁDÁM. Fiam! atyád kardját mutasd be te.

KIMON (a kardot felakasztva).

Óvd, istenasszony, ezt a drága kardot,
Mig egykor érte hozzád eljövök.

ÉVA. E kettős áldozathoz az anya

Hadd szórja a tömjént. Pallas, tekints le.

(Tömjént áldoz).

ELSŐ DEMAGÓG (a szószéken).

Nem volt-e igazam, hogy áruló?

Hogy Dárius megvette? tettetés csak

A seb, nem kíván ellene csatázni.

A NÉPBŐL. Halál reá!

ÁDÁM. Mi zaj az odakint?

ÉVA. Ah, Miltiades, rettentő beszéd az:

Árulónak mond újra a tömeg.

ÁDÁM. Nevetséges vád; engem árulónak,

Ki Marathonnál győztem?

ÉVA. Oh, hogy úgy van!

Gonosz világ az, melyet itt lelél.

ELSŐ DEMAGÓG. Mit késtek őt elfogni?

(Nép tolong a templom csarnoka elé, köztük Lucifer.)

ÉVA. Miltiades!

E szentélyben biztos vagy, meg ne mozdulj.

Miért is oszlatád szét a hadat?

E bűnbarlangot mért nem gyújtatád fel?

Csak lánczot érdemel e csőcselék,
 Mely érzi, hogy te születél urául,
 Ki nemesebb vagy mint ők összevéve,
 S megöl, megöl, hogy lábadhoz ne essék.

ELSŐ DEMAGÓG. Halljátok-e, egy áruló neje
 Miként beszél?

ÉVA. Az a nőnek joga,
 Hogy férjét védje, még ha bűnös is,
 Hát még ha olyan tiszta, mint uram!
 És ellensége olyan korcs, miként ti.

ELSŐ DEMAGÓG. Mért hagyja a felséges nép magát
 Így becsmérelni?

ELSŐ A NÉPBŐL. Hát ha igazat mond?

ELSŐ POLGÁR. Ki velök tart, gyanús. Kiáltsatok
 Rongy lelkek, vagy dögöljete meg éhen.

A NÉPBŐL. Halál reá!

ÁDÁM. Takard el e fiút,
 Ne lássa vérem, — el nő e kebelről!
 A villám, mely a szirtre csap, ne érjen.
 Csak én haljak meg, — vagy miért is éljek,
 Midőn látom, mi dőre a szabadság,
 Melyért egy élten küzködém keresztül.

ELSŐ DEMAGÓG. Mit tétováztok még?

A NÉPBŐL. Halál reá!

ÁDÁM. E gyáva népet meg nem átkozom,
 Az nem hibás, annak természete,
 Hogy a nyomor szolgává bélyegezze
 S a szolgaság vérengző eszközévé
 Sülyeszse néhány dölyfös pártütőnek.
 Csak egyedül én voltam a bolond,
 Hivén, hogy ilyen népnek kell szabadság.

LUCIFER (félre). Elmondtad a sírverset önmagadra.
 S utánad illőt sok nagy síroromra.

ÁDÁM. Vezessetek le. Nem veszem igénybe
 Tovább e szentélyt.

(Levezetteti magát a lépcsőn, Évát gyöngéden szolgálói karjába téve.)

Ím — készen vagyok.

MÁSODIK DEMAGÓG.

Védjed magad, még nincsen veszve semmi!

ADÁM. Nagyon gyötörne a seb, hogyha szólnék
Védelmemül.

MÁSODIK DEMAGÓG. Tedd meg, hisz ez a nép

Csak az imént porban csúszott előtted.

ADÁM. Ah, ép azért minden haszontalan,

Önszégyenét meg nem bocsátja a nép.

LUCIFER. Kijózanodtál-é hát?

ADÁM.

Oh, nagyon!

LUCIFER. Átláttad-é, hogy a bódult tömegnek

Nemesb ura voltál, mint ő neked?

ADÁM. Lehet, de mind a kettő kárhozat,

Más név alatt a végzet ugyanaz;

Hiú törekvés azzal küzdeni;

Nem is fogok. — Aztán miért, miért is

Vágnék magasra bármi hő kebel?

Éljen magának, és keresse a kéjt,

Melylyel betölti az araszyi létet,!

S tántorgjon ittasan Hádes felé. —

Vezess uj útra Lucifer, vezess,

S kaczagva nézem más erényeit,

Más kinjait, csak élveket kívánva.

Te meg, nő, a ki — úgy rémlik szívemnek —

Egykor lugost varázsolál nekem

A sivatagba, hogyha még fiamból

Polgárt nevelnél tisztos anyaként:

Bolond vagy, méltán gúnyol a leány,

Ki festett arczczal a bordélyban ül

Bortól felgerjedt, csókvágyó ajakkal.

Örülj, mulass, tagadd meg az erényt. —

Vérpadra mostan, büntetésemül,

Nem mintha aljast birtam volna tenni,

De mert nagy eszme lelkesíteni birt.

(Ezalatt egy tőkét hoznak a lépcsők elé, mellette Lucifer áll bárdal.

Ádám lehajtja fejét.)

ELSŐ DEMAGÓG. Végezzétek ki. Éljen a haza!

LUCIFER (félsúgva).

Szép búcsu, nemde? — No's vitéz uram,
Nem borzogat most furcsán egy kevésbé
A torzképű halál rideg szele?

ÉVA. Ah Pallas! meg nem hallgatád imámat.

(A templomból a halál nemtője, mint szelíd tekintetű ifjú, lefordított fá-
lyával s koszorúval Ádámhoz lép.)

ÁDÁM. Pallas meghallgatott. — Az ég veled,
Megnyugvás szállt szivembe, Lúciám.

LUCIFER. Átok reád, hiú ábránd világ,
Megint elrontád legszebb perczemet.

ÉVA. Átok reád, te közlelkű rideg nép!

A boldogságot durván illetéd,

S üde virága menten porba hullt.

Pedig nem olyan édes a szabadság

Neked, a milyen fájdalmas nekem volt.

HATODIK SZÍN.

(Rómában. Nyílt csarnok, istenszobrokkal, díszedényekkel, melyekben illatok égneek, kilátással az Apenninek felé. — Közepén terített asztal három lecticával. Ádám mint Sergiolus. Lucifer mint Miló, Catulus, mind megannyi kéjencz, Éva mint Julia, Hippia és Clúvia kéjhölgyek ledéren öltözve dőzsölnek. Egy emelvényen gladiátorok harcza foly, rabszolgák állnak parancsra készen, fuvalások zenélnek. Alkony, később éj.)

CATULUS. Nézd, Sergiolus, mily serény, ügyes
Ez a piros szalagú gladiátor;
Mernék fogadni, hogy amazt legyőzi.

ÁDÁM. Nem, Herculesre!

CATULUS. Ah mit, Herculesre,
Ki hinne még közöttünk istenekben?
Mondd Júliádra, jobban elhiszem.

ÁDÁM. Legyen!

LUCIFER. Erős alapra esküszöl:
Álistent tévén álisten helyébe.
De mondd, hogy értsük mégis azt az esküt:
Szépségét értsük-é, szerelmed-é,
Avagy tán épen hűségét irántad?

CATULUS. A báj muló, s ha még nem volna is,
Unott lesz holnap, a mi elragad ma,
S kevesb kecsű nő csábit tőle el
Az ujdonság bűbájos ingerével.

ÁDÁM. Hűségit értém. Vagy ki pazarol
Hölgyére többet nálam?

HIPPIA. Oh bohó!
Hát bírod-é őt vég nélkül ölelni?
S ha bírnád is, te, a ki telhetetlen
Gyönyörre vágysz, s haszontalan csapongsz,

Mert a kéjnek csak egy-egy elszakadt
Részét bírod egy-egy nőben találni,
Míg a szépség s kéj eszményképe mindig
Elérhetlen varázsként leng előtted,
Hogyan tudod, hogy szintén egy szeszélye,
Egy ábrándkép nem csábítandja-é el?
Egy gladiátor roncsolt izmai — —

ÁDÁM. Igaz, igaz, ne többet, Hippia!
Miért is vonz az a kéj Tantalusként,
Ha Herculesnek ereje hiányzik,
Ha Proteusként nem változhatunk,
S egy megvetett rab, kínos hét után,
Oly órát élvez, milyet hasztalan
Ohajt ura. — Vagy a gyönyör csak egy
Ital viz-é hát a meglankadottnak,
S annak halál, ki habjaiba dül?

LUCIFER. Ah! mily dicső erkölcsi tanfolyam
Szép lyányok keblén, fűzéres pohárnál.
De hát fogadástok? —

ÁDÁM. Ha veszteném,
Úgy Júlia tiéd.

CATULUS. S ha nyersz?

ÁDÁM. Lovad
Enyém.

CATULUS. Négy hétre visszaveheted,
Vagy bétaszítom ángolnás tavamba.

LUCIFER. Nézd, Júlia, e szép kövér halat:
Egyél, hiszen majd hizlalsz másikat.

ÉVA. S nem dőzsöl-é rút féreg rajtad is?
Örüljön, a ki él, vagy hogyha nem

Tud is örülni, legalább kaczagjon. (Iszik.)

ÁDÁM (a gladiátorhoz). Jól tartsd magad, hé! —

CATULUS. Rajta csak, vitézül.

(Catulus gladiátora elesik s életéért esdve, újjait fölemeli. Ádám a kegyelmi
jelt akarja adni, de Catulus lefogja kezét s összeszorítva markát, hüvelykét
a gladiator felé tartja.)

Recipe ferrum! — Gyáva korcs. Elég
Rabszolgám van még, nem vagyok fukar.

Ki sajnálná e kis felzaklató
Jelenetet, szép hölgyek, tőletek,
Midőn a csók oly sokkal édesebb,
Forróbb a vágy, ha egy kis vér ömölt.

(A gladiátort ez alatt ellenfele kivégezte.)

ÁDÁM. A jó enyém, jő Júliám, ölelj meg.
Vigyék ki azt a hullát. — Tánczosok!
Csináljatok most már komédiát,
Ebből elég volt mára.

(A hullát kiviszik, az emelvényt a tánczosok foglalják el.)

CATULUS. Clúvia!

Jőj hát te is, nem nézhetem soká,
Ha más ölelkezik.

LUCIFER. S mi, Hippiá,
Követjük-é szintén példájukat?
De nyald meg ajkad, nincs-e rajta méreg.
No úgy, most már mulathatunk, galambom.

ÁDÁM. Mit is dobog szived olyannyira,
Nem nyughatom fölötte, Júlia. (Suttognak.)

LUCIFER. Halld, e bolond még a szívről beszél!

CATULUS. Ládd kedves, én nem bántom a tiédet,
Tehetsz vele akármit, csak ne tudjam,
Ha csókod forró s mindig kész nekem.

CLÚVIA. Nagylelkű kedves! ím javadra e bort. (Iszik.)

CATULUS. Jól van, jól, Clúvia, de lágy karod,
Puhácska kebled tőlem el ne vond,
Füzérem is lesiklott, ládd, fejemről. —

(A tánczosnőkhöz.)

Ah, ez remek fordulat tánczotokban,
Mi búja tűz, kellemmel egyesülve!

CLÚVIA. Szemed befogom im, ha ott leled
Azt, a miért én is versenyt futok,
S csak egy jó szót sem bírok érdemelni.

(Luciferre mutatva.)

Ezen savanyú arczot nézzed inkább!
Miért is ennek az a szép leány,
Ha már különb hasznát se' tudja venni,
Mint hogy szunyadni hagyja, míg maga

Gúnyos mosolylyal és hideg szemekkel
Kisér száz édes, bárha dőre dolgot,
Mi a társalgás illatát teszi.

CATULUS. Valóban, egy ily arcz egész körök
Költészetére fagylepelt borít.
Ki ellenáll a percz igézetének
S nem hagyja lelkét ártól elragadni,
Nem is jó ember s bár maradna otthon.

HIPPJA. Valóban szinte félek, hogy szegényben
Már megfogant a fekete halál,
Mely a várost pusztítja.

ÁDÁM. El vele,
E gyászos képpel. Pajzán dalt nekünk,
Ki tudja a legszebbet köztetek?

HIPPJA (énekkel). Borral, szerelemmel
Eltelni sohsem kell;
Minden pohárnak
Más a zamatja.
S a mámor, az édes mámor,
Mint horpadt sírokat a nap,
Létünk megaranyozza.

Borral, szerelemmel
Eltelni sohsem kell;
Minden leánynak
Más a varázsa.
S a mámor, az édes mámor,
Mint horpadt sírokat a nap,
Létünk megaranyozza.

CATULUS. Jól van biz az, no's Clúvia, te mit tudsz?

CLÚVIA (énekkel). Bolond világ volt hajdanában:

Lucretiát az özvegy ágyban
Hogy megkereste szép gavallér,
Nem lángol ajka, több kéjt nem kér,
Tárt szível nem fut bordélyházba,
Hideg vasat merít magába.

MIND. Örülünk, okosabb világ van,

Örülünk, hogy mi élünk abban.

CLÚVIA. Bolond világ volt hajdanában:

Brutus nem ült szép villájában,
 Kardot fogott s harczolni méne,
 Mint hitvány zsoldos, s még mi végre? . . .
 A rongyos nép jóléte végett,
 S tar földön érte el is vérzett.

MIND. Örüljünk, okosabb világ van,
 Örüljünk, hogy mi élünk abban.

CLÚVIA. Bolond világ volt hajdanában:

Rém járt fel a hősök agyában,
 Szentnek hívék, mit kaczagunk ma,
 S egy-két ily örült ha akadna,
 Czirkuszainkban épen elkel,
 Nekünk látvány, a vadnak étel.

MIND. Örüljünk, okosabb világ van,
 Örüljünk, hogy mi élünk abban!

LUCIFER. Ah! Clúvia, leverted Hippiát.

Szeretnék e dalnak költője lenni.

ÁDÁM. S te nem danolsz, mit búsongsz, Júlia?

Körülünk minden vígad és nevet.

Nem jól esik pihenned keblemen?

ÉVA. Ah jól, nagyon. De nézd el, Sergiolus,

A boldogság midőn elkomolyít,

Azt tartom, mely kaczag, nem is valódi.

Legédesebb perczünkbe is vegyül

Egy cseppje a mondhatlan fájdalomnak,

Talán sejtjük, hogy az ily percz — virág,

S így hervatag.

ÁDÁM. Ah, én is érzek ilyest.

ÉVA. S kivált ha még dalt hallok és zenét,

Nem hallgatom a szűk korlátu szót,

De a hang árja ringat, mint hajó,

S úgy érzem, mintha álomban feküdném:

A rezge hangon messze múltba szállnék,

Hol napsugáros pálmafák alatt

Ártatlan voltam, játszi, gyermeteg,

Nagy és nemes volt lelkem hívatása.

Bocsáss meg, örült álomnak varázsa

Mind ez. — Csókollak ismét — ébredek.

ÁDÁM. El a zenével, tánczczal, émelyít
Ez örökös édesség tengere!
Keserület kívánna már szívem.
Boromba ürmöt, és fulánkot a
Piros ajakra, vészt fejem fölé.

(A tánczosok elmennek, jajgatás hallik kívülről.)

Mi jajszó ez, mely úgy velőbe hat?

LUCIFER. Nehány őrültet most feszítenek fel,
Testvériségről, jogrul álmodókat.

CATULUS. Úgy kell nekik, miért nem ültek otthon,
Élvezve és feledve a világot!
Miért vitatták mások dolgait?

LUCIFER. Koldús a dúst testvéreül kívánja,
Cseréld meg őket és ő von keresztre.

CATULUS. Hagyd hát kacagnunk a nyomort, hatalmat,
Dögvészt, mi a várost tizedeli,
Az isteneknek minden végzetét. (Új jajszó).

ÁDÁM (magában). Úgy érzem, mintha álomban feküdném,
A rezge hangon messze múltba szállok,
Hol nagy s nemes volt lelkem hívatása.
Nem úgy mondád-e Júlia?

ÉVA. Igen!

(Ezalatt besötétült. A csarnok előtt temetési menet vonúl el tibiákkal, fáklyákkal és jajveszékő nőkkel. Az egész társaság egyideig merev hallgatásba süllyed.)

LUCIFER (felkaczagva). Mint látom, itt a jó kedv elborúlt.
Bor nincs-e már, vagy elfogyott az élcz,
Hogy a savanyu úr is megsokalja?
Talán bizony valaki fél közöttünk,
Vagy épen megtért.

ÁDÁM (feléje sújtva poharát). Veszs, ha azt hiszed.

LUCIFER. No majd hívok új vendéget közénk,
Talán megifjult kedv is tér be véle.
Hej! hozzátok be, szolgálak, ízibe,
Ki fáklya-fénnyel erre útazik.
Csak megkináljuk egy pohár itallal.

(A halottat nyílt koporsóban behozzák s az asztalra helyezik. Kisérete a háttérben marad. Lucifer ráköszönt.)

Igyál pajtás, holnap nekem, ma néked!

HIPPIA. Talán inkább csókot kívánsz?

LUCIFER.

Öleld meg.

És lopd ki szájából az obulust,

HIPPIA. Ha tégedet csókollak, őt miért ne?

(A halottat megcsókolja, Péter apostol a kíséret közül kilép.)

PÉTER APOSTOL. Megállj, a döghalált szíved magadba.

(Mindnyájan visszaborzadva, helyeiken fölemelkednek.)

MIND. A döghalál — rettentő — félre innen!

PÉTER APOSTOL. Te nyomorú faj! — gyáva nemzedék,

Míg a szerencse mosolyog feletted,

Mint napsugárban a légy, szemtelen,

Istent, erényt gúnyolva taposó.

De hogyha a vész ajtódon kopog,

Ha Istennek hatalmas újja érint,

Gyáván hunyász, rútul kétségb'eső.

Nem érzed-é, hogy az ég büntetése

Nehezkedik rád? Nézz csak, nézz körül,

A város pusztúl, durva, idegen nép

Tiporja el arany vetésidet,

Szétbomlik a rend, senki sem parancsol

S szót nem fogad. A rablás, gyilkolás

Emelt fővel jár a békés lakok közt,

Utána a halvány gond, rémület.

S égből, földről se' részvét, sem segély.

Nem bírod, úgy-e, kéjek mámorával

Elandalítani azt a szózatot,

Mely a kebelnek mélyét felveri

S jobb cél felé hiába ösztönöz?

Kielégítést, úgy-e bár, nem érzesz,

Csak undort ébreszt szűdben a gyönyör

S aggódva népsz körül, ajkad rebeg:

Hiába mind, a régi istenekben

Nincs már hited, kövekké dermedeztek.

(Az isten-szobrok szétporlanak).

Elporlanak s új Istent nem találsz,

Mely a salakból újra fölemelne.

Nézz csak körül, mi pusztít városodban

Hatalmasabban mint a döghalál!

Ezren kelnek fel a lágy pamlagokról,
Hogy Thebaisnak pusztá téreit
Vad anachorétákkal népesítsék,
Ottan keresve tompult érzetöknek,
Mi még izgassa, a mi még emelje.
El fogsz pusztulni korcsúlt nemzedék.
E nagy világ most tisztuló színéről!

HIPPIA (az asztal előtt összeroskadva).

Oh jaj nekem, mi szörnyű fájdalom,
Hideg veríték, orcusnak tüze,
A dögvész, oh, a dögvész, elveszek!
Nem gyámolít ki sem közületek,
Kik annyi életet osztátok velem?

LUCIFER. Ma néked, holnap nékem, édesem!

HIPPIA. Hát öljetek meg, átkom ver különben.

PÉTER APOSTOL (hozzá lépve).

Ne átkozódjál lányom, sőt bocsáss meg!
Majd gyámolítlak én és a nagy Isten,
A szent szeretet örök Istene.
Emelkedjél fel hozzá, im e vízzel
Lelked kitisztul menten a salaktól,
S hozzá siet.

(Megkereszteli az asztalról vett edényből.)

HIPPIA. Atyám — megkönnyülék. (Meghal.)

CATULUS (indúl). Én még ma Thebaisba utazom.

Elundorodtam a bűnös világtól.

CLÚVIA. Megállj Catulus, én is elkísérlek (kimennek).

ÁDÁM (elgondolkozva az előtérbe lép, Éva követi).

S te itt vagy, Júlia? mondd, mit keressz itt,

Hol a halál az örömet kiölte?

ÉVA. S nem ott van-e helyem, a hol te vagy?

Ah Sergiolus! vajh mi sok nemes

Érzést találtál volna e kebelben,

Hol csak mulékony kéj után kutattál.

ÁDÁM. És önmagamban is. Mi kár, hogy úgy van!

Elveszni nyomorútan, kisszerűen,

S szenvedni addig. Oh, ha él az Isten,

(Letérdel s kezét égnek emeli.)

Ha gondja van ránk, és hatalma rajtunk,
 Új népet hozzon s új eszmét a világra,
 Amazt, a korcsba jobb vért önteni,
 Ezt, a nemesbnek, hogy köre legyen
 Magasra törni. Érzem, elkopott mind,
 Mi a miénk volt — s újat létrehozni
 Erőnk kevés. Hallgass meg, Istenem!

(Az égen glóriában a kereszt feltűnik. A hegyek mögül égő városok pirja látszik. A csúcsokról félvad csapatok szállnak alá. Távolról áhítatos himnusz hallik.)

LUCIFER (magában). E látvány kissé borzogatja hátam,
 De nem emberrel kell-e küzdenem?
 Mit én nem bírok, ő teszi helyettem,
 Hasonló tréfát már gyakorta láttam.
 A glória ha lassan elveszett,
 Még megmarad a vérengző kereszt.

PÉTER APOSTOL. Az Úr meghallgatott. Tekints körül,
 Az elkorcsúlt föld újra kezd születni.
 E medvebőrös barbár harczfiak,
 Kik üszköt vetnek fényes városokra,
 Kiknek lova múlt századok vetését
 Tiporja el s istálót elhagyott
 Templom-falak közt lél, új vért hozand
 Az elsilányult, megfogyott erekbe,
 S kik a czirkuszban himnuszt énekelnek,
 Míg a bős tigris keblöket kitépi,
 Új eszmét hoznak: a testvériséget,
 És az egyénnek felszabadulását,
 Melyek meg fogják rázni a világot.

ÁDÁM. Ah, érzem, érzem, mást is kér a lélek.
 Mint dagadó párnákon renyhe kéjek;
 A szív vérenek lassu elfolyása
 Olyan kék, melynek vajh mi lenne mása?

PÉTER APOSTOL. Legyen hát czélod: Istennek dicsőség,
 Magadnak munka. Az egyén szabad:
 Érvényre hozni mind, mi benne van.

Csak egy parancs kötvén le: szeretet.

ÁDÁM. Fel hát csatázni, fel hát lelkesülni
 Az új tanért. Alkotni új világot,

Melynek világa a lovag-erény lesz.
Költészete az oltár oldalán
A felmagasztalt női ideál.

(Péterre támaszkodva indul.)

LUCIFER. Ah, a lehetlen lelkesít fel, Ádám!
A férfiúhoz méltó ez s dicső ám.
Istennek tetszik, mert az ég felé hajt,
S ördögnek kedves, mert kétségbe ejt majd.

(Utána megy.)

HETEDIK SZÍN.

(Konstantinápolyban. Piacz néhány ögyelgő polgárral. Középen a patriarcha palotája, jobbra apácزازárda, balra liget. Ádám, mint Tankréd, erődús férfikorban, más lovagokkal, Ázsiából visszatérő keresztes hadak élén, lengő zászlók s dobszó mellett jó, Lucifer mint fegyvernőke. Estve, később éj).

ELSŐ POLGÁR. Im itt jön ismét egy barbár csapat,
Fussunk, zárjunk be ajtót és kaput,
Nehogy rabolni jöjön kedvök újra.

MÁSODIK POLGÁR. El hölgyeinkkel! E vad csőcselék
Isméri a szerályok kéjeit.

ELSŐ POLGÁR. És hölgyeink is a győző jogát.

ADÁM. Megálljatok! Mit futtok így előttünk?

Vagy nem látjátok ezt a szent jelet,
Testvérileg mely egy czélhoz csatol?
Hitünk világát vittük Ázsiának,
Szeretetnek tanát, hogy elvadúlt
Milljóit, melyek közt szent bölcseje
Ringott üdvünknek, érezzék malasztját.
S ti köztetek nem volna szeretet?

ELSŐ POLGÁR. Hallottunk már mi sokszor ily beszédet,
S legott házunkra az üszök repült (elszélvednek).

ADÁM (a lovagokhoz). Imé, látjátok, ez átkos gyümölcse,
Ha aljas tervvel annyi martalócz
Kezében a szent zászlót lengeti,
S gyáván hízelve a népszenvedélynek,
Hivatlanul tolakszik fel vezérül. —
Lovag barátim! míg a szennytelen
Becsület, Isten szent dicsérete,
A nő védelme és a hősiség
Lesz kardjainkon, mink vagyunk hivatva

E ronda démon t féken tartani
S vezetni, hogy vágyának ellenére
Nagyot s nemest műveljen szüntelen.

LUCIFER. Szépen szólsz, Tankréd, ámde majd ha a nép
El nem hiendi többé, hogy vezér vagy — —

ÁDÁM. Hol a szellem van, ott a győzelem.

Lesujtom!

LUCIFER. És ha szellem nála is lesz?

Leszállsz-e hozzá?

ÁDÁM. Mért leszállani?

Hát nem nemesb, ha őtet emelem fel?

Lemondni a küzdés nehéz helyéről

Társak hijában ép olyan kicsinyes,

Mint szűkkeblűség társt be nem fogadni,

Irgyelvén részét a pályabérben.

LUCIFER. Lám, lám, mivé silányult a nagy eszme,

Melyért a czirkusz vértanúi haltak.

Ez az egyénnek felszabadítása?

Csodálatos fajú testvériség!

ADÁM. Ne gúnyolj. Oh ne hidd, hogy a dicső tant

Fel nem fogom. Éltémnek vágya az.

Tehet, s tegyen, kiben szent szikra van,

Ki felküzd hozzánk, szívesen fogadjuk.

Egy kardcsapás rendünkbe emeli;

De őriznünk kell a rend kincseit

A még forrongó zúrnek ellenében.

Bár jőne már, bár jőne az idő,

Megváltásunk csak akkor fog betelni,

Midőn ledúl a gát, mert tiszta minden.

De ilyen napnak jöttét kétleném,

Ha az, ki a nagy művet inditá,

Nem önmaga lett volna a nagy Isten.

Barátim, láttátok, hogyan fogadtak!

Árván a zajgó város népe közt.

Nincs hátra más, mint ott azon ligetben

Táborba szállni, mint azt megszokók

Már a pogány közt. Míg majd jobbra fordúl.

Indúljatok, követni foglak én is,

Minden lovag felel népségeért. (A keresztes had tábort üt.)

LUCIFER. Mi kár, hogy szép eszméid újlag

Csak olyan hírhedett almát teremnek,

Mely künt piros, de béle por.

ÁDÁM.

Megállj!

Hát nem hiszesz már semmi nemesebbe'?

LUCIFER. Ha hinnék is, mit ér, fajod ha nem hisz?

Ez a lovagrend, melyet állítasz

Pháros gyanánt tenger hullámi közt,

Egykor kialszik, félig összedül

S vészesb szirtté lesz a merész utasra,

Mint bármelyik más, mely sohsem világlott,

Minden, mi él és áldást hintve hat,

Idővel meghal, szelleme kiszáll,

A test tuléli ronda dög gyanánt,

Mely gyilkoló miazmákat lehel

Az új világban, mely körülé fejlőd.

Ládd, így maradnak ránk a múlt idők

Nagyságai.

ÁDÁM.

Míg rendünk összedül,

Tán szent tanai a tömegbe hatnak,

És akkor nincs veszély.

LUCIFER.

A szent tanok.

Ah, ép a szent tan mindig átkotok,

Ha véletlen reá bukkantatok:

Mert addig csúrítek, hegyezitek,

Hasogatjátok, élesítitek,

Míg örültség vagy békó lesz belőle.

Exact fogalmat nem bírván az elme,

Ti mégis mindig ezt keresitek

Önátkotokra büszke emberek.

Vagy nézd e kardot, hajszállal nagyobb,

Kisebb lehet s lényben nem változott,

Ezt folytathatnók véges-végtelen,

S hol az exact pont, mely határt tegyen?

Bár érzésed rögtön reátalál,

A változás nagyban midőn beáll. —

De mit törekszem? fáraszt a beszéd,
Tekints magad csak kissé szerteszét.

(Néhány polgár ismét megjelen.)

ÁDÁM. Barátim! népem fáradt, menhelyet kér.
Tán a kereszténység fővárosában
Nem kér hiába.

HARMADIK POLGÁR. Kérdés, nem vagy-é
Eretnekségben rosszabb a pogánynál.

NEGYESEDIK POLGÁR. Mondd, mit hiszesz, a Homousiont,
Vagy Homoiusiont?

ÁDÁM. Ezt nem értem.

LUCIFER. Ne valld be, ez most itt a földolog.

NEGYESEDIK POLGÁR. Lám, kétkedik, ez is hamishitű.

TÖBBEN. El tőlük, el, zárkozzunk házainkba!

Átok reá, ki nékiek fedélt nyújt. (Elszélednek.)

(A patriarchia fejedelmi pompában és kísérettel jó palotájából, egy csapat barát követi, lánczra vert eretnekeket kísérve, végre katonák s nép.)

ÁDÁM. Elámulok! — De mondd, mi fejdelem
Közelg amott, oly dölyfösen, kihívón?

LUCIFER. A főpap az, apostolok utóda.

ÁDÁM. S e meztelábas ronda csőcselék,
Mely a bilincselt népet kárörömmel,
Hazudt alázat színével kíséri?

LUCIFER. Keresztyén-czinikus, barátsereg.

ÁDÁM. Nem láttam ilyest ősi hegyeim közt.

LUCIFER. Majd látsz utóbb; a poklosság, tudod,
Lassan terjed. De vigyázz, meg ne sértsd
Ez abszolút erényű s ép azért
Engesztelhetlen népet.

ÁDÁM. Ah, minő

Erény lehetne ily fajnak sajátja?

LUCIFER. Erényök a sanyargás, a lemondás,
Mit mestered kezdett meg a kereszten.

ÁDÁM. Az egy világot váltta meg ez által,
De e gyávák csak Istent káromolnak,
Mint lázadók, megvetve kegyeit.
Ki szúnyog ellen oly fegyvert ragad,

Mit medve ellen vinni hősiség,
Bolond.

LUCIFER. De hátha ők a szúnyogot
Medvének nézik. — Nincs-é rá joguk?
Nincs-é joguk hős voltuk érzetében
Pokolra úzni minden élvezőt?

ÁDÁM. Látok, miként Tamás, és nem hiszek.
Szemébe nézek e káprázatoknak. (A patriarcha elé lép.)
Atyám! a szent sir harczosi vagyunk
S a fáradalmas útból megpihenni
E város népe még be sem fogad.
Ki oly hatalmas vagy, segíts ügyünkön.

PATRIARCHA. Fiam, csekély dolgokra most nem érek,
Az isten dicsé, a nép üdve hív,
Eretnekek fölött kellvén itélnem,
Kik mérget szórva dudvaként tenyésznek;
S tüzzel-vassal bár irtjuk, szüntelen
Ujult erővel küldi a pokol ránk. —
De hogyha a kereszt vitézi vagytok,
Minek kerestek messze szerecsent?
Itt a veszélyesb ellen. Fel tehát,
Fel falvaikra, irtsátok ki őket,
Pusztítsatok nőt, aggot, gyermeket.

ÁDÁM. Az ártatlant, atyám, csak nem kívánod.

PATRIARCHA. Ártatlan a kigyó is, míg kicsiny,
Vagy hogyha már kihullt méreg-foga,
S kiméled-é?

ÁDÁM. Valóban szörnyű bűn
Lehet, mi ily haragra gyújthatá
Egyházát a szeretetnek.

PATRIARCHA. Fiam!
Nem az szeret, ki a testnek hizelg,
De a ki a lelket vezérli vissza,
Ha kell, kard élén, vagy lángon keresztül
Ahhoz, ki mondá: Nem békét, de harczot
Hozok a földre. E gonosz hitűek
A szent háromság rejtélyes tanában
A homoiusiont hirdetik,

Míg az egyház a homousiont

Alapítja meg a hit czikkeül.

BARÁTOK. Halál reájuk, már a máglya ég.

ÁDÁM. Adjátok fel, barátim, azt az i-t,

Szebb áldozat lesz életmegvetétek

A szent sirért vivandó hős csatában.

EGY AGG ERETNEK. Sátán, ne kísérts, mink igaz hitünkért

Ott vérezünk, hol Isten rendelé.

EGYIK BARÁT. Hah, szemtelen! igaz hittel dicsekszel?

AZ AGG ERETNEK. Nincs-é velünk a rimini zsinat

S más számtalan?

A BARÁT. Rosz útra tévedett.

De Nicæában s más igaz hívő

Zsinatban úgy-e mellettünk ítéltek?

AZ AGG ERETNEK. A pártosok. Mi szemtelen kísérlet

Még versenyezni vélünk. Vagy felelj,

Hol van csak egy egyházatyátok is,

Mint Árius, és a két Euséb?

A BARÁT. Hát birtok-é egy Atanásiust?

AZ AGG ERETNEK. Hol vértanúitok?

A BARÁT. Több, mint tinektek!

AZ AGG ERETNEK. Szép vértanúk, kiket káprázatával

Az ördög csalt el, kárhozott halálra.

Mondom, ti vagytok a nagy Babylon,

Az a kéjhölgy, kiről szent János írt,

Mely el fog veszni a világ színéről.

A BARÁT. A hétfejű sárkány, az antikrisztus

Vagytok ti, kikről szent János beszél,

Gazok, csalárdok, ördög czimborái.

AZ AGG ERETNEK. Rablók, kigyók, paráznák, torkosok!...

PATRIARCHA. El vélök, el, már is soká időzünk,

Isten dicsére, a máglyára őket!

AZ AGG ERETNEK. Isten dicsére, jól mondád gonosz,

Isten dicsére hull az áldozat.

Erősek vagytok, tesztek kény szerint,

De jó-e a tett, ítél majd az ég.

Számlálva immár bűnórátok,

Vérünkől új csatárok születendnek,

Az eszme él s a láng, mely fellobog,
Világot késő századokra vet.

Jerünk, barátim, a dicső halálba!

AZ ERETNEKEK (karban énekelnek).

1. Én erős Istenem, én erős Istenem, miért hagytál
el engemet, és miért távoztál el az én megtartásomtól
és az én jajgatásaimnak beszédétől?

2. Én Istenem, kiáltok mind napestig, de nem hall-
gatsz meg, éjjel is nincs nekem veszteglésem.

3. Te pedig szent vagy — — (XXII. zsolt.)

A BARÁTOK (karban közbe vágnak).

1. Perelj, uram, az én velem perlőkkel, és harczolj
a velem harczolókkal.

2. Ragadj fegyvert és paizst és kelj fel az én segít-
ségemre.

3. És vedd fel dárdádat és rekeszd meg az én há-
borgatóim eleinek útát. — (XXXV. zsolt.)

(Ezalatt a patriarcha s a menet elvonúl, Néhány barát tractatusokkal a keresz-
tesek közé vegyül.)

LUCIFER. Mit állsz oly szótlan, mondd, mit borzadasz?
Tragédiának nézed? nézd legott
Komédiának s mulattatni fog.

ÁDÁM. Oh jaj, ne tréfálj! Hát egy *i* miatt is
Mehetni ily elszántan a halálba?

Mi akkor a magasztos, nagyszerű?

LUCIFER. Az, a mi másnak tán kaczagtató.

Egy szál választja csak e két fogalmat,

Egy hang a szivben ítél csak közöttük

S ez a rejtélyes bíró a rokonszenv,

Mely istenít, vagy gúnyjával megöl.

ÁDÁM. Mért is tűnt csak szemembe mind e bűn!

E kisszerű harcz büszke tudományban,

E gyilkos méreg mesterül kivonva

A legfényesb, legüdítőbb virágból.

E szép virágot egykor ismerém,

Üldött hitünknek zsendülő korában:

Ki az a bűnös, a ki tönkre tette?

LUCIFER. A bűnös önmaga a győzelem,

Mely szerte szór, száz érdeket növel.
A vész, mely összehoz, mártírt tetemt,
Erőt ad: ott van az eretnekekkel.

ÁDÁM. Valóban, elhajítnám kardomat,
És visszamennék éjszaki honomba,
Hol még az ős erdők árnyékiban
A férfibecs, a tiszta egyszerűség
Daczol e síma kornak mérgivel,
Ha titkos szó nem súgná szüntelen,
Hogy e kort nékem kell ujjá teremtni.

LUCIFER. Hiú törekvés! Mert egyént soh'sem
Hozandsz érvényre a kor ellenében:
A kor folyam, mely visz, vagy elmerít,
Uszója, nem vezére, az egyén.
Kiket nagyoknak mond a krónika,
Mind az, ki hat, megérté századát,
De nem szülé az új fogalmakat.
Nem a kakas szavára kezd viradni,
De a kakas kiált, merthogy virad.
Amott azok, kik békóban sietnek
Mártírhálálra, gúnytól környezetten,
Látnak csak egy embernyomot előre,
Köztük dereng fel az új gondolat;
S azért meghalnak, mit utódaik
Az utca-léggel gondtalan szivandnak. —
De hagyjuk ezt, nézz kissé táborodba,
Mit járnak ott azon piszkos barátok,
Mi vásárt ütnek, mit szónoklanak,
Órült taglejtés vad kíséretében?
Hallgassuk őket!

EGY BARÁT (a tolakodó keresztesek közt).

Bajnokok, vegyétek!

Vegyétek a vezeklésnek tanát
Kalauzúl minden kétségeitekben,
Ez megtanít: a gyilkos, a parázna,
A templomrabló, a hamis tanú
Hány évig fog szenvedni a pokolban.
És megtanít, egy évi büntetést

Hogy a gazdag megválthat husz s néhány,
 Mig a szegény három solidival.
 S ki már fizetni épen képtelen,
 Néhány ezer korbácsütéssel is.

Vegyétek e becses könyvet, vegyétek!

A KERESZTESEK. Ide vele. Nekünk is, szent atyám!

ÁDÁM. Hah, rossz árús és még rosszabb vevők.

Vonj kardot és verd szét e ronda vásárt!

LUCIFER (zavarban). Bocsáss meg, e barát rég czimborám.

S nem is utálok én az ily világot,
 Az Úr dicse ha szinte felkapott is,
 Felkaptam én is egyúttal vele.

Csak te maradtál egy kissé alatt.

(Éva mint Isaura s Helene annak komornája sikoltva rohannak Ádámhoz, néhány

kereszttestől üldözve, kik azonban ízibe elosonnak.)

ÉVA (összerogyva). Ments meg te, bajnok!

ÁDÁM (felkarolva). Eszmélj, oh nemes hölgy,

Itt biztosan vagy. Vesd fel szép szemed.

Minő igéző! — Vajh mi érheté?

HELENE. Elvezni voltunk a természetet

Kertünk árnyékos sűrűségi közt,
 Gondatlan ülve az üde gyepon,
 A csattogányt hallgattuk és kísértük;
 Midőn csillogni látunk két szemet
 Vad szenvedélylyel a bokor megől.
 Ijedve kezdünk futni, míg utánunk
 Lihegve és dörögve négy keresztes
 Majd-majd beért, midőn hozzád jutánk.

ÁDÁM. Nem is tudom, kívánjam-é, hogy ébredj;

Hát hogyha elhagysz, álmokép gyanánt?

Hogy is lehet test így átszellemülve,
 Ilyen nemes és ily imádatos?

LUCIFER. Átszellemült test! — Oh, a sors valóban

Nem büntethetné jobban a szerelmest
 Őrültségéért, mint beteljesítvén

Mindazt, a mit csak kedvesére halmoz.

ÁDÁM. Úgy rémlik, egykor már ismertelek,
 Hogy együtt álltunk Isten zsámolyánál.

LUCIFER. Mindenre kérlek, azt soh'se feledd:

Szerelmed a milyen mulattató

Kettesben, oly izetlen harmadiknak.

ÁDÁM. Felnéz... mosolyg, oh hála néked ég!

ÉVA. Lovag, megmentél, hogy köszönjem azt meg?

ÁDÁM. Nem gazdag dij-e a szó ajkadon?

LUCIFER (Helenéhez). Elég sovány dijs ilyet sem nyerek?

HELENE. S mi hálával tartoznám én neked?

LUCIFER. Hát azt hiszed, hogy a nemes lovag

Megmente téged is? Minő hiúság!

Ha a lovag megmenti a kisasszonyt,

Komornáját a fegyvernök bizonynyal.

HELENE. S mit nyertem volna? Vagy hálás leszek

És ott vagyok, mintha elér a vész:

Vagy háladatlan, így is kárhozott.

Pedig nem volt rút a négy üldöző.

ÁDÁM. Oh hölgy, hová vezesselek? parancsolj.

ÉVA. Előttünk áll a zárda ajtaja.

ÁDÁM. A zárda, mondd? Oh, de ajtaja

Nem zárja tőlem a reményt el, úgy-e?

Adj nékem egy jelt, tűznöm e kereszthez,

Hogy míg amaz tisztemben küzdni hív,

Legszebb álmomnak hozza vissza képét

S ne únjak várni hosszú éveken,

Melyek végéről pályabérem int.

ÉVA. Im e szalag.

ÁDÁM. Ez éjsötét szalag?

Oh hölgy! reményt, reményt, ne bánatot.

ÉVA. Enyém ez a jel, mást nem adhatok.

A zárdafal közt nem tenyész remény.

ÁDÁM. De szerelem sem. És ahol te vagy,

Hogyan ne volna szerelem, leány!

Mezed mutatja, nem vagy még apácza.

ÉVA. Ne is gyötörj tovább kérdéseiddel,

Pedig gyötörsz, ha búdat nőni látom.

LUCIFER. És el fog zárni e fal téged is?

HELENE. El ám, de kulcsa nincs tengerbe vetve.

LUCIFER. Nagy kár! Beh szép elégiát faragnék
E bús esetről.

HELENE. Csalfa, menj előlem!

LUCIFER. S miért? Hát nem nagy eszme az, midőn
Tengerfenékre szállok kulcsodért?

HELENE. Ah, ezt nem is kívánom.

LUCIFER. Már megyek.

A mélynek szörnye fen reám agyart.

HELENE. Jő vissza, jőj, megöl a félelem!

Inkább a kulcs majd ablakomba' lesz.

ÁDÁM. Hadd tudjam hát neved meg legalább;

Imámba, tudjam meg, hogy mit csatoljak,

Áldást kérvén rád, hogyha végzeted

Gyászát megosztani már nem engeded.

ÉVA. Nevem Izóra. S a tiéd, lovag?

Imádság jobban illet zárdaszűzet.

ÁDÁM. Tankréd vagyok.

ÉVA. Tankréd, Isten veled!

ÁDÁM. Izóra, oh ne hagyj el ily sietve,

Megátkozom különben a nevet,

Melyet bucsúzva mondottál először.

Rövid volt e percz, még álomnak is;

Hogy folytatom, ha ily rejtély maradsz

S nem bírom sorsod drága fonalával

Kihímzeni?

ÉVA. Halljad hát sorsomat.

Atyám is a szent sír vitéze volt,

Midőn egy éjt meglepte a vad ellen,

Üvöltve, tüzzel-vassal táborát;

Menekvéséhez már nem volt remény,

És szent fogadást tőn szűz Máriának,

Hogy engemet, ki még gyermek valék,

Ha visszatérhet, néki felajánl.

Ő visszatért, én szent ostyát vevék

Ez ígéretre.

ÁDÁM. Oh te szent anya!

Te testesített tiszta szeretet,

Nem fordulál-e el megbántva ily

Szentségtelen ígértől, minő
Erényeidre nyom bűnbélyeget,
Átokká téve az égnek malaszíját? . . .

HELENE. S te nem kívánod tudni sorsomat?

LUCIFER. Azt már tudom: szerettél, megcsalódtál,
Szerettél újra, s akkor már te csaltál.
Ismét szerettél, — hősödet megúntad;
S üres szived most új lakóra vár.

HELENE. Ez különös! Az ördög van veled tán?
De oly szerénynek még se hittelek,
Hogy szívemet üresnek hidd jelenleg.

LUCIFER (Ádámhoz).

Uram siess! Te nem birsch elbucsúzni,
S én nem birom gátolni győzedelmem.

ÁDÁM. Izóra! Minden szód fulánk szívemben.

Egy csókkal mérgét, oh hölgy, édesítsd meg.

ÉVA. Lovag, mit kívánsz? hallád eskümet.

ÁDÁM. De az nincs tiltva tán, hogy én szeresselek?

ÉVA. Te boldog vagy, de hogy feledlek én?

Tankréd, megyek már, vagy kifogy erőm.

Isten veled! meglátlak ott az égben.

ÁDÁM. Isten veled! E nap emléke vélem.

(Éva a zárdába lép.)

HELENE (félre). Ah gyáva te! hát mindent én tegyek?
(Fent.) Ablakba' lesz majd, nem tengerben a kulcs.

(Évát követi.)

ÁDÁM (feleszmélve). Most hát jerünk!

LUCIFER. Már késő, vége van!

Ládd, ilyen örült fajzat a tiéd,
Majd állati vágyának eszközéül
Tekinti a nőt, és durvult kezekkel
Letörli a költészet himporát
Arczáról, önmagát rabolva meg
Szerelme legkecsesb virágitól;
Majd istenül oltárra helyezi,
És vérzik érte és küzd hasztalan,
Míg terméketlen hervad csókja el.

Mért nem tekintí és becsúli nőül,
Nőhivatása megjelölt körében?

(Ez alatt egészen besötétült, a hold felkél. Isaura és Helene az ablakon.)

ÉVA. Mi vágyva néze rám, mint reszketett,
Ah, e hős férfi reszketett előttem,
De nőerényem és a hit parancsol
Itt szenvedek ki, mint szent áldozat.

HELENE. Csodálatos, minő örült nemünk!
Ha az előítéléssel szakít,
Vadállatúl rohan a kéz után,
A méltóságot arczáról letépi
És megvetetten sárban ténfereg.
Ha nem szakít, önárnyától remeg,
Fonnyadni hagyja meddő bájait,
Mástól s magától elrabolva a kéjt.
Miért nem jár középén? Vagy mit árt
Egy kis kaland, egy kis gyöngéd viszony
Illemmel olykor, meg nem foghatom.
Hiszen a nő se' szellem csak merőben.

ÉVA. Helene, nézz ki, itten áll-e még?
Hogyan ment volna olyan könnyen el?
Csak egyszer halljam még meg szózatát.

ÁDÁM (Luciferhez). Tekints körül, nem áll-e ablakánál,
Nem küldne-é egy pillantást utánam?
Csak egyszer lássam még sugár alakját, —
Izóra! Oh ne bánd, hogy itt vagyok még.

ÉVA. Mindkettőnkért jobb lenne itt nem állnod.
Az elszakadt szív könnyen összeforr
S megint csak fáj, ha újra elszakasztjuk.

ÁDÁM. Nem félsz-e így a csendes éjbe nézni,
Mely, mint nagy szív, szerelemtől dobog,
Szeretni hol csak nekünk nem szabad?
Nem félsz-e, hogy varázsa elragad?...

ÉVA. Él bennem is mind ez, mint tünde álom,
Mely tán az égből kísért e világra;
A lég hullámin szép dal áradoz,
Mosolygni látok nemtők ezreit

Testvéri csókkal minden lomb mögül,
De hozzánk többé, Tankréd, nem beszélnek.

ÁDÁM. S miért, miért! e rossz fal gátol-é?

Ki annyi sarczot vívtam a pogánytól,
Nem bírom-é áthágni ezt a sánczot?

LUCIFER. Nem ám, mert védi a kor szelleme,
Erősebb, mint te.

ÁDÁM. Hah, ki mondja azt?

(A háttérben egy máglya világa gyúl ki.)

AZ ERETNEKEK (karban távolról).

21. Mentsd meg az én lelkemet a fegyvertől és az
én egyetlen egyemet az ebnek kezéből.

22. Szabadíts meg engemet az oroszlánnak szájá-
ból és az unicornisoknak szarvaik ellen hallgass meg
engemet.

23. Hirdetem a te nevedet az én atyámfiainak; a
gyülekezetek közepette dicsérlek tégedet.

ÉVA. Irgalmazz, Isten, bűnös lelkeiknek!

ÁDÁM (visszaborzadva).

Mi rettentő dal!

LUCIFER. Nászéneknek az.

ÁDÁM. Mindegy, legyen, én meg nem rettenek,
Daczolni érted mindennel fogok.

A BARÁTOK (karban távolról).

26. — — öltöztessenek fel gyalázatossággal és
szidalommal, kik felfuvalkodnak ellenem.

27. Vigadjanak és örüljenek, kik akarják az én
igazságomat; és mondják ezt mindenkor: Magasztal-
tassék az Úr, ki akar békességet az ő szolgájának.

(A fentebbi karének kezdetével Ádám, ki a zárda ajtajához lépett volt, ismét
megállt, a tornyon egy kukik kiált, a légben boszorkányok szállanak s az ajtó
előtt egy csontváz kél a földből s fenyegetve áll Ádám előtt.)

ÉVA (az ablakot becsapva). Isten segíts!

A CSONTVÁZ. El e szentelt küszöbről.

ÁDÁM. Ki vagy te, rém?

A CSONTVÁZ. Én az vagyok, ki ott lesz
Minden csózkodban, minden ölelésben.

BOSZORKÁNYOK (kaczagva).

Édes vetés, fanyar gyümölcs,
Galambfival kigyókat költs.
Izóra, hívunk!

ÁDÁM. Milyen alakok!

Ti változátok-é el, vagy magam?
Ismertelek, midőn mosolygtatok.
Mi itt valóság és mi itten álom?
Varázsotokra ellankad karom.

LUCIFER. Véletlenül mi kedves társaságba
Juték. Mi régtől várom e szerencsét,
Ez illedelmes szép boszorkahad,
Mely a mezetlen nymphát mindazáltal
Orczátlanságban messze túlhaladja,
Ez a vén bajtárs, a rémes halál,
Mely torzképezve a rideg erényt,
Megúttatja azt a föld fiával.
Mind üdvözöllek! Kár, hogy rá nem érek
Közöttetek az éjet elfecsegni. —

(A jelenések eltűnnek.)

Tankréd, fel Tankréd! kedvesed becsapta
Az ablakot; mit állunk itt az éjben?
A szél hideg, köszvény leszén jutalmad.
Helene meg mindjárt jó s mit teszek?
Szerelmeskedni nem fog tán az ördög!
Nevetségessé lenne mindörökre,
S akkor hatalmát elvinné maga.
Csodálatos, az ember hő kebellet
Eseng epedve szerelem után
S csak kint arat. Az ördög jégkebellet
Alig bir tőle szabadúlni jókor.

ÁDÁM. Vezess, vezess új létre, Lucifer!

— Csatára szálltam szent eszmék után
S találtam átkot hitvány felfogásban; |
Isten dicsére embert áldozának
S az ember korcs volt, eszmémet betöltni.
Nemesbbé vágytam tenni élveink
S bűn bélyegét süték az élvezetre,

Lovag-erényt állíték s ez döfött
 Szivembe tört. El innét, új világba!
 Eléggé megmutattam, hogy mit érek,
 Ki vívni tudtam és lemondni tudtam,
 Szégyen ne'kül elhagyhatom helyem.
 — Ne lelkesítsen többé semmi is,
 Mozogjon a világ, a mint akar,
 Kerekeit többé nem igazítom,
 Egykedvűen nézvén botlásait.
 Kifáradtam, pihenni akarok! —

LUCIFER. Pihenj tehát! De én alig hiszem
 Hogy szellemed, e nyugtalan erő,
 Pihenni hagyjon. Ádám, jőj utánam!

NYOLCZADIK SZÍN.

(Prágában. A császári palota kertje. Jobbra lugos, balra csillagásztorony, előtte tágas erkély Kepler íróasztalával, székkal, csillagász-eszközökkel. Lucifer mint Kepler famulusa az erkélyen. A kertben udvaroncok s hölgyek csoportokban sétálnak, közöttük Éva is, mint Borbála, Kepler neje. — Rudolf császár Ádámmal, mint Keplerrel beszédbbe mélyedve áll. A háttérben egy eretnek máglyája ég. Estve, később éj. Két udvaronc az előtérben elmenve.)

ELSŐ UDVARONCZ. Ki az megint, ki ottan fűtözik,
Eretnek vagy boszorkány?

MÁSODIK UDVARONCZ. Nem tudom.
Nincs már divatban, hogy még érdekeljen,
Csak söpriedék gyúl a máglyák köré,
S nem örjög az sem már öröm miatt,
Csak hallgatag néz és morog magában.

ELSŐ UDVARONCZ. Az én időmben ünnep volt az ilyes,
Ott volt az udvar, a nemes világ.
Ah, így fájúlnak el a jó idők. — (Elhaladnak.)

LUCIFER. Ily hűvös estve e tűz jól esik,
Bizony bizony már jó régen melenget.
De félek, hogy kialszik nem sokára,
Nem férrias határzattól eloltva,
Nem új nézetnek engedvén helyet,
De e közömbös korban nem leend,
Ki új hasábot vetne a parázsra,
S én fázhatom. — Minden nagy gondolatnak,
Hiába, ily kicsinyes a bukása. (El a toronyba.)

(Rudolf és Ádám az előtérre lépve.)

RUDOLF. Állítsd fel, Kepler, horoszkópomat,
Rosz álmam volt az éjjel, rettegek
Mi conjuncturákban van csillagom.

Baljóslatú jel tűnt fel udvarában
Már múltkor is, ott a kigyó fejénél.

ÁDÁM. Meglesz uram, amint parancsolod.

RUDOLF. Ha majd e climactericus napok
Elmúltak, a nagy műt is újra kezdjük,

Mely a minap sikertelen maradt.

Átnéztem újra Hermes Tresmagistust,

Synesiust, Albertust, Paracelsust,

Salamon kulcsát és más műveket,

Míg rátaláltam az ejtett hibára.

A mint izzasztók a vénhedt királyt,

Feltűnt a holló s a veres oroszlány,

Utánuk a kettes mercur kifejlett

A két planéta egyesült hatásán,

S leszállt az érczek bölcseltsava.

De elhibáztuk a nedves tüzet,

Száraz vizet, s azért nem létesült

A szent menyegző, a dicső eredmény,

Mely ifjúságot önt az agg erébe,

Nemességet visz át a szürke érczbe.

ÁDÁM. Értem, felséges úr.

RUDOLF. Egy szóra még!

Rosz hír kering az udvarban feiőled,

Hogy új tanoknak hívéül szegődtél,

Rostálod a szentegyház téteit;

Sőt most, midőn anyád mint rút boszorkány

Legsúlyosb vád alatt börtönben ül,

Méltó gyanúba jössz te is, midőn

Olyan nyakasan s ernyedetlenül

Igyekszel őt kiszabadítani.

ÁDÁM. Felséges úr! hiszen fia vagyok.

RUDOLF. A szentegyház, fiam, igazb anyád.

Hagyd a világot, jól van az, miként van,

Ne kívánd kontárúl javítani.

Nem halmozalak-é kegyekkel el?

Atyád, tudod jól, korcsmáros vala

S nemességed kétség-fölül helyeztem,

Pedig bizony elég bajomba telt.

Fölemelélek trónomhoz s csak így
 Jutál Müller Borbála szép kezéhez ;
 Azért, ismétlem, légy, fiam, vigyázó. (El.)

(Ádám gondolatokba merülve, erkélyének lépcsőinél megáll. Két udvaronc az előtérbe érve.)

HARMADIK UDVARONCZ.

Nézd, mint mereng ismét a csillagász.

NEGYEDIK UDVARONCZ.

A féltés bántja szüntelen szegényt,
 Hiába, nem tud új körébe szokni,
 Kirí belőle mindig a paraszt.

HARMADIK UDVARONCZ.

Nem fogja fel, hogy az igaz lovag,
 Bár istenség gyanánt imádja a nőt,
 Vérért odadni volna érte kész,
 Ha rágalom érintené erényét ;
 Ő hódolásban mellékczelt gyanít.

ÉVA (más csoporttal a két udvaronczhoz csatlakozik s nevetve legyezőjével a második udvaronc vállára ver).

Ah menj, lovag, — az Istenért! kegyelmezz,
 Tréfáidon halálra kell nevetnem.
 Nézd, itt e két úr mily szörnyű komoly.
 Talán megszállott már titeket is
 Az újításnak átkos szelleme?
 Ugy el szememből! Nem szenvedhetem
 E fajt, mely oly epés, bús felfogással
 Megírigyelte ezt a csillogó
 Nyugodt világot tőlünk s újat eszmél.

HARMADIK UDVARONCZ.

Minket nem illet e vád, drága hölgy,
 Ki vágyna ilyen körben változásra?

ELSŐ UDVARONCZ. De, hogyha nem csalódom, ottan áll
 Egy férfi, arczán e sötét jelek.

ÉVA. Férjem szegény? — Az Istenért, urak,
 Kiméljétek meg őt az ily gyanútól
 Elöttem, kit hozzá szent kötelék
 Csatol. — Hisz ő beteg, — nagyon beteg.

MÁSODIK UDVARONCZ.

Betegje tán e sűgárzó szemeknek?

HARMADIK UDVARONCZ.

Valóban, a mit senki nem merészel
Ő sértne-é meg féltékeny gyanúval?
Oh, bár lehetne lovagod gyanánt
Szemébe keztyüt dobnom a merésznek.

(Ezalatt Ádámhoz érnek.)

Ah mester! ép' jó, hogy találkozunk,
Jószágaimra kívánnék utazni,
Idő-jóslást szeretnék.

ELSŐ UDVARONCZ.

Én pedig

Fiamnak vágynám csillagát kitudni.

Éjfél után, múlt éjjel, jött világra.

ÁDÁM. Reggel mindkettő készen vár, urak.

NEGVEDIK UDVARONCZ.

A társaság oszol, menjünk mi is!

HARMADIK UDVARONCZ.

Lépcsője itt van — jó éjt, asszonyom. (Sűgva.)

Egy óra múlva.

ÉVA (sűgva).

Jobbra a lugosban.

(Fent.) Jó éjt, urak! Jőj, kedves Jánosom!

(Mind elmennek. Ádám és Éva az erkélyre. Ádám zsőlyesékbe dűl. Éva
előtte áll. Mindinkább besötétedik.)

ÉVA. János, nekem szükségem volna pénzre.

ÁDÁM. Egy fillérem sincs, mind elhordtad immár.

ÉVA. Örök szükséget tűrjek-é tehát?

Az udvarhölgyek pávaként ragyognak,
Sintúgy szégyellek köztük megjelenni.

Valóban, hogyha egy-egy udvaronc

Felém hajolva, mosolyogva mond,

Hogy a királyné köztük én vagyok,

Szégyenkezem miattad, a ki a

Királynét így állítod udvarába.

ÁDÁM. Nem fáradok-e éjet és napot?

Elárulom tudásomat miattad,

Megfertőzőm, midőn haszontalan

Időjóslást, horoskópot csinálók,

Eltitkolom, mit lelkem felfogott
 És hirdetem, mit jól tudok, hamis.
 Pirúlnom kell, mert rosszabbá levék,
 Mint a sibyllák, kik hívének abban,
 A mit jósoltak, míg én nem hiszek,
 De megteszem, hogy leljem kedvedet.
 Hová teszem, mit bündijúl kapok?
 Hisz nékem nem kell semmi a világon,
 Csak az éj és tündöklő csillaga,
 Csak a szférák titkos harmóniája,
 Tiéd a többi. — Ámde ládd, ha a
 Császár pénztára többnyire üres,
 Sok kérelemre rendetlen fizetnek.
 Tiéd lesz most is, mit reggel kapok,
 S te hálátlan vagy, ládd, ez fáj nekem.

ÉVA (sírva). Szememre hányod, hogy mit áldozasz,
 S nem áldozék-e én is eleget
 Miattad? én nemes háznak leánya,
 Midőn kétséges rangodhoz csatoltam
 Jövőmet, és nem általam jutál-e
 Jobb társaságba? Hálátlan, tagadd el!

ÁDÁM. Kétséges rang-e hát szellem, tudás?
 Homályos származás-e a sugár,
 A mely az égből homlokomra szállt?
 Hol van nemesség más ezen kívül?
 A mit ti úgy neveztek, porlatag
 Hanyatló báb, mit lelke elhagyott,
 De az enyém örök-ifjú, erős. —
 Oh nő, ha te meg bírnál érteni,
 Ha volna lelked oly rokon velem,
 Minőnek első csókodnál hívém,
 Te büszke lennél bennem s nem keresnéd
 Kívül a boldogságot körömmön;
 Nem hordanál mindent, mi benned édes,
 Világ elé s mindent, mi keserű,
 Nem tartanál fel házi tűzhelyednek.
 Oh nő, mi végtelen szerettelek!
 Szeretlek most is, ah de keserűen

Fulánkös a méz, mely szívembe szállt.
 Fájlátnom, mily nemessé lenne szűd,
 Ha nő lehetnél; a sors semmivé tett,
 Mely a nőt báb-istenként tartja még,
 Mint istenűl tartotta a lovag-kor,
 De akkor hittek benne, nagy idő volt,
 Most senki sem hisz, törpe az idő,
 S a báb-istenség csak vétket takar. —
 Elválnék tőled, szívemet kitépném,
 Ha fájna is, tán nyúgodtabb lehetnék
 S te is nélkülém boldogabb lehetnél;
 De ott van újra a már meglevő rend:
 Az a tekintély, egyházunk szava;
 S együtt kell túrnunk, míg a sír felold.

(Fejét kezébe hajtja, Éva meghatva simogatja.)

ÉVA. No Jánosom, oly gyászosan ne vedd,
 Ha mondok is egyet-mást néha-néha;
 Nem akaralak bűba ejteni.
 De ládd, az udvar oly csodálatos,
 És hölgyei oly büszkék, gúnyosak,
 Mit kezdjek én daczolni ellenök?
 Nincs már közöttünk, úgy-e bár, harag?
 Jó éjt! reggelre ne feledd a pénzt.

(Lemegy a lépcsőn a kertbe.)

ÁDÁM. Minő csodás kevercse rossz s nemesnek
 A nő, méregből s mézből összeszűrve.
 Mégis miért vonz? mert a jó sajátja,
 Míg bűne a koré, mely szűlte őt.
 Hej, famulus!

(Lucifer jó a lámpával s az asztalra teszi.)

LUCIFER. Parancsolsz mesterem?

ÁDÁM. Időjóslatra és nativitásra

Vagyön szükségem, készits íziben.

LUCIFER. Természetes, csillámlót, fényeset;

Ki venne pénzeért rideg valót.

ÁDÁM. De ne olyant, mely szinte képtelen.

LUCIFER. Olyat nem is birnék tán feltalálni,

Min megbotránkoznának a szűlők;

Nem Messiás-é minden új szülött?
Fénylő csillag, mely feltűnt a családnak,
S csak későbbben fejlődik szokott pimaszszá! (fr.)

(Éva ez alatt a lugoshoz ért, a harmadik udvaronc elébe lép.)

A HARMADIK UDVARONCZ.

Mi rég epezsztessz itten, oh kegyetlen.
ÉVA. Talán neked nagy már az áldozat
Az éj hűvös szelét kiállani,
Mig én egy jó, nemes férjet csalog meg;
Az ég átkát, világ ítéletét
Vonom magamra éretted, lovag!

UDVARONCZ. Ah, az ég átka, a világítélet
Nem hat titkába e sötét lugosnak.

ÁDÁM (merengve).

Kivántam kort, mely nem küzd semmiért,
Hol a társas rend megszokott nyomát,
E megszentelt előítéletet
Nem bántja senki, hol nyugodhatom
És egykedvű mosolylyal hagyhatom
Hegedni hosszú harczaim sebé. —
Megjött a kor s mit ér, ha e kebelben
— A lélek él, e kínos szent örökség,
Mit az egekből nyert a dőre ember,
— Mely tenni vágyik, mely nem hágy nyugodni
S csatára kél a renyhe élvezettel. —
Hej, farnulus! hozz bort, úgy reszketek;
Fagyos világ ez, kell, hogy feltűzeljem.
E törpe korban így kell lelkesülni
És elszakadni mocskoló porától. —

(Lucifer bort hoz, Ádám a szín végeig iddogál.)

Oh! tárd ki, tárd ki, végtelen nagy ég,
Rejtélyes és szent könyvedet előttem;
Törvényidet ha már-már ellesém,
Felejtem a kort és mindent körültem.
Te örökös vagy, míg az mind mulandó,
Te felmagasztalsz, míg amaz lesújt.

UDVARONCZ. Borbála, oh, ha az enyém lehetnél!
Ha Isten elszólná férjedet,

Hogy az eget jobban fel bírja fogni,
Miért élteben mindig fáradott.

ÉVA. Hallgass, lovag, úgy sajnálnám szegényt,
Hogy könnyeim közt csók nem jutna néked.

UDVARONCZ. Te tréfát úiesz.

ÉVA. Söt valót beszélek.

UDVARONCZ. Ki érti ezt a rejtélyes kedélyt?

Borbála! hisz te így nem is szeretsz.

Vagy mondd, ha volnék számüzött, szegény,

Mit volnál képes tenni hívedért?

ÉVA. Valóban, azt mostan nem tudhatom.

ÁDÁM. Oh, jő-e kor, mely e rideg közönyt

Leolvasztandja, s mely uj tetterővel

Szemébe néz ez elavúlt lomoknak,

Biróul lép fel, büntet és emel.

(Felkél s tántorogva az erkély szélére lép.)

Nem retten vissza a nagy eszközöktől,

Nem fél a rejtett szót kimondani,

Mely majd hatalmas görgeteg gyanánt

Haladni fog a végzetes uton,

S lezúzza tán azt is, ki őt kimondta.

(A Marseillaise dallama hallik.)

Oh, hallom, hallom a jövő dalát,

Megleltem a szót, azt a nagy talizmánt,

Mely a vén földet ifjuvá teszi.

KILENCZEDIK SZÍN.

(A nézőhely hirtelen Páris Grève-piaczává változik. Az erkély egy guillotin emelvényévé, az íróasztal nyaktílóvá, mely mellett Lucifer mint bakó áll. Ádám mint Danton az emelvény széléről zajló néptömegnek szónokol. — Dobszó mellett igen rongyos ujonczhad jelenik meg, és az állványnál sorakozik. Fényes nap.)

ÁDÁM (folytatva). Egyenlőség, testvériség, szabadság!

NÉPTÖMEG. Halál reá, ki el nem ismeri!

ÁDÁM. Azt mondom én is. — Két szó menti meg

A mindenünnen megtámadt nagy eszmét,

A jók számára mondjuk egyikét:

«Veszélyben a hon» és ők ébredeznek.

A másikat a bűnre mennydörögjük,

E szó: «reszkessetek!» — s megsemmisülnek.

Felkeltek a királyok ellenünk,

S eléjük dobtuk fejdelmünk fejét,

Felkeltek a papok, s villámukat

Kicsavarók kezökből, visszatéve

Trónjára az észet, e rég üldözöttet.

De a másik szózat sem hangzik el,

Mit a jobbakhoz intézett honunk.

Tizenegy hadsereg küzd a határon,

S mi hős ifjúság tódul szüntelen

Az elhullott hősök helyét kitölteni.

Ki mondja, hogy vérengző örület

A nemzetet meg fogja tizedelni?

Ha forr az ércz, a rossz salak kihull,

De a nemesb réz tisztán megmarad.

És hogyha mindjárt vérengzők vagyunk is,

Tekintsenek bár szörnyeteg gyanánt,

Csak a haza legyen nagy és szabad.

UJONCZOK. Fegyvert nekünk, csak fegyvert és vezért!

ÁDÁM. Helyes, helyes! Ti csak fegyvert kívántok,

Mig annyi tárgyban szenvedtek hiányt;

Ruhátok foszlik, lábatok mezetlen,

Hanem szuronynyal mind kiszerezitek,

Mert győzni fogtok. A nép győzhetetlen.

Most hulla vére egy tábornokunknak,

Ki katonáink élén meg hagyá

Magát veretni.

NÉPTÖMEG. Oh, az áruló!

ÁDÁM. Helyesen mondd! Nincs más kincse a

Népnek, mint a vér, mellyet oly pazar

Nagylelkűséggel áldoz a hazának.

S ki egy népnek szent kincsével parancsol,

Nem bírván meghódítani a világot,

Az áruló. (Az ujonczok közül egy tiszt kilép.)

A TISZT. Tégy engemet helyébe,

Polgár, s letörlöm a gyalázatot.

ÁDÁM. Dicséretes, barátom, önbizalmad.

De biztosítást, hogy szavadnak állsz,

Előbb a harczok színhelyén szerezz.

A TISZT. A biztosíték lelkemben lakik,

Aztán imé! van nékem is fejem,

Mely többet ér tán, mint az a lehullott.

ÁDÁM. S ki a kezes, hogy elhozod, ha kérem.

A TISZT. S kell-é kezes jobb, mint magam vagyok,

Ki életem nem nézem semmibe?

ÁDÁM. Az ifjúság nem úgy gondolkodik.

A TISZT. Polgár, még egyszer felszólítalak.

ÁDÁM. Türelem még, a cél el nem marad.

A TISZT. Nem bizol bennem, látom, hát tanúlj

Felőlem jobban vélekedni, polgár. (Főbe lövi magát.)

ÁDÁM. Kár érte, egy ellenséges golyót

Megérdemelt. Vigyétek el, barátim.

Viszontlátásig, győzelem után! (Az ujonczhad elléptet.)

Oh, bár oszthatnám én is sorsotok!

De nékem harcz jutott csak, nem dicsőség,

Nem ellenség, mely által esni is dísz,

De mely rejtekből orvul leskedik

Fondorlatával rám s a szent hazára.

NÉPTÖMEG. Mutasd meg újjal, és halál reá!

ÁDÁM. A kit mutatni bírok, az meg is halt.

NÉPTÖMEG. Hát a gyanúsak? — Hisz a ki gyanús,

Már bűnös is, megbélyegezte a

Népérzület, ez a nem tévedő jós.

Halál, halál az aristocratákra!

Jerünk, jerünk a börtönüregbe,

Tegyünk törvényt, a nép törvénye szent.

(A néptömeg indul a börtönökbe.)

ÁDÁM. Nem ott van a vész, a retesz erős

A bűzhödt lég, mely elmét, izmot öl,

Szövetségestek úgy is, hagyjuk őket.

Az árulás emelt fővel kaczag,

S tört élesít a Convent padjain.

NÉPTÖMEG. Fel a Conventre hát, nincs még eléggé

Átválogatva. — A Conventre később,

Gyakorlatúl előbb a börtönökbe.

Addig szedd össze minden áruló

Nevét, Danton!

(A néptömeg fenyegetve el. Ez alatt néhány sans-culotte egy ifjú marquist és Évát mint ennek testvérét hurczolja az állvány el.)

EGY SANS-CULOTTE. Imé, itten hozunk

Ismét két ifjú aristocratát!

E büszke arcz, finom fehér-ruha

Világosan mutatja bűnöket!

ÁDÁM. Milyen nemes pár. Jöjtek fel, ifjak!

A SANS-CULOTTE. Mi meg jerünk bajtársaink után,

Hol munka vár ránk s vész az árulókra.

(A sans-culotteok elmennek a többi néppel, az ifjak az állványra lépnek.

Az állvány körül csak néhány ór marad.)

ÁDÁM. Nem értem, mily rokonszenv vonz felétek,

De önveszélyemmel megmentelek.

A MARQUIS. Nem, Danton, hogyha bűnösök vagyunk,

Elárulod a hont, ha el nem ítélsz;

Ha nem vagyunk, nem kell hiú kegyelmed.

ÁDÁM. Ki vagy te, hogy Dantonnal így beszélsz?

A MARQUIS. Marquis vagyok.

ÁDÁM. Megállj — vagy nem tudod,
Hogy «polgáron» kívül nincs cím egyéb?

A MARQUIS. Nem hallottam, hogy eltörlé királyom
A címeket.

ÁDÁM. Szerencsétlen, ne folytasd!

Lépj sergeinkbe, s pályád nyitva áll.

A MARQUIS. Nincs engedélyem, polgár, a királytól,
Hogy idegen seregbe léphetek.

ÁDÁM. Úgy meg fogsz halni.

A MARQUIS. Egygyel több leend
Családomból, ki meghalt a királyért.

ÁDÁM. Miért rohansz ily vakmerőn halálba?

A MARQUIS. S azt véled-é, hogy e nemes előjog
Csak titeket illet. népemberek?

ÁDÁM. Daczolsz velem? jó, hát én is fogok!

Ki lesz erősb? megmentlek ellenedre,

S e jellemért egy higgadtabb jövő,

Melyben kihamvadt a pártszenvedély,

Hálát fog adni nékem. — Nemzetörök!

Lakomra véle. Ti felelték érte.

(Néhány fegyveres nemzetőr a marquist elkíséri.)

ÉVA. Bátyám, erős légy!

A MARQUIS. Húgom! óvjon Isten. (El.)

ÉVA. Itt is van egy fő, nem rosszabb Rolandnál,

ÁDÁM. Ne ily kemény szót e gyöngéd ajakról.

ÉVA. A vérpadon gyöngédebb szó nem illik.

ÁDÁM. Az én világom e szörnyű emelvény.

Midőn ráléptél, véled egy darab

Mennyország szállt le, s szentélyébe zár.

ÉVA. Az áldozatra szentelt állatot

Sem gúnyolák útjában a papok.

ÁDÁM. Az áldozat, hidd el, magam vagyok.

S ha irigyelve nézik is hatalmam,

Örömtelen, megverve életet,

Meg a halált, nézem királyi székem,

Melyről mellőlem hullnak el naponkint,

S várom, mikor jó már reám a sor;

E vér közt úgy gyötör az egyedüllét,

A sejtelem, mi jó lehet szeretni.

Oh nő, csak egy napig tanítánál

Ez égi tudományra, második nap

Nyugodtan hajtnám bárd alá fejem.

ÉVA. S e rémvilágban még szeretni vágyol.

Nem rettent-é a lelkiösmeret?

ÁDÁM. A lelkiösmeret a közvilág

Előjoga; kit a végzés vezet,

Az rá nem ér körültekinteni.

Hol hallád a viharról, hogy megállt,

Ha gyöngé rózsza hajlong útain?

S aztán ki lenne vakmerő eléggé,

Itélni a közélet emberéről?

Ki látja a szálát, mely szinpadán

Egy Catilinát, egy Brutust vezet?

Vagy azt hiszik, kiről a hír beszél,

Megszűnt egyúttal ember lenni, és

Oly földfeletti lénynyé változott,

Kit a lenézett apró száz viszony,

Mindennapos gond mit sem érdekel?

Oh jaj, ne hidd — a trónon is ver a szív,

S Cäsárnak, hogyha volt szerelmese,

Ez őt talán csupán úgy ismeré

Mint jó fiút, s nem volt sejtelme sem,

Hogy retteg tőle s megrendül a föld.

S ha így van ez, mondd mondd, miért nem szeretnél?

Nem nő vagy-é s én, nemde, férfiú?

Mondják, hogy a szív gyűlöl vagy szeret,

A mint magával hozza e világra:

Én érzem, e szív hogy rokon tiéddel,

S te ezt a szót, hölgy, meg nem értenéd?

ÉVA. S ha meg, mi haszna? Más Isten vezet,

Mint a kit én szivemben hordozok.

Nem érthetjük meg így egymást soha.

ÁDÁM. Hagyd el tehát avúlt eszményidet!

Mit áldozol száműzött isteneknek?

A nőt úgyis oly oltár illeti

Csupán, mely mindég ifjú — és ez a szív.

ÉVA. Az elhagyott oltárnak is lehet

Mártirja. Oh Danton, magasztosabb,

Kegyelettel megóvni a romot,

Mint üdvözölni a felkelt hatalmat;

S e hívatas nőt legjobban megillet.

ÁDÁM. Nem látott ember még érzelgeni,

S ha látna most, ellenség, jóbarát,

Hogy az, kit a sors korbácsolt tova,

Vihar gyanánt tisztítani a világot,

Mostan megáll, a vérpadon, szeretni,

Egy kis leánynál, és köny ég szemében:

Megjóslaná, hogy Danton elbukik,

Kaczagna, és nem félne senki többé.

S mégis könnyölgök egy reménysugárt.

ÉVA. Ha síron túl kibékélt szellemed

Levetkezi a kor véres porát,

Talán . . .

ÁDÁM. Nemondd, ne mondd, leány, tovább!

Én azt a túvilágot nem hiszem,

Reménytelen csatázok végzetemmel.

(A néptömeg véres fegyverekkel, lándzsákon néhány véres főt hurczolva, vadul visszatér. Néhánya az állványra hat.)

NÉPTÖMEG. Igazságot tevénk. — Mi büszke faj volt!

EGY SANS-CULOITE (gyűrűt adva Dantonnak).

Imé e gyűrű a hon zsámolyára.

Kezembe nyomta az egyik czudar,

Midőn nyakának tartám késemet.

Azt tartja e faj, hogy rablók vagyunk.

Hát még te élsz? — kövesd testvéridet.

(Évát leszúrja, ki az állvány hátrészén lebukik.)

ÁDÁM, (szemét elfödve). Jaj, vége hát. — Oh sors, ki bír veled?

NÉPTÖMEG. Most a Conventbe. Polgártárs, vezess!

Kiszedted-é az árulók nevét? —

(A nép letakarodik az állványról. Éva mint rongyos, felgerjedt pórind kibontakozik a sokaságból és egyik kezében törrel, másikban egy véres fej-jel Dantonhoz rohan.)

ÉVA. Danton! tekints ez összeesküvőre,

Téged kívánt megölni, én ölém meg.

ÁDÁM. Ha e helyet jobban megállta volna,

Roszúl tevél; ha nem, tetted helyes.

ÉVA. Tettem helyes, s jutalmamat kívánom:

Tölts vélem egy éjet, nagy férfiú!

ÁDÁM. Minő rokonszenv kelhet ily kebelben?

Mi gyöngéd érzés a nőtigrisé?

ÉVA. Valóban, polgár, úgy látszik, te is

Kék-vér aristocrataúl szegődtél,

Vagy hagymázban szólsz ily regényesen.

Te férfi vagy, én ifjú s nő vagyok,

Bámúlatom hozzád vezet, nagy ember.

ÁDÁM (félre). Végig borzongat; elfordúl szemem.

Nem bírom e szörnyű káprázatot.

Minő csodás hasonlat! — A ki az

Angyalt ismérte, s látta azután

Hogy elbukott, az látott tán hasonlót.

Azon vonások, termet és beszéd,

Minden, csak egy kicsinyke semmiség,

A mit leírni sem lehet, hiányzik,

S minő egészen más lón az egész!

Azt nem bírhattam, védte glóriája,

Ettől pokolnak gőze undorít el.

ÉVA. Mit is beszélsz magadban?

ÁDÁM. Számolom,

Asszony, hogy nincsen annyi éjszakám,

A hány áruló van még a hazában.

NÉPTÖMEG. Fel a Conventre, csak nevezd meg őket.

(Ezalatt Robespierre, Saint-Just s más Convent-tagok új néptömeggel jönnek s egy rögtönzött emelvényre állnak.)

SAINT-JUST. Hogyan nevezné? ő fő czinkosuk.

(A nép zúg.)

ÁDÁM. Vádolni mersz, Saint-Just, nem ismered,

Minő erős vagyok?

SAINT-JUST. Voltál előbb

A népben. Ámde a nép bölcs, megismert

S a Convent végzését megszentesi.

ÁDÁM. Nem ismerek bírót magam felett
Mást, mint a nép, s a nép, tudom, barátom.

(Ismét zúgás a nép között.)

SAINT-JUST. Barátod az, ki a hon ellene.

A felséges nép majd ítél fölötted,

Előtte vádollar, honáruló:

Csempészetért az állami javakban,

Rokonszenvért az aristocratákkal,

Vágyódásért a zsarnok uralomra.

ÁDÁM. Saint-Just, vigyázz, lemennydörög szavam.

Vádad hamis!

ROBESPIERRE. Ne hagyjátok beszélni,

Tudjátok, nyelve síma, mint kigyó.

Fogjátok el, szabadságunk nevében.

NÉPTÖMEG. Ne halljuk őt, ne halljuk, veszssen el!

(Körülvesszik és elfogják.)

ÁDÁM. Ne halljátok hát, ámde én se halljam

A hitvány vádat. Nem győzzük meg egymást

Beszéddel. Sőt tettel sem győztetek le.

Robespierre, megelőztél csupán,

Ez az egész, ne kérkedjél vele!

Magam teszem le a fegyvert, — elég volt.

De ím ezennel felszólítalak,

Hogy három hó alatt kövess ez úton.

Bakó, ügyes légy — órjást vesztesz el.

(Fejét a nyaktiló alá hajtja.)

TIZEDIK SZÍN.

(Az egész hirtelen olyanná változik vissza, mint a nyolczadik színben volt. *Ádám* ismét mint *Kepler*, íróasztalára hajtott fővel látszik, *Lucifer* mint famulus mellette áll s vállára üt. A reg szürkül.)

LUCIFER. Ezúttal a nyakazás elmarad.

ÁDÁM (felemelkedve). Oh, hol vagyok, hol vannak álmaim?

LUCIFER. Elszálltak a mámorral, mesterem.

ÁDÁM. E hitvány korban megvénült kebelnek

Csak a mámor teremt-e hát nagyot?

Mi nagyszerű kép tárult fel szememnek!

Vak, a ki Isten szikráját nem érti,

Ha vérrel és sárral volt is befenne.

Mi óriás volt bűne és erénye,

És mind a kettő mily bámúlatos.

Mert az erő nyomá rá bélyegét.

Oh, mért ébredtem? hogy körültekintve,

Jobban megértsem e kor törpeségét,

Mosolygó arcz alá rejtett bűnével,

S a megszokás hazug erényivel.

LUCIFER. Ismérem én az ily lehangolást,

Mely a mámornak reggelén köszön be.

ÉVA, (a lugosból kilépve). El tőlem, el! nem csalt tehát

Fel mersz szólítani férjem gyilkosául. [gyanúm,

Ily ocsmány tette képesnek hiszed,

Kit szíved ideáljául hazudsz.

AZ UDVARONCZ. Az istenért, nyugodtan kedvesem,

Ha észrevesznek, még botrányt okozsz.

ÁDÁM. S az a két nő is álom volt-e csak?

De mit beszélek? egy nő, két alakban,

Változva sorsom zajgó végzetével,
Mint a hab, mely most fénylik, most sötét.

ÉVA. Ah úgy, a botrány nálad fő dolog!

Mit érdekelne a bűn, rejtekében,
Te megrovást nem szenvedő lovag!

Oh jaj, ti addig gúnyoljátok a nőt,

Míg szűz erénye ősi hagyományát

Előítéleteként ledobja, s akkor

Kicsínyelő mosolylyal nézitek

Önbűnötöknek aljas eszközéül.

El tőlem, el, ne lássalak ezentúl!

AZ UDVARONCZ. Ez ismét túlzás. Gúnytárgyúl le-
lly ünnepélyes színben nézve e [szünk

Hétköznapios ügyet. — Mi látjuk egymást

Ezentul is, mosolygva és enyelgve

S arról, mi történt, szót sem ejtve többé.

Jó reggelt, asszonyom. — (El.)

ÉVA. A nyomorúlt!

Im itt vagyok, bűnömmel s könnyeimmel. (El.)

ÁDÁM. Tehát csak álom volt, és vége van.

De nem mindennek. Az eszmék erősbek

A rossz anyagnál. Ezt ledöntheti

Erőszak, az örökre élni fog.

S fejlődni látom szent eszméimet,

Tisztulva mindig, méltóságcsan.

Míg, lassan bár, betöltik a világot.

LUCIFER. A nap halad, mester, vár a tanóra,

Az ifjúság már nyugtalan gyülekszik

Bölcsességedből elleshetni egy szót.

(A csillagász-toronyra alkalmazott csengetőn csenget.)

ÁDÁM. Ne gúnyolj, oh ne gúnyolj a tudással,

Pirúlnom kell, ha dicsérnek ezért.

LUCIFER. Nem oktatsz-é oly sok jeles fiút?

ÁDÁM. Nem oktatom, csak idomítom őket,

Szavak szerint, miket nem értenek,

De értelmök sincs, ezt vagy azt csinálni.

Az oktalan bámúl és azt hiszi:

E szép szavakkal szellemet idézünk;

Pedig fogás csak az egész, takarni
A szemfényvesztés mesterségeit.

(Egy tanítvány gyors léptekkel jó s az erkélyre megy.)

TANÍTVÁNY. Kegyes voltál magadhoz hívni, mester,
Igérvén, hogy tudvágyamat betöltöd,
S mélyebben engedsz a dolgokba nézmem,
Mint másra czélszerűnek tartod azt.

ÁDÁM. Igaz, igaz, szorgalmaz oly kitűnő,
Hogy ez előnyre méltán tart jogot.

TANÍTVÁNY. Inni itt vagyok, lelkem vágytól remeg
Belátni a természet műhelyébe.

Felfogni mindent és élvezni jobban,
Uralkodván felsőbbbség érzetével

Anyag- s szellemvilágban egyaránt.

ÁDÁM. Sokat kívánsz. Paránya a világnak,
Hogy lássad át a nagyszerű egészet?

Uralmat kérsz, életet kérsz és tudást.

Ha súlyától nem dűlne össze kebled
S mind ezt elérnéd, istenné leendnél.

Kevesbet óhajts, s tán elérheted.

TANÍTVÁNY. Bármely titkát fejtse hát meg a tudásnak,
Nagy férfiú, én csak nyerek vele,
Mert érzem, semmit fel nem fogok.

ÁDÁM. Jól van tehát, látom, te érdemes vagy,
S a legrejtettebb szentélyig beviszlek,
Lásd a valót, mint én látom magam.

De nem les-é avatlan hallgató, mert

Az az igazság rettentő, halálos,

Ha nép közé megy a mai világban.

Majd jó idő, oh bár itt lenne már,

Midőn utczákon fogják azt beszélni,

De akkor a nép sem lesz kiskorú.

Most adj kezet, hogy el nem árulod,

A mit megértesz. Így! halljad tehát.

TANÍTVÁNY. Mint reszketek vágytól és félelemtől...

ÁDÁM. Mit is mondál előbb, fiam, nekem?

TANÍTVÁNY. Hogy lényegében semmit nem fogok fel.

ÁDÁM (vigyázattal).

No látod, én sem, — s hidd el, senki más.
 A bölcsélet csupán költészete
 Azoknak, mikről még nincsen fogalmunk.
 S egyéb tanok közt ez legjámborabb még,
 Mert csak magában múlat csendesesen,
 Agyrémekkel himzett világa közt.
 De számtalan egyéb oly társa van,
 Mely fontos arczczal rajzol a porondban.
 Egyik vonalt örvénynek mondogatja,
 Szentélynek a kört, hogy már-már kaczagsz
 A vigjátékon, a midőn belátod,
 Mi rettentő komoly csín az egész.
 Mert míg szorúlt kebellet és remegve
 Kerüli minden a por-rajzokat,
 Itt-ott kelepce áll s a vakmerőt,
 Ki általlépi, véresen megejti.
 Ily dőreség áll, látod, szüntelen
 Utunkba, szentséges kegyeletül
 Védő a már megalakúlt hatalmat.

TANÍTVÁNY. Ah értlek, értlek, s így lesz-é örökre?

ÁDÁM. Egykor nevetni fognak az egészen.

Az államférfit, kit nagynak neveztünk,
 Az orthodoxot, a kit bámulánk,
 Komédiásnak nézi az utókor,
 Ha a valódi nagyság lép helyébe,
 Az egyszerű és a természetes,
 Mely ott ugrat csupán, a hol gödör van,
 Ottan hagy utat, a hol nyílt a tér.
 S a tant, mely most örültséghez vezet
 Szövevényes voltával, akkoron,
 Bár nem tanulja senki, minden érti.

TANÍTVÁNY. Ez a nyelv hát az a megérthető,

Melyen beszéltek az apostolok?

De hogyha minden más merő lom is,

Ne vedd el a művészetben hitem.

S azt bétanúlani mégis csak szabály kell.

ÁDÁM. A művészetnek is legfőbb tökélye,
Ha úgy elbű, hogy észre nem veszik.
TANÍTVÁNY. Hát a rideg válónál álljak-é meg?
Eszményesítés ad művünkbe lelket.

ÁDÁM. Igaz, igaz, az önt rá szellemet,
A természettel, mely egyenjogúvá
Teszi s teremtetett lénynyé érleli,
Mi a nélkül csupán halott csinálmány.
Attól ne tarts, hogy míg eszményesítsz,
Kifogsz az élő nagy természetten.
De a szabályt, a mintát hagyd pihenni.
Kiben erő van és Isten lakik,
Az szónokolni fog, vés, vagy dalol,
Ha lelke fáj, szivrázóan zokog,
Mosolyg, ha a kék mámorát aluszsza.
S bár új utat tör, bizton célra ér.
Művéből fog készíteni új szabályt,
Nyügül talán, de szárnyakúl soha
Egy törpe fajnak az abstractió.

TANÍTVÁNY. Oh, mit tegyek hát, mester, mondd nekem.
Ki annyi éjt szenteltem a tudásnak,
Csak a butával lettem-é egyenlő,
És mind e munka elveszett hiába?

ÁDÁM. El nem vezett, mert ép ez ád jogot
Most már megvetni minden csábjait.
Ki még nem nézett a vésznek szemébe,
Ha hátrál, gyáva. A próbált vitéz
Bátran mellőzi a kötekedőt,
Bátorságához nem férhet gyanú.
Fogd hát e sárgúlt pergamenteket,
E fóliánsokat, miken penész ül,
Dobd tüzre mind. Ezek feledtetik
Saját lábunkon a járást velünk,
És megkimélnék a gondolkodástól.
Ezek viszik mult századok hibáit
Előítéletül az új világba.
A tüzre vélők! és ki a szabadba.
Miért tanúlnád mindig, hogy mi a dal,

Minő az erdő, míg az élet elfoly,
Örömtelen poros szobafalak közt.
Hosszúnak nézed-é az életet,
Hogy sírodig theoriát tanúlsz?
Együtt mondunk búcsút az iskolának,
Téged vezessen rózsás ifjuságod
Örömhözó napsúgár- és dalokhoz;
Engem vezess te, kétes szellemőr,
Az új világba, mely fejlődni fog,
Ha egy nagy ember eszméit megérti,
S szabad szót ad a rejlő gondolatnak,
Ledúlt romoknak átkozott porán.

TIZENEGYEDIK SZÍN.

(Londonban. A Tower és a Temze közt vásár. Tarka sokaság hullámzik, zajong. Ádám, mint élemedett férhú, Luciferrel a Tower egyik bástyáján áll. Estve felé.)

KAR (a zsibongó sokaság morajából egygyéolvadva, s halk zenétől kísérve).

Zúg az élet tengerárja,
Mindenik hab új világ,
Mit szánod, ha elmerül ez,
Mit félsz, az ha feljebb hág?
Majd attól félsz, az egyént hogy
Elryelendi a tömeg,
Majd hogy a kiváló egyes
A milljót semmití meg.
Rettegsz a költészetért ma,
Holnap a tudás miatt,
S szűk rendszernek mértékébe
Zárod a hullámokat,
S bár mint küzdesz, bár mint fáradsz,
Nem merítsz mást, mint vizet,
A méltóságos tenger zúg,
Zajg tovább is és nevet.
Hagyd zajongni, majd az élet
Korlátozza önmagát.
Nem vesz el harczában semmi,
Mindig új s mindég a régi,
Halld csak ígésző dalát.

ÁDÁM. Ez az, ez az, miért mindég epedtem,
Pályám mindeddig tömkeleg vala,
Az élet áll most teljesen előttem,
Mi szép, mi buzdító versenydala.

LUCIFER. Szép a magasból, mint a templomének.
 Bármily rekedt hang, jajszó és sohaj
 Dallamba olvad össze míg fölér.
 Így hallja azt az Isten is, azért
 Hiszi, hogy jól csinálta e világot.
 De odalent másképen hallanók,
 Hol közbe szól a szív verése is.

ÁDÁM. Te kétkedő gúny, hát nem szebb világ ez,
 Mint mind az, a min eddig átgyötörtél?
 Ledűltek a mohos korlát-falak,
 Eltűntek a rémes kísértetek,
 Miket a múlt megszentelt glóriával
 Hagy a jövőre, kínzó átokúl.
 Szabad versenytér nyílt meg a kebelnek,
 Rabszolgákkal gulát ma nem emelnek.

LUCIFER. Egyiptomban sem hallott volna fel
 Ilyen magasra a rabok nyögése,
 S mi istenik e nélkül művei!
 Vagy Athenében nem cselekszik-é
 A felséges nép méltón, nagyszerűen,
 Feláldozván nagy s kedves emberét,
 Mivel a hon forog máskint veszélyben?
 Ha ily magasról nézzük s nem zavarnak
 Nő-könyvek és egyéb hitvány fogalmak.

ÁDÁM. Hallgass, hallgass, te örökös sophista.

LUCIFER. De bárha áll is, a jaj hogy kihalt,
 Helyette minden úgy el van lapúlva.
 Hol a magas, mi vonz? a mély, mi rettent?
 Hol életünknek édes tarkasága?
 Többé nem tenger küzdő fényes árja,
 Sima mocsár csak, békával tele.

ÁDÁM. Kárpótól a közjólét érzete.

LUCIFER. Ugy ítélsz, ládd, te is nagy polczodon
 Az életről, mely lábadnál mozog,
 Mint a multakról a história.
 Nem hallja a jajszót, rekedt beszédet;
 Mit feljegyez, a múltnak csak dala.

ÁDÁM. Ah, már a sátán is romantizál,
Vagy doctrinaire lesz; vívmány ez s amaz.

LUCIFER (a Towerre mutatván).

Az nem csoda, midőn az ős idők
Kisértetén állunk, egy új világ közt.

ÁDÁM. E korhadtt álláspont se' kell nekem,
Az új világba elszántan leszálllok,
S nem félek, a költészetet, nagy eszmét
Hullámi közt hogy újra ne találjam.
Lehet, hogy többé nem nyilatkozik
Eget megrázó ős titáni harczban,
De annál ígézőbb, áldásosabb
Világot alkotand szerény körében.

LUCIFER. Haszontalan aggódás is leendne
Azt féltened. Mig létez az anyag,
Mindaddig áll az én hatalmam is,
Tagadásúl, mely véle harczban áll.
S mig emberszív van, míg eszmél az agy
S fennálló rend a vágnak gátat ír,
Szintén fog élni a szellemvilágban
Tagadásúl költészet és nagy eszme.
De mondd, mi alakot vegyünk magunkra,
Midőn leszállunk a zajgó tömegbe,
Mert így csak e helyen birunk megállni,
Hol múlt idők ábrándja leng körül.

ÁDÁM. Akárminőt! Hisz nincsen már kiváló,
Hála a sorsnak. Hogy tudjuk, mit érez:
Le kell szállnunk a nép nagy rétegéhez.

(Mindketten lemennek a Tower helsejébe s csakhamar munkásokul öltözve, ki-
lépnek annak kapuján, a sokadalomba vegyülvén. — Egy bábjátékos bódéja
mellett áll, melyen majom ül vörös kabátban, lánczon.)

A BÁBJÁTÉKOS. Csak erre, erre, kedves jó urak,
Mindjárt kezdődik az előadás,
Mulatságos komédia nagyon,
Szemlélni, mint szedé rá a kigyó
Az első nőt, ki már kíváncsi volt,
S mint vitte ez csávába akkor is már
A férfiút. — Láthattok fürge majmot,

Mi méltósággal játszsza emberét,
Láthattok medvét tánczmester gyanánt.

Csak erre, erre, kedves jó urak! (Tolongás a bódé körül.)

LUCIFER. Ah Ádám! itten minket emlegetnek.

Csak szép dolog, kinek olyan szerep
Jutott, hogy még hat ezred év után is
Mulat felette a vig ifjuság.

ÁDÁM. El ez izetlen tréfától. Tovább.

LUCIFER. Izetlen tréfa? nézd csak, mint mulatnak,

Kik még imént szunyadtak a padokban,
Hallgatva Népost, — e piros fiúk.

S ki mondja meg, kinek van igaza:

Azoknak-é, kik az életbe lépnek

Az ébredő erő önérzetével,

Vagy a ki, korhadtt agygyal már, kilép?

Vajon tetszőbb-e egy Shakespeare neked,

Mint nékik e torzképű összevissza?

ÁDÁM. A *torz* az épen, mit nem tűrhetek.

LUCIFER. Rajtad tapadt még a görög világból.

Ládd, én fia, vagy apja hogyha tetszik,

— Mert szellemek közt ez nem nagy különbség —

Az új iránynak, a romantikának,

Én épen a torzban gyönyörködöm.

Az ember arczra egy majomvonás;

A nagyszerű után egy sárdobás;

Ficzamlott érzés, tisztos szörruha;

Kéjhölgytől a szemérem szózata;

Tömjénezése hitványnak, kicsinynek;

Szerelmi élvre átka egy kiéltnek:

Feledtetik, hogy országom veszett,

Mert új alakban újra éledek.

A BÁBJÁTÉKOS (Ádám vállára ütve).

Mit foglaljátok ezt a jó helyet?

Te jó madár, csak az mulattat ingyen,

Ki életúnt s felkötteti magát.

(Ádám és Lucifer félreállnak. Egy *kis leány* ibolyát árulva jár.)

A KIS LEÁNY. Kis ibolyák, első követői

A jó tavasznak. Vásároljanak!

E kis virág az árvának kenyért
És a szegénynek is szép éket ad.

EGY ANYA (ibolyát vásárolva).

Adj, adj nekem, holt gyermekem kezébe.

EGY LEÁNY (szintén vásárolva).

Sötét hajamnak lesz legszebbik éke.

A KIS LEÁNY. Kis ibolyák! Vegyenek uraim! (Elhalad.)

EGY ÉKSZERÁRÚS (bódéjában).

Hogy e gaz mindig versenyez velünk

S ki nem bírjuk szorítani a divatból.

Pedig szép nyakra drága gyöngy való csak,

Melyért az is már, a ki fölhozá,

Kétségbe ejtő elszántsággal a

Tenger mélyének szörnyeit kísérti.

(Két polgárleány együtt jó.)

ELSŐ POLGÁRLÁNY.

Mi sok szép kelme, mennyi drága ékszer!

MÁSODIK POLGÁRLÁNY. Vásárfiát ha volna, a ki venne.

ELSŐ POLGÁRLÁNY. A mai férfi ilyesmit csupán

Gyalázatos mellékczelokra tenne.

MÁSODIK POLGÁRLÁNY.

Még úgy se, nincs többé izlése már,

Elrontá sok ledér hölgy s káviár.

ELSŐ POLGÁRLÁNY.

Azért oly elbizott, hogy nem veszen fel.

MÁSODIK POLGÁRLÁNY.

Vagy oly szerény, hogy többé már nem is mer.

(Elhaladnak.)

(Leveles szín alatt italt mérnek, az asztal körül dőzsölő munkások. Hátrább zene és táncz. Katonák, polgárok s mindenféle nép mulat és ácsorog.)

KORCSMÁROS (vendégei közt).

Urak, vigan! a tegnap elveszett,

A holnapot nem érjük el soha,

Isten táplálja a madarakat,

S minden hiúság, mond a biblia.

LUCIFER. Tetszik nekem e philosophia.

Üljünk le itt e szép árnyas padon

S nézzük, mi olcsón és mi jól mulat
Savanyu borral s rossz zenével a nép.

ELSŐ MUNKÁS (az asztalnál).

A gépek, mondom, ördög művei :
Szánktól ragadják a kenyeret el.

MÁSODIK MUNKÁS. Csak az ital maradjon, elfeledjük.

ELSŐ MUNKÁS. A dús meg ördög, vérünk szíja ki.

Most jőne csak ; hadd küldeném pokolba.

Több példa kéne, mint a múltkori.

HARMADIK MUNKÁS.

Mit nyernél véle. Már ma függni fog.

Sorsunk meg, mint előbb, csak úgy forog.

MÁSODIK MUNKÁS. Bolond beszédek, jőjön hát az a dús,

Nem véték néki, mellém ültetem,

Lássuk, ki az úr, és ki tud mulatni.

A KORCSMÁROS (Ádámhoz). Uram, mivel szolgáljak?

ADÁM. Semmivel.

A KORCSMÁROS. El hát padomról, semmiháziak!

Azt vélitek tán, a pénzt csak lopom,

Vagy gyermekem s nőm koldusbotra termett.

ADÁM (fölkelve). Így mersz beszélni?

LUCIFER. Hagyd el a pimaszt!

ADÁM. Jerünk tehát, mit is nézzük tovább,

Hogyan silányul állattá az ember.

LUCIFER. Ah, íme itt van, mit régtől kerestem,

Itt vígadunk kedélylyel, fesztelen,

Ez a döbörgés, és e vad kacaj,

E bacchanális tűz felgerjedése,

Mely minden arcra rózsa-árt idéz,

Mint dőre képzet a nyomor fölé.

Hát nem dicső ez?

ADÁM. Engem undorít.

(Ezalatt a tánczolókhöz értek. Két koldús czivódva jő.)

ELSŐ KOLDÚS. E hely sajátom, itt van engedélyem.

MÁSODIK KOLDÚS. Könyörülj rajtam, másként meghalok,

Már két hete, hogy nem dolgozhatom.

ELSŐ KOLDÚS. Igaz koldús sem vagy hát e szerint,
Kontár sehonnai, rendőrt hívok.

(A második koldús elsompolyog. Az első helyet foglal.)

Krisztusnak öt sebére, alamizsnát
A szenvedőnek, édes uraim!

(Egy katona egy mesterlegény kezéből elveszi tánczosnőjét.)

KATONA. Paraszt, odébb! vagy azt hiszed talán,
Hogy még te is valami vagy?

MESTERLEGÉNY. Megérzed,
Ha nem hiszed.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY. Ne bánts. Térj ki előle:
A hatalom s dicsőség mind övé.

ELSŐ MESTERLEGÉNY. No hát, lenézéssel miért tetézi,
Ha már úgyis nadályként szívja vérünk.

EGY KÉJHÖLGY (danolva).

Sárkányoktól is kivívták
Egykoron az arany almát —
Almák még most is teremnek,
A sárkányok rég kivesztek:
Bamba, a ki nézi, nézi,
És letépni nem merészli. (Egy ifjúhoz simúl.)

LUCIFER (a mulatók nézésébe merülve).

Ez a kaczérság tetszik, ládd, nekem.
Mutassa a dús, hogy mi kincse van.
Vasas ládában, melyen a fukar
Ül, úgy lehet fővény, mint színarany.
Mi megható féltése e kamasznak!
Hogy őrzi lánya egy tekintetét,
Isméri a jelen percznek becsét,
Bár tudja jól — de hát mi gondja arra?
Hogy a jövőben másnak dől karára.

ÁDÁM (egyik zenészhez).

Miért bánsz így a művészettel, ember!
Mondd, tetszik-é, a mit húzasz, magadnak?

A ZENÉSZ. Dehogy tetszik, dehogy! Sőt végtelen kín
Ezt húzni napról napra, s nézve nézni,
Miként mulatnak kurjongatva rajta.

E vad hang elhat álmaimba is.

De mit tegyek, élnem kell s nem tudok mást.

LUCIFER (még mindig a szemléletbe merülve).

Ah, ilyen gondos philosophiát

Ki tenne fel a röpke ifjúságról?

E lányka tudja, hogy nem az utolsó,

Melyet most élvez, a percz életében,

S a míg ölelget, új viszonyt keres

Már is szeme. — Ah, drága gyermekek;

Mi örömem telik most bennetek,

Hogy oly mosolygva munkáltok nekem!

Áldásom a bűn és nyomor legyen.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY (danolva).

A ki munkás hét után

Tiszta szívvel, dal között

Csókot és bort elkészönt,

Kaczagja az ördögöt.

(Templomi zene néhány végaccordja hallik. Éva mint polgárlány imakönyvvel s bokrával kezében anyjával jó a templomból.)

EGY ÁRÚS. Csak erre, erre, drága szép kisasszony!

Olcsóbban senki nem szolgálhat önnek.

MÁSİK ÁRÚS. Ne higgyen néki, rossz mértéke van,

S árúja régi. Erre, szép kisasszony!

ÁDÁM. Ah Lucifer! ládd, ily hitvány helyen

Tartasz le, míg az üdv, megtestesülten,

Majd észrevétlen leng tőlem tova,

LUCIFER. Ilyesmi már épen nem új dolog.

ÁDÁM. A templomból jó, oh mi szép, mi szép!

LUCIFER. Láttatni volt ott, s látni is talán.

ÁDÁM. E gúny hideg, ne érintsd őt vele.

Az ájtatosság ül még ajkain.

LUCIFER. Látom, megtérsz, sőt pietista lélsz.

ÁDÁM. Rossz élcz, mert keblem bárminő rideg,

Az nékem baj; de a leánykebelben

Kivánom az előítéletet,

E szent poézist, múlt idők zenéjét,

Érintetlen zománczát a virágnak.

LUCIFER. De melyik hát, mutasd, az a darab menny,

Mert azt az ördögtől sem várhatod,
 Izlésedet hogy mindig felkutassa,
 Elég, ha aztán birtokába juttat.
 ÁDÁM. Lehet-e más, mint e hölgy?

LUCIFER. Így beszél

A zsolna is, ha férget fog magának,
 Féltékenyen körül néz, s azt hiszi,
 Hogy a világon ez legjobb falat,
 Míg a galamb undorral néz reá.
 Az ember is üdvét csak önmaga
 Találja fel, sokszor tán épen ott,
 Hol másik társa poklot alkotott.

ÁDÁM. Minő méltóság, milyen szűz-erény;
 Megközelíteni szinte nem merem.

LUCIFER. Bátran csak, nem vagy a nőknél ujonez,
 S ha jól megnézzük, ő is eladó lesz.

ÁDÁM. Hallgass!

LUCIFER. Hisz tán drágább a többinél.

(Egy ifjú ezalatt szerényen Évához lép s egy mézeskalács-szívet nyújt neki.)

AZ IFJÚ. Kisasszony, kérem e vásárfiát
 Fogadja el kezemből szívesen.

ÉVA. Artúr, ön jó, megemlékszik felőlem.

Rég nem láttuk már; mért nem látogat meg?

(Halkan beszélgetnek, Ádám izgatottan nézi, míg az ifjú távozik.)

ÁDÁM. Ez éretlen fiú birná-e hát,

Mit férfi szívem hasztalan ohajt?

Mi meghitten szól véle, mint mosolyg —

Még int utána — oh, mi kín, mi kín!

Meg kell szólítnom. (Évához közelít.)

ANYA. Artur szülei

Vagyonosak, igaz, de nem tudom,

Mi szemmel nézik a viszonyt veled.

Azért egészen vágytársát se mellőzd,

Ki ma is e csokorral meglepett.

ÁDÁM. Engedjék, hölgyeim, hogy elkísérjem,

Nehogy baj érje e tolakodásban.

ÉVA. Mi szemtelenség!

ANYA. El, tolakodó!

Tán azt hiszi, hogy olyan e lány.

Kinek akárki mondhat szépeket?

ÁDÁM. S hát mondhat-é mást?— Sokszor álmodám így

A hölgytökélynék legszebb ideálját.

ANYA. Álmodhatik, a mit tetszik magának;

De a kinek e lányka báji nyilnak,

Az ily gézengúz ember nem lehet. —

(Ádám zavartan áll, egy cigányasszony Évához lép.)

CZIGÁNYASSZONY. Ah! drágalátos hölgy, világ csodája,

Mutassa csak picziny fehér kezét,

Hadd mondjam el, a sors ezer malasztja

Miként himzendi boldog életét. (Kezébe nézve.)

Szép mátka várja — ah! közel nagyon —

Szép gyermekek, egészség és vagyon. (Pénzt kap.)

LUCIFER (Ádámra mutatva).

Hugom! társam sorsáról is beszélj.

CZIGÁNYASSZONY.

Nem látom tisztán, éhség vagy kötél.

ÁDÁM (Évához). Ne útasítson így el ön magától,

Ah érzem, e szív nékem van teremtvé.

ÉVA. Anyám, ne engedd hát...

ANYA.

Rendőrt kiáltok,

Ha nem tágít

ÉVA.

Ne bántsod — eszére tér tán,

S tulajdonkép nem is tett semmi rosszat. (Elhaladnak.)

ÁDÁM. Oh szent költészet, eltűnél-e hát

E prózai világból már egészen?

LUCIFER. Dehogy tűnt! hát az a mézeskalács,

Virágcsokor, az a táncz, galylugos

Mi volt egyéb? csak oly finnyás ne légy,

És ábrándozni van még tárgy elég.

ÁDÁM. Mit ér, ha a nyervágy, haszonlesés

Ólálkodik köztük s önzéstelen

Emelkedettség nincsen már sehol.

LUCIFER. Az is akad az iskolás-padok közt,

Hol még az élet nem gazdálkodott.

Ép itt jó néhány ilyen czimbora.

(Néhány tanuló jó sétálva.)

ELSŐ TANULÓ. Vigan, fiúk, mögöttünk a penész,
Ma élvezünk valami derekast.

MÁSODIK TANULÓ. Ki a szabadba, a várost utálom,
Korlátolt rendét, e kalmár világot.

HARMADIK TANULÓ. Valakivel próbáljunk összetűzni,
Ez izgató és férfias multság.

ELSŐ TANULÓ. Ragadjuk el e zsoldosok öléből
Lánykáikat s mindjárt lesz háború is;
Aztán szabadba sietünk velők,
Nehány pohár sör és zenére van pénz
S estélig győzelmünk emlékivel
Piros pofák közt hercegek leszünk.

NEGYEDIK TANULÓ.

Dicső, dicső! bosszantni a philisztert.

ELSŐ TANULÓ. Összébb fűzven frigyünknek lánczait —
S mulatni, a hogy most tőlünk telik,
Mig egykor a hazáért lelkesedve
Nemesebb küzdött foglaj majd erélyünk.

(Elhaladnak.)

ÁDÁM. Kedves látvány ez e lapos világban,
Szebb kor csiráját sejtí benne szűm.

LUCIFER. Meglátod, a csira mivé fesel,
Lerázva majd a tantermek porát.
E két gyáros, ki itt felénk közelg,
Ifjontan az volt, mik most e fiúk.

(Két gyáros beszélgetve jő.)

ELSŐ GYÁROS. Hiába, a versenyt nem állhatom,
Mindenki az olcsóbb után eseng,
Árúm jóságát kell megvesztegetnem.

MÁSODIK GYÁROS. A munka bérét kell csökkenteni.

ELSŐ GYÁROS. Azt nem lehet, most is lázonganak,
Hogy meg nem birnak élni, a kutyák,
S van is tán a panaszban egy kicsi,
De hát ki mondja, hogy nősiljenek,
Ki mondja, hogy hat gyermekök legyen?

MÁSODIK GYÁROS. Erősebben kell hát befogni őket,
Dolgozzanak fél-éjjel gyárainkban,

Elég pihenni a másik fele,

Kinek álmodni úgy sem czélszerű. (Elmennek.)

ÁDÁM. El vélek! Mért is hagytad látnom őket?

De mondd, hová is lett az a leány?

Most, Lucifer, mutasd hatalmadat,

Segíts, hogy meghallgasson.

LUCIFER.

Lucifer se

Fecsérli erejét ily semmiségre.

ÁDÁM. Mi néked semmi, nekem egy világ.

LUCIFER. Nyerd el tehát. Csak korlátozni bírd

Érzésidet, hazugságtól ne félj,

Felelj, mint kérdlek, s karjaidba dül.

(Hangosan, hogy a mögöttük hallgatózó cigányasszony meghallja.)

Most látja már, mylord, mi kellemetlen,

Álarcz alatt a nép közé vegyülni,

Mindúntalan új bánatomra botlunk.

Ha sejtené e nép, hogy négy hajónk

Még már ma révbe szálland Indiából,

Másképp fogadna.

ÁDÁM.

Az valószínű.

CZIGÁNYASSZONY (félre).

E felfödözés szép sommát megér. (Ádámhoz.)

Egy szóra kérem, ön elrejtezett,

Én megbüntettem a jövődöléssel,

Mert énelőttem nem létez titok,

Ki a sátánnal régen czimborálok.

LUCIFER (félre). No még az kéne csak, te vén szípirtyó!

CZIGÁNYASSZONY. Önnek hajói már ma itt leendnek,

De, a mi ennél még örvendetesb,

Egy szép leányka epedez önért.

ÁDÁM. S hogy nyerhetem meg?

CZIGÁNYASSZONY.

Hisz már-már öné.

ÁDÁM. Elútasított.

CZIGÁNYASSZONY. Ép azért öné lesz.

Meglátja, itt lesz ismét nem sokára.

Emlékezzék bár a jósnő szavára. (El.)

ÁDÁM. Lucifer! e banya rajtad kifog.

LUCIFER. El nem vitázom fényes érdemét,
Most ő pótolja az ördög helyét.

(Egy nyegle, talyigán, trombitaszóval, tömegtől környezve megjelen s a szín
közepén megáll.)

A NYEGLE. Félrébb az utból! tisztelet nekem,
Megőszült tudományban a fejem,
Mig a természet titkos kincseit
Felástam ernyedetlen szorgalommal.

ÁDÁM. Minő csodás bolond ez, Lucifer?

LUCIFER. A tudomány, mely nyegle, hogy megéljen,
Épen mint akkor, hogy tudóskodál,
Csakhogy több zaj kell most mint kelle hajdan.

ÁDÁM. Ilyen mértékben azt sohse tevém.

Gyalázat rá!

LUCIFER. Arról ő nem tehet,
Természete ha fél s kerülni vágyik,
Hogy ez ne álljon sírköve felett:

Ex gratia speciali.

Mortuus in hospitali.

Ha másokért áldozván éjt, napot,
Jutalmának kéréséhez jutott.

A NYEGLE. Az emberek javára fáradék,

S im, itt van a dicső eredmény:

Ez az edényke élet-elixir,

Melytől megifjul a beteg, vén.

Ezt szedték hajdan a nagy fáraók.

Ez Tankréd bűvös bájitalja;

E szépítőt használta Helene,

Ez Kepler astrologiája. —

ÁDÁM. Hallod, mit árúl? míg mi a jövőben
Kerestük a fényt, ő a rég lefolytban.

LUCIFER. Sohase' tiszteletes a jelen,
Mint embernagyság a hálósobában.

Nőnk az, tíz évi házasság állapotban

Már azt is tudjuk, hogy szeplője hány van.

A NYEGLE. Vegyetek, im nem bánja meg, ki vesz,
Ily alkalom még nem volt és nem is lesz.

A TÖMEGBŐL. Ide vele! Nekem bármelyik elkel —

Ah! mily szerencse. Milyen drága vétel.

LUCIFER. No ládd, e nép, mely közt már senki nem hisz,

A mi csodás, hogyan kapkodja mégis.

(Éva, anyjával visszajő, a cigányasszony suttogva követi.)

ÉVA. Haszontalan beszéd, hisz ismerünk már.

CZIGÁNYASSZONY. Ne üdvözljek, hogyha nem igaz.

Olyan szerelmes önbe az az úr,

Hogy márma még maitresse-ének veszi,

Mint herczegasszony, oly szállást lakik,

Színházba, tánczra négy lovon robog.

ANYA. Ha jól felvesszük, százszor czélszerűbb,

Mint elhervadni fejkötő alatt

Egy szurtos varga bűzös műhelyében.

CZIGÁNYASSZONY.

Csak nézze ön, ott áll — hogyan keres.

ÉVA. Elég nem szép, hogy még nem láta meg.

Keze finom, tartása úriás.

ANYA. Nekem még társa sincsen ellenemre,

Bár orra kissé horgas, lába görbe,

De olyan tisztos, éltes férfiú.

Megyek, leányom. Legjobb közbejárás,

Ha magatokra hagylak egy kicsit.

CZIGÁNYASSZONY (Ádámhoz).

Lám, itt van a szép ; mint eped önért.

ÁDÁM. Repülök hozzá, Oh mi kél . . . mi kél!

CZIGÁNYASSZONY. A közbejárót sem kell elfeledni.

LUCIFER (pénzt ad neki).

Társamtul a pénz, tőlem kézszerítés.

CZIGÁNYASSZONY (felsikoltva).

Uh! mily kemény kéz! (El.)

LUCIFER.

Kéjét érzenéd,

Ha az volnál, kit játszol, vén banya!

ÉVA (Ádámhoz). Vehetne ön vásárfiát nekem,

E szépitő szer mint kínálkozik!

ÁDÁM. A nőiség varázsa arczodon

E szépitő szer, melynek párja nincs.

(A nyegle ezalatt elvonúl.)

ÉVA. Ah! ön nagyon kegyes.

ÁDÁM. Ne szégyeníts meg!

Gyémántot, gyöngyöt fűzök szép nyakadra,

Nem mintha ékesíteni akarnám,

De mert méltóbb helyen már nem ragyoghat.

ÉVA. Amott odább láttam sok ékszerárust,

De nem való az ily szegény leánynak.

ÁDÁM. No hát nézzük meg!

LUCIFER. Az felesleges,

Kitűnő ékszer van velem esetleg.

(Ékszereket ad át, melyeket Éva nagy örömmel nézeget és próbál.)

ÉVA. Mi szép, mi kedves, mint irigylik ezt majd.

ÁDÁM. De ezt a szívet — ezt többé ne lássam!

ÉVA. Eldobhatom, ha ellenére van. (Elveti.)

LUCIFER. Helyes, majd én meg rálépek. (Ráhág.)

ÉVA. Mi az:

Sikoltást hallok, vagy csak képzelődöm?

(Ezalatt egy elítéltet hoznak talyigán a színen keresztül, nép tolong utána.)

A TÖMEGBŐL.

Siessünk! Mondtam úgy-e, hogy mi gyáva?

Most is daczos még. Fel csak, fel utána!

ÁDÁM. Minő zaj ez, mi hallatlan tolongás?

ÉVA. Akasztanak. Beh jó, hogy itt vagyunk.

Gyerünk mi is, oly izgató e látvány,

S szép alkalom ragyogni ékeimben.

ÁDÁM. Mi bűne e hitványnak?

ÉVA. Nem tudom.

LUCIFER. Mindegy is az, de majd elmondom én:

Lovel gyárában dolgozott soká.

De az ön méreg, s azt szivá örökké,

Aztán több hétre kórházba került.

Kedves nejénél a szükség beszólt,

Lovel fia ifjú volt s jószívú;

Meglelték egymást és mindent feledtek.

ELSŐ MUNKÁS. Vigan, pajtás! mártírként vérzel el,

Neved közöttünk fényes név marad.

LUCIFER. A férj kigyógyúlt, s a nőt nem lelé,

Helye betölt, munkát hiába kért,

Fellázadt keble, fenyegetni mert,
 Lovel fia pofonnal válaszolt.
 Az átkozottnak kés akadt kezébe —
 Most itt viszik — a vén Lovel megőrült. —

(Az utolsó szavaknál Lovel őrült mélasággal jó.)

LOVEL. Hazudsz, hazudsz, én őrült nem vagyok,
 Nem értem-é, mit sűg fiam sebe?
 Vegyed, vegyed, végetlen kincsemet,
 S tedd, hogy ne értsem. Örüljek meg inkább!

HARMADIK MUNKÁS.

Ne félj, ne félj, meg léssz boszúlva egykor.
 ELSŐ MUNKÁS. Emelkedjél fel, ők a csúfosak.

(Az elítélt elhalad kíséretével.)

ÁDÁM. Velőt fagyasztó látvány, mit kísértsz?
 Ki mondja itt meg, melyik bűnösebb,
 Avagy csupán a társaság talán...?
 Hol ez rohad — buján tenyész a bűn.

LOVEL. A társaság igen. Vedd kincsemet,
 Csak azt a seb beszédét hadd ne értsem. (El.)

ÉVA. Jerünk, jerünk, mert nem kapunk helyet.

ÁDÁM. Áldlak sors, hogy bíróvá nem tevél,
 Mi könnyű törvényt írni pamlagon —
 Könnyű ítélni a felületesnek,
 És mily nehéz, ki a szívet kutatja,
 Méltányolván minden redőzetét.

LUCIFER. Ily elvek mellett pör nem érne véget.
 A rosztat, mert rossz, senki nem cselekszi,
 Az ördög is jogcímeket idéz,
 S magáét véli mindenik erősbnek.
 A törvénytűdós szélyelvágja a
 Kuszált csomót, minek fonalait
 Ezer philantróp szét nem bontaná.

(Ez alatt a Towerhez értek, melynek egy fülkájében szent kép áll.)

ÉVA. Megálljunk csak, barátom, egy kicsinyt,
 Hadd tűzöm e szent képhez csokromat.

LUCIFER (félre).

Ne hadd, ne hadd, vagy végünk van különben.

ÁDÁM. Ártatlan gyermek — én nem gátolom.

EVA. Megszoktam e képről, még mint gyerek.
 Megemlékezni, hogy ha elmegyek
 Előtte, s most is olyan jól esik.
 Mindjárt meglesz már, s futva pótolandjuk,
 Mit elmulasztunk.

(A virágcsokrot feltűzi a kép mellé, de az hirtelen lehervad, s nyakáról,
 karjáról az ékszerek gyikokká változva leperegnek.)

Istenem, mi ez?

LUCIFER. Haszontalan intettelek.

ÉVA.

Segítség!

ÁDÁM. Nyugodtan, kedves, a nép megfigyel —
 Ezerte dúsabb ékszer jó nyakadra.

ÉVA. El tőlem, el! segítség, irgalom!
 Szemfényvesztők és egy rút vén boszorkány
 Így meggyaláztak egy becsületes nőt.

(A nép csoportosúlni kezd, a czigányasszony rendőrökkel jő.)

CZIGÁNYASSZONY. Hamis pénzt adtak, itt kell lenniök.
 Higanynyá olvadt markomban.

LUCIFER.

Talán

Markodban volt, nem a pénzben hiba.

Ádám, el innen, itt nem jó mulatni.

(A Towerbe tűnnek, s míg lent a csoportozás és zavar növekszik, ismét
 megjelennek a bástya tetején.)

ÁDÁM. Ismét csalódtam, azt hívém, elég
 Ledönteni a múltnak rémeit
 S szabad versenyt szerezni az erőknek.
 Kilöktem a gépből egy főcsavart,
 Mely összetartá, a kegyeletet,
 S pótolni elmulasztám más erősbbel.
 Mi verseny ez, hol egyik kardosan
 Áll a meztelen ellenek szemében,
 Mi függetlenség, száz hol éhezik,
 Ha az egyes jármába nem hajol.
 Kutyáknak harcza ez egy konc felett.
 Én társaságot kívánok helyette,
 Mely véd, nem büntet, buzdít, nem riaszt,
 Közös erővel összeműködik,
 Minőt a tudomány eszmél magának,

És melynek rendén értelem viraszt.

Ez el fog jőni, érzem jól, tudom...

Vezess, vezess Lucifer, e világba.

LUCIFER. Hiú ember, s mert korlátolt szemed

Zilált csoportot lát csak odalent,

Már azt hiszed, nincs összeműködés,

Nincs rendszer az életnek műhelyében?

Nézz hát egy perczre szellemi szemekkel,

És lásd a munkát, melyet létre hoznak,

Csakhogy nekünk ám, s nem kicsiny magoknak.

(Besötétül. Az egész vásár csoportozattá alakul, mely a szín közepén tá-
tongó siron ás, azt körül tánczolja, míg egymásután mind beléje ugornak,

részint némán, részint a mint egymásután szólottak.)

KAR. Csak rajta, pengjen a kapa:

Ma kell végezni, holnap késő,

Bár egypár ezredév után

Még mindig nem lesz kész a nagy mű.

Bölcső s koporsó ugyanaz,

Ma végzi, a mit holnap kezd el,

Örökké éhes s jóllakott,

Mi már ma bémegy, holnap felkel!

(A lélekharang megcsendül.)

Megcsendült ím az estharang,

Bevégezők; el, nyugalomra,

Kiket a reg új létre költ,

A nagy művet kezdjék el újra.

A BÁBJÁTEKOS. Én a komédiát lejátsztam,

Mulattattam, de nem mulattam.

A KORCSMÁROS. Kiitta mindenik borát,

Vendégeim, jó éjszakát!

A KIS LEÁNY. Kis ibolyáim mind elkeltek,

Majd újak síromon teremnek.

CZIGÁNYASSZONY. Jövőjét vágyta látni minden:

S szemét behúnyja most ijedten.

LOVEL. Kincsem nem nyújta boldogságot:

S most ingyen nyugalmat találok.

MUNKÁS. A hét letelt, a szombatest itt,

Kinyugszom végre fáradalmit.

TANULÓ. Álmodtam szépet — felzavartak,
Szép álmom, jőj, most már folytatlak.

KATONA. Hivém, derék vagyok nagyon,
S egy rossz gödörben megbukom.

KÉJHÖLGY. A mámor elszállt, a festék lement,
Itt oly hideg van: jobb-e odalent?

AZ ELITÉLT. Maradj, bilincs, a hitvány por felett,
Más törvényt sejtetek e küszöb megett.

A NYEGLE. Egymást szedtük rá azzal, hogy tudunk:
Most a valónál mind elámulunk.

ÉVA. Mit állsz, tátongó mélység lábaimnál?

Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt:

A por hull csak belé, e föld szülötte,

Én glóriával átallépem azt.

Szerelem, költészet s ifuság

Nemtője tár utat örök honomba;

E földre csak mosolyom hoz gyönyört,

Ha napsugár gyanánt száll egy-egy arczra.

(Fátyolát, palástját a sírba ejtve, dicsőülten felemelkedik.)

LUCZIFER. Isméred-é, Ádám?

ÁDÁM,

Ah Éva, Éva!

TIZENKETTEDIK SZÍN.

(U alakra épült nagyszerű phalanster udvara. A két szárny földszintje nyílt oszlopos csarnokot képez. A jobboldali csarnokban mozgásban levő kerekas gőzgépek között munkások foglalkoznak. A baloldaliban a legkülönbélebb természettudományi tárgyak, mechanikai eszközök, csillagászati, chemiai műszerek s egyéb különlegességek muzeumában egy tudós működik. Mindnyájan a phalansterhez tartozók egyenlően vannak öltözve. Ádám és Lucifer az udvar közepén felbukkannak a földből. Nappal.)

ÁDÁM. Mi ország ez, mi nép, melyhez jövénk?

LUCIFER. E régi eszmék többé nincsenek.

Nem kisszerű volt-é a *hon* fogalma?

Előítélet szülte egykor azt,

Szűkkeblűség, versenygés védte meg,

Most már egész föld a széles haza,

Közcziel felé társ már most minden ember,

S a csendesesen folyó szép rend fölött

Tisztelve áll örül a tudomány.

ÁDÁM. Beteljesült hát lelkem ideálja.

Ez mind derék, ezt így kívántam én is.

Egyet bánok csak: a haza fogalmát,

Megállott volna az tán, úgy hiszem,

Ez új rend közt is. Az emberkebel

Korlátot kíván, fél a végtelentől,

Belterjében vesz, hogyha szétterül;

Ragaszkodik a múlthoz és jövőhöz;

Félek, nem lelkesül a nagy viláért,

Mint a szülők sírjáért lelkesült.

Ki a családért vérét ontaná,

Barátjáért legfeljebb könye van.

LUCIFER. Eszményedet, mint látom, elveted,

Előbb még, mintsem testesülhetett.

ÁDÁM. Koránse hidd, de kandivá levék:

Mi eszme az, mely a széles világot
Egygyé olvasztja, mely a lelkesülést,
Az emberszív e szent, örök tüzét,
Mit eddig száz hitványsággal szitott,
S ábrándos harczra zsákmányolt ki csak,
Nemesb célhoz vezérelendi végre?
De mondd, hol állunk mégis, mily hely ez?
Aztán vezess, hogy lelkem kéjelegjen
A boldogságban, melyet annyi harczra
Jól érdemelt díjul kapott az ember.

LUCIFER. Sok más hasonló közt ez egy phalanster,
Tanyája az új eszmék emberének.

ÁDÁM. Jerünk tehát.

LUCIFER. Megállj, ne oly sietve.

Előbb levetjük ezt a régi bőrt.

Ha mint Ádám s Lucifer érkezünk,

Nem hinne bennünk e tudós világ,

S megsemmisülnénk, vagy lombikba zárna.

ÁDÁM. Mily oktan beszéd ez már megint?

LUCIFER. Már az nincs másképp a szellemvilágban.

ÁDÁM. Tégy hát, a mint akarsz, de szaporán!

(Lucifer mindkettőjüket átalakítja a phalansterbeliekhez hasonlóvá.)

LUCIFER. Im, vedd e gúnyát. El hajfürteiddel!

Készen vagyunk.

ÁDÁM. Szóljunk be e tudóshoz.

LUCIFER. Üdvözlégy, tudós!

A TUDÓS. Meg ne háboríts

Nagy művemben, nem érek rá fecsegni.

LUCIFER. Nagyon sajnálom. Mink az ezredik

Phalansterből vagyunk tudósjelöltek,

S ily messze útra nagy hired hozott.

TUDÓS. Dicséretes buzgóság, mondhatom.

De hisz művem most félben is maradhat,

Csak a meleg ne fogyjon lombikomban

S akaratomnak enged az anyag.

LUCIFER. Ah nem csalódtam, megmaradt tehát

Még benned is, ki a természetet,

Embert leszúrted, mint végső salak
A nagy hiúság.

TUDÓS. Most mulathatunk már.

De mely szakmába tartoztok sajátlag?

ÁDÁM. Mi a tudvágyat szakhoz nem kötők,
Átpillantását vágyjuk az egésznek.

TUDÓS. Ez helytelen! Kicsinyben rejlik a nagy
Olyan sok a tárgy, s létünk oly rövid.

ÁDÁM. Igaz! Tudom jól, hogy kell olyan is,
Ki homokot hord, vagy követ farag!
Nélküle nem emelkedik terem.

De ez csak a homályban tévelyeg
S fogalma sincs arról, miben segít.

Csak az építész látja az egészet,
S bár megfaragni nem tud egy követ,
A művet ő teremti mint egy Isten.

Ily építész nagy a tudásban is.

LUCIFER. S azért jövének tehozzád, oh nagy ember.

TUDÓS. Azt jól tevétek, méltányolni tudlak.

A tudománynak gazdag ágai
Egy organismus sok külön vonása,
Együtt igéző csak.

LUCIFER. Szép hölgy gyanánt.

TUDÓS. De mindamellet a vegytan csupán...

LUCIFER. Az a közép, hol élete lakik.

TUDÓS. Találtad!

LUCIFER. Ezt mondá a mathesisről

Elöttem már egy matematikus.

TUDÓS. Hiúságból mindenki önmagát

Tekinti látkörében a középnek.

LUCIFER. Te jól választád kedvencz tárgyadúl
A chémiát.

TUDÓS. Abban nyugodt vagyok.

De hát nézzük meg a museumot.

Páratlan az egész mai világon,

Az ősvilág kihalt állatai

Valódi példányokban állnak itt

Mind jól kitömve. Ezrenként lakoztak

- Apáink közt, míg barbarok valának,
 Megosztva vélők a világ uralmát.
 Maradt felőlők sok csudás mese,
 Például erről, hogy gőzmozdonyul volt.
- ÁDÁM. Ez *ló*, de korcsult fajta, mondhatom,
 Más állat volt ám hajdan Al-borak.
- TUDÓS. Erről meg azt regélik, hogy barátul
 Tartá az ember, ingyen, munka nélkül,
 S fel bírta fogni, hű elismeréssel
 Lesvén, az ember gondolatjait.
 Mi több, mondják, hogy elsajátítá
 Bűnét is, a tulajdonnak fogalmát,
 S mint őr od'adta érte életét.
 Ezt úgy beszélem csak, mint írva van,
 Nem mintha hinném mind feltétlenül.
 Sok örültség volt a multban, sok ábránd,
 Melyből ránk szintén e mese maradt.
- ÁDÁM. Ez a *kutya*. Mind áll, mit róla mondasz.
- LUCIFER. Vigyázz, Ádám, elárulod magad.
- TUDÓS. Ez a szegénynek rabszolgája volt.
- ÁDÁM. Mint a szegény meg *ökre* gazdagoknak.
- TUDÓS. Ez a puszták királya.
- ÁDÁM. *Az orosz lány* —
 Im itt a tigris, itt a fürge őz,
 Mi állat él tehát még a világon?
- TUDÓS. Minő kérdés! hát nálatok nem így van?
 Él a mi hasznos, és mit ekkorig
 A tudomány pótolni nem tudott:
 A disznó és a birka, de koránse'
 Olyan hiányosan már, mint minőnek
 A kontár természet megalkotá:
Az élő zsír, ez hús- s gyapjútömeg,
Mely, mint a lombik, céljainkra szolgál.
 De úgy látom, hogy ezt mind ösmered,
 Lássunk tehát mást. Ím ásványaink.
 Nézzétek, milyen roppant széndarab:
 Egész hegyek valának ily anyagból,
 Az emberek már készen szedheték

Mit most a légből szűr a tudomány
 Nagy fáradsággal. Ezt az érczet itt
 Vasnak nevezték, s míg el nem fogyott,
 Az alumínért nem kellett kutatni.
 Ez a darabka az arany, nagyon
 Nevezetes s nagyon haszontalan.
 Mert még midőn az ember, vak hitében,
 Imádott felsőbb lényeket magánál,
 Felülállókat még a sorson is:
 Ilyennek hitte az aranyat is,
 Oltárain jólétet és jogot,
 Mindent mi szent volt, áldozott, hogy egy
 Bűvös darabját birja megszerezni,
 Melyért cserébe mindent kaphatott,
 Csodálatos tény, még kenyeret is.

ÁDÁM. Mást, mást mutass, ezt is mind ösmerem.

TUDÓS. Valóban nagy tudós vagy, idegen.

Lássuk tehát az ős-növényzetet.
 Im itt van az utolsó rózsa, mely
 Nyílt a világon. Hasztalan virág,
 Más százezer testvérrel foglalá el
 A legbujább tért a lengő kalásztól;
 Nagy gyermekek kedves játékszere.
 Sajátságos jelenség az valóban,
 Mint kaptak egykor ily játékokon,
 Virágot terme még a szellem is:
 A költészet s hit ábrándképeit,
 S csalóka álmok karján ringatózva
 Eltékozolta a legjobb erőt,
 Hogy életcélja parlagon maradt.
 Itt őrizünk még ritkaság gyanánt
 Két ily művet. Az első költemény;
 Íróját akkor, még midőn bűnös
 Önhittel az egyén érvényt kívánt,
 Homernak hívták. Ábrándos világot
 Rajzol le abban, Hadesnek nevezvén.
 Rég megczáfoltuk már minden sorát.
 A másik Tacitus Agricolája,

Nevetséges s mégis sajnálatos
Fogalmak képe a barbár világból.

ÁDÁM. Hát fenmaradt még e néhány levél
A nagy napokból, mint végrendelet,
S nem bírja mégis lángra gyujtani
A korcs utódot, tette ingerelvén,
Mely mesterkélt világtokat ledönti?

TUDÓS. Helyes megjegyzés, átláttuk mi ezt,
A méreg, melyet rejt, nagyon veszélyes,
Azért nem is szabad olvasni másnak,
Csak a ki hatvan évet meghaladt,
S a tudománynak szentelé magát.

ÁDÁM. De hát a dajka tündér daljai,
Ezek nem olnak-é a gyöngé szívbe
Sejtelmeket?

TUDÓS. Igen bizon' s azért
Dajkáink a magasb egyenletekről,
A mértanról beszélnek gyermekinknek.

ÁDÁM (félre). Ah gyilkosok, nem félték-é egész
S legszebb korától a szűt megrabolni?

TUDÓS. Menjünk tovább! Im itt e műszerek,
Műtárgyak mily csodás alakzatúak.
Ez álgyu; rajta rejtélyes fölírás:
Ultima ratio regum. Hogyan
Használtatott, ki tudja? — Im e kard,
Kizárólag csak embergyilkoló szer,
És nem volt bűnös, a ki ezzel ölt.
E kép szabad kézzel készült egészen,
Fél emberéltet vett talán igénybe,
És tárgya, nézd, csak hóbortos mese.
Ma a nap végzi e munkát helyettünk,
S míg az csalárdul idealisált,
Ez mély hűséggel szolgál céljainknak.

ÁDÁM (félre). De a művészet, a szellem maradt el...

TUDÓS. E százszerű tárgy, milyen czifra mind,
Mi gyermekes. A serlegen virág,
A széktámlán ábrándos arabeszk,
Emberkezek pazarlott műve mind.

S üdítőbb-é a víz azon pohárból,
 Kényelmesb-é e széken az ülés?
 Most gépeink teszik mind ezt helyettünk
 Legczélszerűbb, legegyszerűbb alakban,
 És a tökélyről az kezeskedik,
 Hogy a munkás, ki ma csavart csinál,
 Végső napjáig a mellett marad.

ÁDÁM. Azért nincs élet, nincs egyéniség,
 Mely mesterén túl járna, semmi műben.
 Hol leljen tért erő és gondolat
 Bebizonyítani égi származását?
 Ha küzdni vágyik és körültekint
 Ezen szabályos, e rendes világban:
 Még a veszély gyönyörét sem leli,
 Nem lel csak egy vérengző vadat se.
 Csalódtam hát a tudományban is:
 Unalmas gyermekiskolát lelek
 A boldogság helyén, mit tőle vártam.
 Tudós. Nincs-é behozva a testvériség?
 Hol szenved ember anyagi hiányt?
 Valóban, ily eszmék megérdemelnék
 A megfenyítést.

ÁDÁM. Mondd, mi hát az eszme,
 Mely egy ily népbe egységet lehel,
 Mely, mint közös cél, lelkesíteni tud?

Tudós. Ez eszme nálunk a megélhetés.
 Midőn az ember földén megjelent,
 Jól bérházott éléskamra volt az:
 Csak a kezét kellett kinyújtani,
 Hogy készen szedje mindazt, a mi kell.
 Költött tehát meggondolatlanúl,
 Mint a sajtféreg, s édes mámorában
 Ráért regényes hypothesisekben
 Keresni ingert és költészetet.
 De már nekünk, a legvégső falatnál,
 Fukarkodnunk kell, általlátva rég,
 Hogy elfogy a sajt és éhen veszünk.
 Négyezred év után a nap kihűl,

Növényeket nem szül többé a föld ;
 Ez a négyezred év hát a mienk,
 Hogy a napot pótolni megtanuljuk.
 Elég idő tudásunknak, hiszem.
 Fűtőszerűl a víz ajánlkozik,
 Ez oxidált legtűztartóbb anyag.
 Az organismus titkai közel
 Állnak ma is már a föllepüléshez.
 Épen jó, hogy beszédünk erre vitt,
 Majdnem feledtem volna lombikom,
 Mert én is ép e tárgyban dolgozom.

LUCIFER. Nagyon vénül az ember, hogyha már
 Lombikhoz tér, midőn organisál.

De hogyha sikerülne is műved,
 Mi szörny lesz az, mint szótlan gondolat,
 Szerelmi érzés, melynek tárgya nincs,
 Lény, melyet a természet eltagad,
 Melyhez nincs ellentét, nincsen rokon,
 Ha nem korlátozandja az egyén.
 S honnan veendi ennek jellegét
 Elzárva külhatástól, szenvedéstől,
 Egy szűk üvegben kelve öntudatra?

TUDÓS. Nézd, nézd, hogyan forr, nézd, miként ragyog,
 Itt-ott tűnékeny alakok mozognak,
 Ezen meleg, e jól elzárt üvegben,
 A vegyrokonság és ellenhatás
 Mind összevág és kényszerűlve lesz
 Engedni az anyag kíváнатomnak.

LUCIFER. Bámúllak, tudós! még csak azt nem értem,
 Tudnád-é tenni, hogy, mi most rokon,
 Ne vonja egymást, és ne lökje el
 Az ellentét.

TUDÓS. Minő badar beszéd!
 Örök törvénye ez az anyagoknak.

LUCIFER. Ah értem, mondd csak el, min alapúl?

TUDÓS. Min alapúl? törvény, mert úgy nagyon,
 Mutatja nékünk a tapasztalás.

LUCIFER. A természet fűtője vagy tehát csak,
A többit ő magában végezi.

TUDÓS. De én szabom korlátit az üveggel,
S kivonszolom a rejtélyes homályból.

LUCIFER. Nem látok eddig még életjelet.

TUDÓS. El nem maradhat. Én, ki úgy kilestem
Az organismus minden titkait,
Ki százszor bonczolám az életet...

ÁDÁM. Hullát fogál fel csak mindannyiszor.
A tudomány sántán követi csak
A meglevő ifjú tapasztalást,
S miként bérencz költője a királynak
Kész commentálni a nagy tetteket,
De megjósolni hívatása nincs.

TUDÓS. Mit gúnyolódtok, nem látjátok-é,
Egy szikra kell csak, és életre jó?

ÁDÁM. De azt a szikrát, azt honnan veszed?

TUDÓS. Csak egy lépés az, a mi hátra van.

ÁDÁM. De ezt az egy lépést ki nem tevé:
Az nem tett semmit, nem tud semmit is.
A többi mind künn volt az udvaron,
A legszentebbe ép' ez egy vezetne.
Oh! lesz-e, a ki egykor megteszi?

(Ez alatt a lombik felett lebegő füst sűrűdni kezd s dörög.)

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA (a füstből).

Nem lesz soha. Ez a lombik nekem
Nagyon szűk és nagyon tág. Hisz te ismersz,
Ádám, ugy-é? most még nem is gyanítnak.

ÁDÁM. Hallottad-é e szellemszózatot?

Oh nézd, oh nézd, te gőgös, gyöngé ember!
Hogy bírnál azzal, a ki ott lebeg.

TUDÓS. Örült roham. Ah! aggódom miattad.

(A lombik elpattan, a szellem eltűnik.)

A lombik eltört, újra kezdek
A nagy művet. Midőn már int a cél,
Kisded göröngy, a dőre vak eset,
Elejt.

LUCIFER. Végzetnek hívták hajdanán.

S kevésbbé szégyenítő volt hatalma
Alatt megtörni, mint engedni most
A dőre vak esetnek. Mit jelent ez? (Csengetnek.)

Tudós. A munka megszűnt, jó a sétaóra,
Itt jönnek a gyárakból, a mezőről,
Most kap fenyítést a ki vétkezett,
Most osztatnak be a nők s gyermekek.
Jeriünk oda, dolgom lesz nékem is.

(Hosszú sorban férfiak jönnek, másban nők, néhányan közülök gyermekkel, köztük Éva is. Az udvaron mindnyájan kört képeznek, egy aggastyán eléjük

lép. Ádám, Lucifer s a tudós az előtérben állnak a muzeum mellett.)

AZ AGGASTYÁN. Harminczadik szám.

LUTHER (a sorból kilépve). Itt vagyok!

AZ AGGASTYÁN.

Te ismét

Mértéktelen fütötted a kazánt.

Valóban úgy látszik, hogy szenvedélyed
Veszélybe hozni az egész phalanstert.

LUTHER. S ki állna ellent a csábnak, midőn

Szikrázva, bögve a vadult elem

A láng ezer nyelvével vesz körül,

Elérni kíván, hogy megsemmisítsen:

S ott állni bátran, szítani tovább,

Jól tudva, hogy hatalmunkban vagyon.

Nem ismered te a tűznek varázsát,

Ki csak fazék alatt isméri azt.

AZ AGGASTYÁN. Hiú beszéd, ezért ma nem ebédelsz.

LUTHER (visszalépve). De holnap újra szítom a tüzet.

ÁDÁM. Mit látok? Ezt a férfit ismerem.

Ez volt Luther.

AZ AGGASTYÁN. Kétszáz kilenczedik!

CASSIUS (kilépve). Itt!

AZ AGGASTYÁN. Tégedet harmadszor intelek már,

Hogy ok nélkül keressz verekedést.

CASSIUS (visszalépve.)

Ok nélkül, merthogy nem panaszkodom?

Pulya, ki más segítséget keres,

Míg karja ép. Vagy gyöngébb volt-e tán

Ellenfelem, mért nem védé magát?

AZ AGGASTYÁN. Ne feleselj! Nem menti koponyád
 Alakzata sem e rossz hajlamot,
 Mert az nemes, mert az hiánytalan,
 De véred oly forrongó és szilaj!
 Gyógyítani fognak, a míg megszeliédül.

ÁDÁM. Ah Cassius! ha ismernél, ki véled
 Philippinél csatáztam. Hát odáig
 Bir-e a rossz rend, a theória
 Tévedni, hogy egy ily nemes kebel
 Csak gátjaúl van s fel sem ismeri?

AZ AGGASTYÁN. Négyszázadik szám!

PLÁTÓ (kilépve). Hallom!

AZ AGGASTYÁN. Már megint
 Ugy elmerültél álmokképeidben,
 Hogy a rád bízott marha kárba ment.
 Hogy ébren légy, borsón fogsz térdepelni.

PLÁTÓ (visszalépve). Még a borsón is szépet álmodom.

ÁDÁM. Ah! mily szerep jutott, Plátó neked
 A társaságban, mely után epedtél!

AZ AGGASTYÁN. A hetvenkettedik szám!

MICHEL-ANGELO (kilépve). Íme, itt...

AZ AGGASTYÁN. Rendetlenül hagyád el műhelyed.

MICHEL-ANGELO. Igen, mert mindig széklábat csinál-
 És azt is a leghitványabb alakra. [tam,

Soká könyörgtem, hagyják módosítnom,

Engedjék, hogy véssek rá holmi díszet,

Nem engedék. Kivántam változásul

A székek támláját, mindent hasztalan.

Megőrüléshez voltam már közel,

S ott hagytam a kint, ott a műhelyet. (Visszalép.)

AZ AGGASTYÁN. A rendbontásért a szobába mégis

S nem élvezed e szép meleg napot.

ÁDÁM. Michel-Angelo, mily pokol lehet

Szűd istenének, hogy nem bír teremtni.

Oh mennyi ismerős mindenfelé,

És mennyi szellem, mennyi őserő.

Ez vélem harczolt, — az martirhalált halt,

Ez szűknek érzé a világtekét,

S mi egyformára, mily törpére szűrte
Az állam. Oh Lucifer, jőj, jerünk;
Nem bírja lelkem e látványt tovább.

AZ AGGASTYÁN. Ma két gyerek tölté be az időt,
Melyben szükséges volt az anyagond,
Most a közös növelde várja őket,
Elő, elő! (Éva és még egy nő gyermekeikkel kilépnek.)

ÁDÁM. Mi ragyogó jelenség!
Megvan hát e rideg világnak is
Költészete!

LUCIFER. Nos Ádám, nem megyünk?

ÁDÁM. Sőt inkább itt fogunk csak megnyugodni.

AZ AGGASTYÁN. Tudós! vizsgálód fejalkotásukat.

E gyermekeknek. (A tudós észleli a gyermekeket.)

ÉVA. Oh, mi vár reám!

ÁDÁM. E hang!

LUCIFER. De mit kapsz e közsorsú nőn,

Ki Semirámis csókját ízleled?

ÁDÁM. Még akkor ezt nem ismerém.

LUCIFER. Ah, úgy!

Ez régi dalja a szerelmeseknek:

Azt tartja mind, hogy ő fedezte fel

A szenvedélyt, előtte senki még

Szeretni nem birt, és ez így megyen

Néhány évezred óta szüntelen.

TUDÓS. E gyermeket orvosnak kell tanítani,

Ebből pásztor lesz.

AZ AGGASTYÁN. El tehát velök.

(A gyermekeket el akarják vinni. Éva ellentáll.)

ÉVA. Hozzá ne nyulj! e gyermek az enyém;

Ki tépi őt el az anyakebelről?!

AZ AGGASTYÁN. Vegyétek el! mit késtek még vele?

ÉVA. Oh gyermekem! hisz' én tápláltalak

Szívem vérével. Hol van az erő,

Mely e szent kapcsot elszakítani bírja?

Lemondjak-é hát rólad mindörökre,

Hogy elveszsz a tömegben, és szemem

Fürkésző gonddal hasztalan keressen

A száz egyenlő idegen között?

ÁDÁM. Ah! emberek, ha van előttetek szent,

Hagyjátok ez anyának gyermekét.

ÉVA. Ugy-é, ugy-é, te áldott idegen!

AZ AGGASTYÁN. Merész játékot űszesz, idegen!

Ha a család előitéletét

Éledni hagyjuk, rögtön összedúl

Minden vívmánya a szent tudománynak.

ÉVA. Mit nékem a fagyasztó tudomány!

Bukjék, midőn a természet beszél.

AZ AGGASTYÁN. Meglesz már?

ÁDÁM. Hah! hozzá ne nyúljatok!

Amott van egy kard, megtanítalak,

Hogy kell kezelni.

LUCIFER. Alomkép, ne mozdúlj!

(Ádám vállára teszi kezét, ez megdermed.)

Érezd kezemnek végzetes hatalmát.

ÉVA. Oh gyermekem! (Összerogy, gyermekét elviszik.)

AZ AGGASTYÁN. E két nő pártalan,

Jelentkezzék, ki párjaúl igényli.

ÁDÁM. Ezt én igénylem.

AZ AGGASTYÁN. Túdós! véleményyed.

TUDÓS. Rajongó férfi és idegbeteg nő

Korcs nemzedéket szül, ez nem helyes pár.

ÁDÁM. De én nem állok el, ha ő akarja.

ÉVA. Tiéd vagyok, nagylelkű férfiú.

ÁDÁM. Szeretlek hölgy, szívem egész hevével.

ÉVA. Szeretlek én is, érzem, mindörökké.

TUDÓS. Ez örülés. Sajátságos, valóban,

A múlt kisértetét feltűnni látni

Világos századunkban. Honnan ez?

ÁDÁM. Az édenkertnek egy késő sugára.

AZ AGGASTYÁN. Sajnálatos!

ÁDÁM. Ne szánjatok. Miénk

Ez örülés; mi józanságtokat

Nem irigyeljük. Hisz, mi a világon

Nagy és nemes volt, mind ily örülés,

Melynek higgadt gond korlátot nem ír.
Szellembeszéd az, mely nemesb körökből
Felénk rebeg, mint édes zöngemény,
Tanúja, hogy lelkünk vele rokon,
S megvetjük e földnek hitvány porát,
Keresve utat a magasb körökbe. (Évát ölelve tartja.)
AZ AGGASTYÁN. Mit hallgatjuk tovább, kórházba őket!
LUCIFER. Itt gyors segély kell. Ádám, utazunk!
(Elsülyednek.)

TIZENHARMADIK SZÍN.

(Az űr. Földünk egy szelete a távolban látszik, mindig kisebbedve, míg nem csillagúl tűnik csak fel, a többiek közé vegyülten. A szín félhomálylyal kezdődik, mely vaksötétté válik lassankint. Ádám, mint öreg, Luciferrel repülve.)

ÁDÁM. Örjögő röptünk, mondd, hová vezet?

LUCIFER. Hát nem vágytál-e, menten a salaktól,
Magasb körökbe, honnan, hogyha jól
Értettelek, rokon szellem beszédét
Hallottad?

ÁDÁM. Az igaz, de ily ridegnek
Nem képzelém feléjük útamat.
E tér oly pusztá, olyan idegen
Mint hogyha szentségsértő járna benne.
S keblemben két érzés küzdelme foly:
Érzem, mi hitvány a föld, hogy magas
Lelkem lezárja, s vágyom el köréből;
De visszasirok, fáj, hogy elszakadtam.
Ah Luczifer! nézz csak földünkre vissza,
Először a virág tünt el szemünkből,
Aztán az erdők rezgő lombjai;
A jól ismert táj száz kedves helyével
Jellem nélküli siksággá lapult.
Mi érdekes volt, minden elmosódott.
Most már a szirt törpül le rossz göröngygyé,
A villámterhes felhő, melyben ott lenn
Szent szózatot sejt a pór s megriad,
Mi nyomorú párázattá silányul.
A bömbölő tenger végetlene
Hová, hová lett? szürke folt gyanánt áll

A gömbön, mely keringve elvegyül
 Milljó társ közt, s az volt egész világunk.
 Oh Lucifer, aztán meg ő, meg ő...
 El kelle tőlünk annak is maradni?...

LUCIFER. Emelkedett szempontunkból, hiába,
 Először a báj vész el, azután
 A nagyság és erő, míg nem marad
 Számunkra más, mint a rideg mathésis.

ÁDÁM. A csillagok megettünk elmaradnak,
 S nem látok czélt, nem érzek akadályt.
 Szerelem és küzdés nélkül mit ér
 A lét? Hideg borzongat, Lucifer!

LUCIFER. Ha eddig tartott csak nagy hősiséged,
 Úgy térjünk vissza porban játszani.

ÁDÁM. Ki mondja ezt? előre hát, előre!
 Csak addig fáj, míg végkép elszakad,
 Mely a földhöz csatol, minden kötél.
 De hajh, mi ez, lélekzetem szorúl,
 Erőm elhagy, eszméletem zavart.
 Több volna-é mesénél Antaeus,
 Ki addig élt csak, míg a föld porával
 Érintkezett?

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA. Igen, több az mesénél.
 Te ismersz már, a földnek szellemét;
 Csak én lélekzem benned, tudhatod.
 Itt a sorompó, eddig tart hatalmam,
 Térj vissza, élsz, hágd át, megsemmisülsz
 Mint ázalag féreg, mely csöpp vizében
 Ficzkándozik. E csepp a föld neked.

ÁDÁM. Daczolok véled, hasztalan ijesztesz,
 Testem tiéd tán, lelkem az enyém,
 A gondolat s igazság végtelen,
 Előbb megvolt az, mint anyagvilágod.

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA.
 Hiú ember! próbáld, s szörnyet bukoil.
 Előbb való-e rózsánál az illat,
 Alak a testnél, s napnál a sugára?
 Oh! hogyha látnád árva lelkedet

A végtelen ürben keringeni,
 A mint értelmet és kifejezést
 Keres hiába, idegen világban
 S nem érez többé semmit és nem ért,
 Megborzadnál. Mert minden felfogás
 És minden érzés, mely benned feszül, csak
 Kisúgárzása e csoport anyagnak,
 Mit földednek hiszsz, s mely ha más leendne,
 Nem létezhetnék többé, véled együtt.
 A szépet, rútát, üdvöt és pokolt
 Csak szellememtől vontad el magadnak,
 Mely kis hazádnak rendét lengi át.
 Oh, a mi itten örökös igazság,
 Egy más világban az tán képtelen,
 És a lehetlen tán természetes.
 A súly nem létezik, a lét nem mozog,
 Mi itten lég, az ott tán gondolat,
 Mi itten fény, az ottan hang talán,
 S jegeczül tán, mi itten növe-nő.

ÁDÁM. Nem tántorítsz el, lelkem felfelé tör.

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA.

Ádám, Ádám, a végső percz közelg:
 Térj vissza, a földön nagygyá lehetsz,
 Mig, hogyha a mindenség gyűrűjéből
 Léted kitéped, el nem tűri lsten,
 Hogy megközelítsd őt — s elront kicsinyül.

ÁDÁM. Ugy is nem ront-e majd el a halál?

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA.

A vén hazugság e hiú szavát
 Ne mondd, ne mondd itt a szellemvilágban —
 Egész természet átborzadna tőle.
 Szentelt pecsét az, feltartá az Úr
 Magának. A tudás almája sem
 Törhette azt fel.

ÁDÁM. Majd én feltöröm.

(Tovább repülnek. Ádám egy sikoltással megmerevül.)

Végem van!

LUCIFER (kaczagva). Győzött hát a vén hazugság.

(A mint Ádámot eltaszítja magától.)

E báb-istenség most már elkeringhet
Az ürben, új bolygóként, melyen újra
Számomra fog tán élet fejledezni.

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA.

Korán a káröröm még, Lucifer!
Csak érinté az idegen világot,
Nem oly könnyű országomból kitörni.
Honos szózat hív, térj fiam magadhoz!

ÁDÁM (eszmélve). Élek megint. Érzem, mert szenvedek,
De szenvedésem is édes nekem,
Oly iszonyatos az, megsemmisülni . . .
Oh! Lucifer! vezess földemre vissza,
Hol oly sokat csatáztam hasztalan,
Csatázzam újra, és boldog leszek.

LUCIFER. S e sok próbára mégis azt hiszed,
Hogy új küzdésed nem lesz hasztalan?
S célzt érsz? Valóban e megtörhetetlen
Gyermekekdedély csak emberé lehet.

ÁDÁM. Korán se vonz ily dőre képzelet,
A célzt, tudom, még százszor el nem érem.
Mit sem tesz. A cél voltakép mi is?
A cél, megszünte a dicső csatának,
A cél halál, az élet küzdelem,
S az ember célja e küzdés maga.

LUCIFER. Valóban szép vigasz, már hogyha még
A harcz eszméje volna legalább nagy,
De holnap gúnyolod, miért ma vивsz,
Gyermekjáték volt, a mi lelkesített.
Nem vérezél-e el Chæroneánál
A megbukott szabadság védletében,
És Constantinnal nem küzdél-e később,
Világuralmát hogy megalapítsd?
Nem vesztél-é el hitmártir gyanánt
S később a tudománynak fegyverével
Nem álltál-é a hitnek ellenében?

ÁDÁM. Igaz, igaz, de mindegy, bármi hitvány

Volt eszmém, akkor mégis lelkesített,
Emelt, és így nagy és szent eszme volt.
Mindegy, kereszt vagy tudomány, szabadság
Vagy nagyravágy formájában hatott-e,
Előre vitte az embernemet.

Oh, vissza hát a földre, új csatára.

LUCIFER. S feledted-é már a tudós szavát,
Ki felszámolta, hogy négyezredévre
Világod megfagy, a küzdés eláll?

ÁDÁM. Ha tudományunk nem daczol vele.

De fog daczolni, érzem és tudom.

LUCIFER. S aztán, van-é küzdés, nagyság, erő
A mesterkéltn világban, melyet az
Ész rendezett theóriáiból,
S melyet magad szemlélhetél imént?

ÁDÁM. Csak mentse meg a földet, elmulik

Az is, mint minden, a mi hivatását

Betölté s akkor újra felmerül

Az eszme, mely éltet lehel reája.

Vezess csak vissza, égek látni már

A megmentett földön mi új tanért

Fogok fellelkesülni.

LUCIFER.

Vissza hát!

TIZENNEGYEDIK SZÍN.

(Hóval és jéggel borított hegyes, fáatlan vidék. A nap mint veres, sugártalan golyó áll ködfoszlányok között. Kétes világosság. Az előtérben néhány korcs nyir, boróka és kúszó-fenyőbokor között eszkimó-viskó. *Ádám* mint egészen megtört aggastyán bot mellett jó lefelé a hegyekről *Luciferrel*.)

ÁDÁM. Mit járjuk e végetlen hóvilágot,
Hol a halál néz ránk üres szemekkel?
Csak egy-egy fóka ver zajt, vízbe bukva,
A mint felretten lépteink zaján;
Hol a növény is küzdni már kifáradt,
Korcsúlt bokor leng a zuzmók között
S a hold vörös képpel néz köd megől
Halál lámpájaként a sírgödörbe.
Oda vezess, hol pálmafák virúlnak,
A napnak, illatoknak szép honába,
Holott az ember lelke, erejének
Öntudatára fejlődött egészen.

LUCIFER. Ottan vagyunk. E vérgolyó napod.
Lábunk alatt a föld egyenlitője.
A tudomány nem győzött végzetén.

ÁDÁM. Szörnyű világ! csupán meghalni jó.
Nem sajnálandom a mit itt hagyok.
Ah Lucifer! ki egykor ottan álltam
Az ember bölcsejénél, a ki láttam
Mi nagy jövő reménye ringa benne,
Ki annyi harczát mind végig csatáztam,
Ez órjas síron, melyre gyászlepelt
A természet dobott, midőn merengek,
Első, utolsó ember a világon:
Szeretném tudni, hogy bukott fajom?

Nemes küzdésben, nagyszerűen-é,
 Nyomorun-é, törpülve ízről-ízre
 Nagyság nélkül és könnyre érdemetlen!

LUCIFER. Ah, ah! hiú ha vagy nagy szellemedre,
 A mint nevezni már úgy kedveled
 Azon erőt, mely a vért lükteti,
 És ifju keblet eszményért dagaszt:
 Ne kívánj állni végre mint tanú
 Saját halotti ágyadnál. Ez óra
 Csodálatos átvizsgálása ám
 A gazda nélkül készült számvetésnek.
 A hagymázos láz elriasztja mind
 Az életláz csillámló képeit,
 Aztán ki tudja, melyik volt való.
 A végső küzdés kisszerű jaja
 Nagy gúnykaczaj éltünk küzdelmire.

ÁDÁM. Miért nem veszem hát el a magasban,
 Erőm és lelkem teljes érzetével,
 Inkább, mint így hallgatni önmagam
 Siríratát, mit egy szellem rideg
 Közönye tart, ki harczaimban és
 Halálomban nem osztozik velem.

LUCIFER. Ismét fajodra ismerek könyvedben,
 Melylyel kíséred ébredésedet
 Kedvencz ábrándból tiszta felfogásra.
 De nyúgodjál meg, hisz még él fajod.
 Nézd, ott is áll még egy embertanya
 S gazdája, ím, most lép ki ajtaján.

(Egy eszkimó a galibából kilép, fókavadászatra felkészülten.)

ÁDÁM. E korcs alak, e torzkép volna-é
 Nagyságomnak bitor örököse?
 Miért hagytad látnom, Lucifer! valóban
 A vígasz rosszabb, mint volt bánatom.

AZ ESZKIMÓ. Léteznek hát mégis csak istenek
 Felettünk? ím előttem megjelentek.

De hát, ki tudja, jók vagy roszak-é?

Menekszem tőlük, az legbiztosabb. (Vissza akar vonulni.)

LUCIFER. Megállj egy szóra!

És csak midőn ezt el bírád csitítani,
Eszmél az ember, hogy nagy-gőgösen
Megvesse azt, mi első lényege.

ÁDÁM. Méltó beszéd hozzád, Lucifer, ez,
Ki minden szentet kárörvendve vonsz
A föld porába. Hát minden nagy eszme,
Nemes cselekmény konyhánk gőze csak,
Vagy oly körülmény dőre magzata,
Mit egytől egyig a hitvány anyag
Néhány törvénye mozgat, s tart lekötve?
LUCIFER. S van-é különben? Azt hiszed talán,
Hogy Leonídás meghal a szorosban,
Ha a helyett, hogy barna levesével
Táplálkozik olyan köztársaságban,
Melynek még pénze sincs, lucullusi
Villában iszsza édes mámorát
Kelet minden kéjének? Vagy talán
Brutus meghal, ha a szép Porciához
Haza siet s a harcz izgalmait
Kiheveri egy jó ebéd után?
Hogyan tenyész a bűn, hogy a nemesség?
Nem ronda lég, nyomor szülé-e azt,
Nem napvilág, szabadság-érzet ezt,
Átörökítve késő származékban
Alakban és szellemben önmagát?
Hányan mondák, hogy számoltak magukkal,
És felköték egy fára magukat.
De ha leoldák hívatlan kezek,
Az élet új érintkezése már
Feledteté velök a számadást.
Ha nagy Hunyad nem méltó nép körében
Jó a világra, hogyha szerecsen
Sátornak árnya reszket bölcsején:
Mi lesz első hőséből a keresztnek?
Vagy Luther, hogyha pápa lesz esetleg,
S Leo, tanár egy német egyetemben:
Ki tudja, nem reformál-é emez,
S az sujtja átkát a duló merészre?

Mi lesz Napoleon, ha büszke útját
Nem egy nép vére egyenlíti ki?
Elposhad tán egy búzhődt laktanyában.

ADÁM (Lucifer száját befogva).

Ne többet! mind, a mit csak fejtegetsz,
Oly egyszerűnek látszik, oly valónak:
De annál károsabb! — A babona
Bárgyút vakít csak, a ki úgy sem érzi
A szellemet, mely köztünk hat, mozog;
De testvérét felismerné a jobb, ha
Rideg tanod számokkal meg nem ölné.

LUCIFER. Beszélj tehát társaddal, meg nem árt
Még egy kis leczke az önismeretből.

ÁDÁM. Sokan tengődtök-é még e vidéken?

AZ ESZKIMÓ. Sokan bizony, többen mint ujjamon
Számíthatok. Szomszédimat, igaz,
Agyon verém már mind, de hasztalan,
Mindég kerülnek újak; s oly kevés
A foka-faj. Ha Isten vagy, tegyed,
Könyörgök, hogy kevesb ember legyen
S több foka.

ÁDÁM. Lucifer, jerünk, elég volt!

LUCIFER. No legalább tekintsük meg nejét.

ÁDÁM. Nem akarom meglátni, mert ha sülyedt
A férfiú, szemünknek ronda látvány:
De megvetést szül keblünkben csupán.
A nő, ez eszmény, e megtestesült
Költészet, hogyha sülyedt, torzálak lesz,
Mely borzadályt szül. Menj, ne lássam őt.

(Ez alatt Lucifer Ádámot a gunyhó felé vonta, most az ajtót felrúgja, bent
Éva, mint az eszkimó neje, látszik. Ádám mereven bámul a küszöbön állva.)

LUCIFER. Nem lelsz-e benne régi ismerősre?

Öleld meg hát, hisz e becsületes
Ember halálba' sértve lesz, ha ily
Tisztességet se gyakorolsz nején.

ÁDÁM. Öleljem ezt, ki egy Aspásiát
Tarték karomban! Ezt, kiből derengni
Látom megint annak vonásait,

De úgy, mint hogyha csókjai között
Állattá válna.

AZ ESZKIMÓ (gunyhójába lépve).

Nőm! vendégeink

Érkeztek ím. Lásd őket szívesen.

(Éva Ádám nyakába borúl s a gunyhóba vonja.)

ÉVA. Légy üdvözölve idegen, pihenj meg!

ÁDÁM (bontakozva). Segítség, Lucifer! el innen, el,

Vezess jövőmből a jelenbe vissza,

Ne lássam többé ádáz sorsomat:

A hasztalan harczot. Hadd fontolom meg:

Daczoljak-é még Isten végzetével.

LUCIFER. Ébredj hát, Ádám! álmod véget ért.

TIZENÖTÖDIK SZÍN.

(A nézőhely átváltozik a negyedik szín pálmafás vidékévé. Ádám, ismét mint ifjú, még álmittasan kilép a gunyhóból s álmélkodva körülnéz. Éva bent szunnyad. Luczifer a középén áll. Ragyogó nap.)

ÁDÁM. Rettentő képek, oh, hová levétek?

Körültem minden úgy él, úgy mosolyg
Mint elhagyám, míg szívem megtörött.

LUCIFER. Hiú ember! Hát azt kívánod-é,
Hogy a természet rendje felbomoljon,
Uj üstökös ragyogjon éjeden,
Remegjen a föld, egy féreg ha elvesz?

ÁDÁM. Álmodtam-é csak, vagy most álmodom,
És átalán több-é, mint álom, a lét,
Egy perczre mely a holt anyagra száll,
Hogy azzal együtt végkép szétbomoljon?
Miéit, miért e percnyi öntudat,
Hogy lássuk a nemlét borzalmait?

LUCIFER. Siráncozol? csupán a gyávaság
Fogadja el harcz nélkül a csapást,
Mit elkerülni még hatalma van.
De a végzetnek örökös betűit
Nyugodtan nézi, és nem zúgolódik
Miattuk az erős, azt nézve csak,
Hogy állhatand meg még alattuk is.
Ily végzet áll a történet felett,
Ily eszköz vagy csak, melyet hajt előre.

ÁDÁM. Nem, nem! hazudsz, az akarat szabad.
Kérdemeltem azt nagyon magamnak,
Lemondtam érte a paradicsomról.
Sokat tanultam álomképeimből,

Kiábrándultam sokból s most csupán
 Tőlem függ, útam másképen vezetni.
 LUCIFER. Ha a felejtés és örök remény
 Nem volna a végzetnek frígyese,
 Hogy, míg amaz hegeszti a sebet,
 Ez szőnyeget von a mélység fölé
 S biztatva mondja: száz merész beléhullt,
 Te léssz a boldog, a ki átugorja.
 De látál, úgy-e, mint tudós, egyéb
 Sok furcsaság közt oly bélférget is,
 Mely vércsében s macskában bir csak élni,
 S kifejlődése első korszakát
 Mégis csak az egérben töltheti?
 Sem egy, sem más egér nincsen kitűzve
 Érezni macska-, vércse-körmöket,
 S mely óvatos, ki is kerülheti,
 Mint agg múlván ki házias körében.
 De renditetlen törvény örködik,
 Hogy annyi jusson mégis ellenének
 A mennyi kell, hogy ezredek után
 Még a puhány is éljen a világon.
 Az ember sincs egyénileg lekötve,
 De az egész nem hordja lánczait;
 A lelkesülés, mint ár, elragad,
 Ma egy tárgyért, holnap másért megint,
 A máglyának meglesznek martaléki,
 S meglesznek a kik gúnyolódni fognak.
 S ki lajstromozza majd a számokat,
 Következetes voltán bámuland
 A sorsnak, mely házasságot, halált,
 Bűnt és erényt arányosan vezet,
 Hitet, örülést és öngyilkolást.
 ÁDÁM. Megállj! mi eszme villant meg fejemben —
 Daczolhatok még, isten, véled is.
 Bár százszor mondja a sors: Eddig élj!
 Kikaczagom, s ha tetszik, hát nem élek.
 Nem egymagam vagyok még e világon?
 Előttem e szírt, és alatta mély:

Egy ugrás, mint utolsó felvonás . . .

S azt mondom : vége a komédiának.

(Ádám a szírt felé halad, Éva kilép az ajtón.)

LUCIFER. Ah ! vége, vége, mily badar beszéd !

Hiszen minden percz nem vég s kezdet is ?

Ezért láttál-e néhány ezredévet ?

ÉVA. Ádám, miért lopóztál tőlem úgy el,

Utolsó csókod oly hideg vala,

S gond vagy harag van most is arczodon.

Ugy félek tőled . . .

ÁDÁM (tovább haladva). Miért is jársz utánam,

Mit leskelődöl lépteim után ?

A férfiúnak, e világ urának,

Más dolga is van, mint hiú enyelgés.

Nő azt nem érti s nyűgöl van csupán.

(Ellágyúlva.)

Mért nem szunyadtál még csak egy kicsinyt :

Nehezebb lesz most már az áldozat,

Mit a jövőnek hozni tartozom.

ÉVA. Ha meghallgatsz, még könnyebb lesz talán,

Mert a mi eddig kétséges vala,

Most biztosítva áll már : a jövő.

ÁDÁM. Hogyan ?

ÉVA. Tudom, fel fog mosolygni arczod,

Ha megsugom. De jöj hát közelebb :

Anyának érzem, oh ! Ádám, magam.

ÁDÁM (térdre esve). Uram, legyőztél. Ím porban vagyok,

Nélküled, ellened hiába vívok :

Emelj vagy sújts, kitárom keblemet.

LUCIFER. Féreg ! Feledted-é nagyságodat,

Melyet nekem köszönhetsz ?

ÁDÁM. Hagyd el azt !

Hiú káprázat volt ; ez nyúgalom !

LUCIFER. S te dőre asszony, mondd, mit kérkedel ?

Fiad Édenben is bűnnel fogamzott,

Az hoz földedre minden bűnt és nyomort.

ÉVA. Ha úgy akarja Isten, majd fogamzik

Más a nyomorban, a ki eltörüli,
Testvériséget hozván a világra.

LUCIFER. Fellázadsz-é, rabszolga, ellenem?
Fel a porból, állat!

(Ádám felé rúg. Az ég megnyílik; az Úr dicsőülten, angyaloktól körve
megjelen.)

AZ ÚR. A porba, szellem!

Elöttem nincsen nagyság.

LUCIFER (görnyedezve). Átok, átok!

AZ ÚR. Emelkedjél, Ádám, ne légy levert,
Midőn látod, kegyembe veszek újra.

LUCIFER (félre). Mint látom, itt családi jelenet
Fejlődik, szép talán az érzelemnek,
De értelmeknek végtelen unalmas.
Legjobb elsompolyognom. (Indúl.)

AZ ÚR. Lucifer!

Szavam van hozzád is, maradj tehát.

Te meg, fiam, beszéld el, hogy mi bánt úgy.

ÁDÁM. Uram! rettentő látások gyötörtek,

És nem tudom, mi bennök a való.

Oh! mondd, oh! mondd, minő sors vár reám:

E szűk határu lét-e mindenem,

Melynek küzdése közt lelkem szűrődik,

Mint bor, hogy végre, a midőn kitisztúlt,

A földre öntsd, és béigya porond?

Vagy a nemes szeszt jobbra rendeléd?

Megy-é előbbre majdan fajzatom,

Nemesbedvén, hogy trónodhoz közelgjen,

Vagy, mint malomnak barma, holtra fárad,

S a körből, melyben jár, nem bír kitörni?

Van-é jutalma a nemes kebelnek,

Melyet kigúnyol vérhullásaért

A kislelkű tömeg? Világosíts fel,

S hálásan hordok bármi végzetet;

Csak nyerhetek cserémbe, mert ezen

Bizonytalanság a pokol.

AZ ÚR. Ne kérdd

Tovább a titkot, mit jótékonyan

Takart el istenkéz vágyó szemedtől.
 Ha látnád, a földön mulékonyan
 Pihen csak lelked s túl örök idő vár:
 Erény nem volna itt szenvedni többé.
 Ha látnád, a por lelkedet feliszsza:
 Mi sarkantyúzna, nagy eszmék miatt
 Hogy a muló percz élvéről lemondj?
 Mig most, jövőd ködön csillogva át,
 Ha percznyi léted súlyától legörnyedsz,
 En-el majd a végetlen érzete.
 S ha ennek elragadna büszkesége,
 Fog korlátozni az arasznyi lét.
 És biztosítva áll nagyság, erény.

LUCIFER (kaczagva).

Valóban, melyre lépsz, dicső a pálya!
 Nagyság s erény leszen tehát vezéred,
 E két szó, mely csak úgy bir testesülni,
 Ha babona, előítélet és
 Tudatlanság álland mellette őrt.
 Miért is kezdtem emberrel nagyot,
 Ki sárból, napsugárból összegyúrva
 Tudásra törpe, és vakságra nagy.

ÁDÁM. Ne gúnyolj, oh Lucifer, csak ne gúnyolj:

Láttam tudásod tiszta alkotását,
 Nagyon hideg volt ottan e kebelnek.
 De, oh Uram! ki fog feltartani,
 Hogy megmaradjak a helyes uton?
 Elvontad tőlem a vezérkezet
 Hogy a tudás gyümölcsét ízlelém.

Az úr. Karod erős — szived emelkedett:

Végetlen a tér, mely munkára hív,
 S ha jól ügyelsz, egy szózat zeng feléd
 Szünetlenül, mely visszaint s emel,
 Csak azt kövesd. S ha tettdús életed
 Zajában elnémúl ez égi szó,
 E gyöngé nő tisztább lelkülete,
 Az érdekek mocskátó! távolabb,
 Meghallja azt és szíverén keresztül

Költészetté fog és dallá szűrődni.
 E két eszközzel álland oldaladnál,
 Balsors s szerencse közt mind-egyaránt,
 Vigasztaló, mosolygó génus.
 Te Lucifer meg, egy gyűrű te is
 Mindenségemben, működjél tovább:
 Hideg tudásod, dőre tagadásod
 Lesz az élesztő, mely forrásba hoz,
 S eltántoritja bár — az mit se tesz —
 Egy perczre az embert, majd visszatér.
 De bűnhődésed végtelen leend
 Szünetlen látva, hogy, nüt rontni vágyol,
 Szép és nemesnek új csirája lesz.

ANGYALOK KARA. Szabadon bűn és erény közt

Választhatni, mily nagy eszme,
 S tudni mégis, hogy felettünk
 Pajzsul áll isten kegyelme.
 Tégy bátran hát, és ne bánd ha
 A tömeg hálátlan is lesz,
 Mert ne azt tekintse czélul,
 Önbecsét csak, ki nagyot tesz,
 Szégyenelve tenni máskép;
 És e szégyen öntudatja
 A hitványat földre szegzi,
 A dicsőet felragadja.
 Ámde útag felségében
 Ne vakítson el a képzet,
 Hogy, a mit téssz, azt az Isten
 Dicsőségére te végzed,
 És ő épen rád szorúlna
 Mint végzése eszközére:
 Sőt te nyertél tőle dísz, ha
 Engedi, hogy tégy helyette.

ÉVA. Ah, értem a dalt, hála Istenemnek!

ÁDÁM. Gyanítom én is, és fogom követni.

Csak az a vég! csak azt tudnám feledni!

Az úR. Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!

KÖLTEMÉNYEK

1.

SZERELEM.

BÚCSÚ-ÉRZETEK.

Álltam ősi háznak ajtajában,
Vándorbot volt reszkető kezemben,
Ám én felvidultam, mert a férfi
Sorsa, hogy csatát próbálni menjen.
Hisz ha kárja lankad, vérzik melle.
Majd e ház lesz ismét nyugta, enyhe.

Búcsuzám gyöngéd szívú anyától,
Aldást hinte, s könnyeket fejemre,
Hogy fészkeből a fiu kiszálljon,
Mindig ez vár a szegény szülőre.
Gondolám, s ha fénynyel visszatérek,
Mily öröm lesz a kedves szülének.

Elszakadtam egyetlen baráttól,
Hejh nehéz volt e percz életemben!
Ah de olyan önző lett-e szívem?
Gondolám és szinte szégyeneltem!
Életpálya nyílt a jó barátnak,
Ez vigasztalt, s könnyeim elálltak.

Válnom kell most — kedves lyányka, tőled,
S nem vigasztal pályám ragyogása;
Hisz neked, nélkülem drága lélek,
Istennek sem kellene világa.
Elhervadnál, mint virág, ha jön tél,
Nélkülem ki élni elfeledtél.

Nem vigasztal, hogy sorsunk folyása,
 Mint szülőmtől tőled messze lenni;
 Nem vigasztal, hogy ha koszorúval
 Megjövök, fog örömet szerezni;
 Nem néznéd te fényes koszorúmat,
 Csak, hogy éltünkől mi sok lehervadt.

Nem vigasztal, hogyha a világban
 Lankad e kar és lelkem szerelme,
 Házammal megellek téged is, lyány,
 S majd öled lesz e kebelnek enyhe.
 A ház, a kő ellenáll a vésznek
 Lyány, tavasz, ifjúság elenyésznek.

VISSZAVESZEM LEÁNYKA...

Visszaveszem, leányka,
 Hűségi eskümet,
 Visszaadom, leányka,
 E néma búcsú-csókba'
 Ime, szerelmedet.

Engem vándor madárként
 Sejtésem visz tova,
 Lelkemnek kell csapongni,
 Számomra megnyugodni
 Nincsen rév, nincs haza.

Mért álljon eskűvésünk
 Halvány rémképe még
 Intó bú- s gyűlöletre?
 Mig így majdan helyébe
 Békélt emléke lép.

Szived, mely az enyém volt,
 Azért nem gyűlölend,

Hogy a vándor megállott
Csodálni a virágot
S útját folytatni ment?

Ugy-é szived, leányka,
Mely engem kedvele,
Nem fog átkozni most sem,
Tovább maradni, hogy nem
Engedte végzete?

Ugy-é bár, nem hiszed, ha
Más majd hivebb leszen,
Hogy az tán többet érez,
Mint én, s mit keblem érzett,
Nem is volt szerelem?

Hol van dal, mely megigéz
S aztán nem hangzik el?
Hol végtelen szép álom,
Örök szín a virágon,
Siratnunk mit nem kell?

Arczod egy hulló csillag
Volt éltem éjjelén,
Mely tiszta fénynyel égett
S lehullva elenyészett,
Mint játszi tünemény.

És én, ki láttam, útját
Könyezve követem,
S emléke mind örökké,
Mint égi jelenése
Oly szent marad nekem.

BÚCSÚ.

Búcsúzni jöttem, lyányka, hozzád,
Kérlek, ne félj, meg ne ijedj! —
Nem könnyeket jövők sajtolni,
Nem érzést, sorsot káromolni;
Csak egy csókért, — s Isten veled — —

Hisz nem sóhajtni, sápadozni
Kötők mi frigyünket, leány!
Minden perczünk egy telt pohár volt,
S hogy elköszöntők a nemes bort,
Hogy elfogyott, sirjunk talán?

Nem, nem, hisz a nőnek szivétől
Nem vártam többet, mint a mi;
S te is tudád, hogy az örömnék,
A szenvedélynek, a költőnek,
Hogy éljen, kell csapongani.

Kit a forrás üdíte egykor,
Midőn ledúlt, eltikkadott,
Nem lenne-e örült: örökre
Az egy pohár vizért cserébe
Lelánczoltan maradni ott?

Ily forrás voltál, lyány, szivemnek,
Ily forrás voltam, lyány, neked,
Már vége a szomj- s tikkadásnak,
A lét tovább int vándorának;
Kedves leány, Isten veled!

Ha rád derülend új örömnep,
Tán a mult is eszedbe jó;
De boldogságod ha oly nagy lesz,
Hogy benne engem is felejtesz,
Elnézem azt is, drága nő.

És most ölelj meg. Oh ne félj csak,
Hogy elgyűröm csipkéidet.
Mi sok időt reám pazarlál,
Egy tánczot is már elmulasztál!
Siess hölgy. — S most Isten veled!

BETEG KEDVESEMHEZ.

Nyitott ablaknál álltam kedvesemmel,
Az őszi nap utolszor még megállt,
Betöltve mindent oly szelíd özönnel,
Mint a szülő, ha haldokolva áld.

És mint a ház, hol a haldokló fekszik,
Oly csöndes, oly bús az őszi vidék —
Csak a szél suttog, mintha a haldokló
Hogylétét résztvevőleg kérdené.

A nap leszállt, zördül a fák harasztja,
Mint hogyha a szív összeborzadoz,
És hull és hull, a szellő elragadja,
S helyébe sűrű harmatcseppet hoz.

Halvány köd ül a hangtalan vidéken,
S szürkén borul rá csillagtalan ég,
Nincsen határvonal köztük, szemünknek
Minden jól ismert tárgya eltűnék.

Nagyítva fejlik ábrándos körrajzuk
Csak itt-ott a ködből, mint rémalak;
Nem ismered meg, a vizeit lombú fák
Megannyi kísértetként látszanak.

S im minket is, lelkünknek belsejében
Együttérzés borúlata fog el,
Egymásra nézünk s hallgatag eszménkre
Közénk repülő sárga lomb felel.

Oh mért halványulsz el, kedves szerelmem,
Mint hogyha arczod bájrózsáit is
Letépte volna az az őszi szellő,
Mely most közénk hervadt harasztot visz?

Miért pirult fel arczod újra? hisz más
Kívülem csókkal nem pirítja fel,
Vagy szellem szállt az őszi széllel hozzád
S magának titkon az jegyzett-e el?

Oh, úgy e pir aranyzott őszi lomb csak,
Mely percznyi fényeért halált cserél,
Hanyatló napnak végbucsú sugára,
Virág, mely diszlik, hogyha halni kél.

De nem, hisz neked értem élned kell még,
Csak a haldokló ősz kábíta el,
Az már meghalhat, mert hideg lett napja,
De nézd mi forró még, lyány, e kebel.

Miért választanád hát a más világot?
Az még nem ismer, könnyen nélkülöz,
De én nélküled élni elfeledtem,
Hozzád, élttemmel egy fonál kötöz.

Napom vagy, lyány, minden gyönyör forrása,
Melletted más élvek csak csillagok,
Elhalványodnak, elbujdosnak mind, mind
Az égről, hogyha a nap felragyog.

S napommal még, ha meghalhatnék én is,
Áldás leendne Istentől nekem,
Hisz a halál lesz élet, hogyha meghalsz,
S halál lesz itt, ha elmégysz, kedvesem.

De ismét elmerengek. — Drága lélek,
Hadd, hadd tegyük be azt az ablakot,
Ne érje arczod az az esti szellő,
Melytől kinn a virágcsa megfagyott.

Nem engeded? — kebled szorul, hullámzik,
Epedve szívod a hús levegőt,
Sóvárgva nézed a holdnak világát,
Mely köd lepléből halványan kijött.

Mint messze földről a vándor sováran
Hazájának kéklő bérczére néz,
És mosolyogsz, mint hogyha intne onnan
Jól ismert s mégis túlvilági kéz.

Oh lyány, ne nézz, ne nézz a holdvilágba,
Beszívja szép szemed sugárait;
Irigy az ég, nem tűri el szemednek,
Hogy édesebb fényt sugározzon itt.

De jaj mi ez? kedves szemed lezárod,
Karod lankad, erőtlen dűlsz reám,
Arczod halott, csak mosolyod biztat még
És szívverésed, hogy még élsz talán.

Nem bírod-e el óriás szerelmem?
Úgy ne szeress, és én veszek csak el,
De hogyha úgy is veszned kell, szeress csak,
Egy perczig, s fedjen együtt sirlepel.

Ajkad mozogni kezd, szemed még zárva,
Az égbe int kezed, a reszketeg,
Távol harang szól, halvány hold világít,
Fagyos szellő sír — oh lyány, értelek.

VADRÓZSÁK.

(Erzsinek.)

I.

Vad öröm volt, a mit eddig éltem,
Kábulás és mámor, semmi más,
Mintha bánatunkat hogy feledjük,
Részegítve jár az áldomás.

S hogy szívünknek jaját túlkiáltsuk,
Fölzengünk egy pajkos éneket,
Elcsitítani véle azt a sírást,
Mint a dajka a kis gyermeket.

Pásztortűz volt minden üdvöm, élvezem,
Mely a téli éjben pislogat,
Elmelegsünk nála, hajh, de életet
A pásztortűz semminek sem ad.

Mig te jöttél, mint a fölkelő nap,
Elhalványult minden fényeden,
Betöltéd a földet, s ámulattal
Új ragyogványt láttam mindenem.

Érezem a rózsá s méh szerelmét,
Érzem, árván, hogy nincs semmi sem,
Szerelem szent láncza a mindenség,
S benne mi is egy kicsinyke szem.

És mint hogyha megcsókoltad volna
E kebel vadon zengő dalát,
Képzetemben minden e világon
Oly dicsően szelleműle át.

II.

Mért gyújtottál lángot e kebelben
Hogy ha most hideg maradsz, leány;
Mért tanítál meg forrón szeretni,
Hogy kaczagjad kínomat csupán?

Oh mosolyogj rám szelíden, lyányka,
Hidd el! néked jobban illik az.
Megdöbbsz talán a nagyszerű tél,
De mi bájol, az csak a tavasz.

Meglep a szobormű is, csodáljuk,
Hogyha általlengi ideál,
Nem mozdul mégis szívünk, hiába,
Mert rokon világra nem talál.

Lásd, leányka! a nap, mely virágot
Szül, hevével el nem égeti,
Egy-egy harmatcseppet küld reája
És a lankadót felélteti.

Nap szemed, s ha részvét harmatárja
Nem hull rája, e kebel elég,
S e neked nyiló érzés világot
Tán kár lenne elrombolni még.

III.

Oh leányka, nem szégyenled-e, ha
Durva bércz kegyesb, mint kis szived,
Durva kő, min napsugár sem áll meg,
S több érzése mégis, mint neked?

A kit Isten is már ízről ízre
Szerelemmel melengete át,
Nem remegsz-e, hogy megbánja ennyi
Bájt hiába mért pazarla rád?

Lásd, ha nemmel válaszolsz szavamra,
Az a szikla vigaszt ad nekem.
A vigaszt, mit nálad nem találtam,
Durva keblén bizton meglelem.

Elpanaszlom, hogy bizony leánykám
Azt mondá: hogy engem nem szeret.
Szeret! a bércz így felel szavamra
S felüdíti lankadt lelkemet.

Jó barát tel oh tudom, csalódol,
 Sorson oly bús, sorsom oly kopár,
 Hű szerelmem a hideg leánytól
 Viszonzásra többé nem talál.

Talál! mondja újra a kegyes bércz;
 Gunyol-e vagy jobban ismeri
 Édes titkát a leánykebelnek,
 S szebb jövőmet jós szó hirdeti?

IV.

Hogyha én oly jégkebelt mutatnék,
 Mint minőt te játszol szüntelen,
 Tán jobban szeretnél, oh de ilyen
 Lángoló szív arra képtelen!

Kis sebet könnyű elrejtenuk, de
 A nagyot, ha elrejtéd, megöl!
 Ily sebem van, s hogyha rejtennem kell,
 Meghalok, hidd, szenvedésitől.

Oh, ha volna rajtad oly haálmam,
 A minő van néked hiveden,
 Megtanítanálak, hogy mi kín, ha
 Választottunk oly érzéstelen.

És még sem lehetnék ily kegyetlen,
 En szenvednék ismét általa,
 Én szenvedném mind a kint, a melylyel
 A hidegség téged sujtana.

Rab vagyok, rab, kétség dúl szivemben,
 Sorsom élet-e avagy halál?
 Mondd ki, mondd ki, bár mi az ítélet,
 Benne lelkem megnyugvást talál.

Csak világot, bár mutasson az majd
 Menyet, poklot, mindegy már nekem;
 Szűnjék a sors szörnyű vajúdása!
 A mi jön — megadva viselem.

Mondd ki, lyánka, mert mint lassú méreg
 Bú s remény közt a kétség megöl,
 Eddig tart erőm, itten hívék czélt,
 Vidd tovább még, s keblem összedől.

V.

Merre, merre, lyánka, régi kedved?
 Hol van a pajzánkodó szeszély?
 Hisz' előbb te egy kicsiny virágban,
 Lepke szárnyban örömet lelél. —

Most komoly vagy, tévelygő szemednek
 Pillantása messze, messze jár, —
 Mint hajósé, a ki tornyosuló
 Felleget s partot kétkedve vár.

Mért remegsz most, hogyha fölkereslek,
 Mint virág az őszi szél előtt?
 Bizalommal hajlottál szivemre,
 És mosolygó arczczal ezelőtt.

Honnan, honnan e pir arczodon most?
 Mért hogy szived gyorsabban dobog?
 Tán szivednek titkos vágyu álma
 Az, mely bájjal tükröződik ott.

Ismerém³ lelked fehér zománczát,
 Hajnal arczod pirja rajta, lyány,
 Boldogság hajnala, s mégis a sziv
 Nyugalmának alkonya talán.

Egy bolygó fényt látok én szemedben,
Az szivedben kincset árul el.
Süsd le, süsd le, oh már mind hiába
Szivem új, több-több tanúra lel.

Minden ízeden újabb kecs éléd,
S újat nem teremt többé az ég,
Csak ha a természetben tavasz van
Vagy nőszivben a szerelem ég.

Oh igen, látom szemed borúja
Nem fellelgi már be e kebelt,
Mert belőle szivárvány gyanánt a
Szerelem nyújt édes békejelt.

VI.

Látnom téged és szeretnem egy volt,
Oh leányka honnan, honnan ez?
Hisz különben ember e világon
Üdvöt, csak hosszú harczczal szerezh.

Vajh mi az, mi így hozzád varázsol?
Más tetszik, ha ez s az rajta szép,
Rajtad arcz, haj, és szemek világa
Nékem bájos, mert hogy a tiéd.

Nem tudom, hogy barnák-e a fürtök,
Kék-e a szem, avagy éjsötét,
Azt tudom csak, a kedves egésze
Fényt az üdv legszebb sugára vét.

Téged Isten e szivnek teremte,
És e szív azonnal megtalált,
A midőn nálad, mint régi kedves
Ismerősnél meglepetve állt.

És valóban lelkünk ismerős volt,
Istennél csak egyet alkotott,
És hogy újra feltalálja egymást
E világon, ketté vált legott."

S fájt félléte kínozó sebében,
Vágyó hévvel nyugtot nem lele,
Mig lelkedben azt most feltalálta,
S önmagának jobb felét vele.

Mit csodáljam most már, hogyha régen,
Még előbb, mintsem megláttalak,
Édes arczó álm-képeimben,
Tiszta lánggal már imádtalak.

És ne mondd te se, könnyen hajolván
Kebledre, hogy hűtelen leszek,
Nincs korán azt teljesíteni, a mit
Rég végeztek a nagy istenek.

VII.

Oh talán bűn is a hogy imádlak,
Keblem oltár, melyen képed áll,
És kivüle az egész kebelben
Semmi többé helyet nem talál.

S hogyha képed elhagyná e szívet,
Borxadok, mi úr maradna ott,
Isten- s emberektől elhagyottan,
Mint egyházból elpusztult romok.

Oh de hogy lehetne bűn szeretni?
Istenünknek rendelése az,
Azt tanítja ég, föld, csillag és szél,
Azt tanítja rózsa és tavasz.

Hogy lehetne bűn az, így szeretni,
Tőle jön szívembe a mi jó,
Érdemes lehetni birtokodra,
Küzd e szív, e fáradt harczoló.

Általad dülének el, leányka,
Szűm hiú, hamis bálványai,
Az Istent is éretted tanultam
Hál'adóbb szívvel imádani.

S megtudám, hogy a mit dőre keble
Embereknek száz alakra tép,
Mert nem bírja a dicső egézség.
Áldásos, erős egy istenség.

S bár te azt, gyermekkebled hitével,
Rózsakoszorúban tiszteled,
Én keresztem vérző képletében —
Óva áll ő mindkettőnk felett.

Te tanítál, hogy lelkünk fog élni,
Mert a láng, melyet közénk lehoz,
Nem fér e földnek gyarló körébe,
S visszaküzd az üdv sugárhoz.

BOLDOGSÁG ÉS SZENVEDÉLY.

Nem vagyok már, a ki hajdanában,
Szirt-éleknek zúgó csermelye,
Melyben forrongó, de vad erő van
S útját megdöbbentve futja le.

Rónaságnak lettem most patakja,
Mely szelíden, lassan folydogál;
Csillagocskát tükröz sima árja
És mellettem partvirága áll.

Lelkem többé már nem árva felhő,
Melyet a szél mennydörögve űz,
Mig keblében óriási harcz fő,
Vad sötétség s dúló égi tűz.

Lelkem ősznek lőn most tiszta napja,
Mely gyümölcsét híven érleli,
S bár a nyár körül már nem ragyogja,
Feretegjeit sem ismeri.

Tűzvész volt szerelmem — most egész más —
Mely dühöngve nyargal házakon,
És előtte fény, utána romlás,
Visszarettent, s mégis vonva von.

Lám, mivé lett — kisdéd jóltevő tűz,
Mely a szentelt házoltáron ég,
Biztosan melenget, s együvé fűz,
Kis körében csendes házi bék.

Tán költőibb és nagyobbyszerű volt
A tüzes vész és a rémes ár,
Mint a sima víz s az ősz sugára,
És a láng, mely házoltáron áll;

Oh, de mindezek költő-varázsa
Mégis, mégis az emlékezet, —
Hogy ha rólok őszszel kis tűzünknel
A megbékélt boldogság cseveg.

BORBÁLÁHOZ.

I.

Ohajtanám, egész világ,
Hogy ossza hő szerelmemet,
Azt illatozza a virág,
Azt hirdessék a gyors szelek,

A napsugár, a csillagok.
Minden . . . némán csak én legyek,
Mert hogyha szólni akarok:
Szivem szorul, szavam remeg.

II.

Oh hogyha e csók forró lehe
Eltartana egy századot,
Mig, melyet rejt, ki nem meritne
Minden búbájt, varázslatot.

Ha karjaidnak ölelése
Mennyország lenne, kedvesem:
Remegnék, tán előbb telik le
Az is nálad, bár végtelen.

Néhány futó percz birtokom csak
A mily futók, — oly boldogok, —
Mert e perczekben századoknak
Üdve s egész egy menny ragyog.

III.

Szeretjük egymást, kedvesem,
Szeretjük egymást végtelen
S mégis csak búsóhaj —
Mi játszi dal s rózsák helyett,
Végig zokog utunk felett,
Mint sorstól gúnykaczej.

Szivem mint elkényeztetett
Gyermek soh'sem elégedett;
Többet — többet ohajt, —
A félbírásnak kínja öl,
Fut a jelen, jövőm gyötör^{te}
S felhőt fölémbé hajt.

Te meg mint félénk röpke méh —
Mely hogy ha egy árny jó elé,
Azonnal elriad, —
Bezárod nyíló kebledet,
A sugárnak, mely éltetett,
Egy hús szellet miatt.

Ha majd e dús kor elveszett;
Mosolygunk önmagunk felett,
Hogy oly balgák valánk;
De e mosolyban könny ragyog,
És a világ kacagni fog,
Melyért azt áldozánk.

BORKÁHOZ.

I.

Ha tudtad, hogy nem szerethetsz,
Mért jöttél közel szívemhez!
Csillag lettél volna nékem,
Mely hideg fénypont az éjben
S szívünk megnyugodva nézi,
Jól tudván hogy el nem éri.

De te engem hitegettél,
S éltem bolygó lángja lettél,
Vészben elhagyál kaczagva!
Roskadozok elhagyatva,
Elvesztő útra tértem,
Vész utánam, vész előttem.

II.

Mondod, mást szerethetek még,
— Rád ki mindent elfecsérlék, —
Mondod, új hit, új remény vár,
Kit kísértni emléked jár!

S költészetnek szent varázsa
 Ír lesz majd szivem bajára!
 Oh ha ily szem is hazudhat,
 Angyal-arcz poklot takarhat!
 S ily érzéssel gunyt találok,
 Minden költészetre átok!

III.

Rossz vagy, oh nő! látva látom,
 A ki voltál ideálom!
 Hittem, égből szállt le lelked,
 S porban csúsz vágyad, szerelmed;
 Meg nem értesz! — a ki voltál
 Szivemben legszentebb oltár. —
 És én még most is szeretlek,
 Bár kerüllek, bár gyűlöllek!
 Mint a lepkét bű varázsszal
 Vonja a láng, míg belé hal,
 Vonz és öl szemed sugára —
 Poklát, üdvét ha kitarja.

HA LÁTTOK IS...

Ha láttok is vad élvek tengerébe
 Merülten olykor még kéjelgeni:
 Ne írgyeljete, szivem magányát
 Kivánom én csak elfelejteni.

Kérek habzó pohárt, és kérek csókot,
 Hogy részegüljek meg, felejtsek el,
 De csókomnál elsápad a rózsás ajk,
 Kifordul a már-már ízlelt kehely.

Oh mert ha ott ragyognak is felszínén
 A nagy világnak szép öröm-habok,
 Jól látom én a fénypalást alatt, mily
 Hideg sötétek s örvénylők azok.

Mind eladó mit a világ bir adni,
S a köznapiság mocskába tapad,
Minden kéjből csupán a kék salakja,
S a jóllakásnak undora marad.

Egy van csak a mi lelkemet fenntartja,
Egy emlék, a mely élvet ad nekem,
Hogy egykor boldogítál, drága lyányka,
S tisztán maradtál, hála Istenem.

És jobbnak érzem önmagam keblét is,
Melyet, leányka, egykor szeretél,
És jobbnak tartom a bűnös világot,
Melyben megszentelt alakod kísér.

S ki nem lelek kéjt már a nagy világban,
Hol vásárolni mindent meg lehet:
Egyetlen kéjem e vásárolhatlan,
Utólérhetlen szent emlékezet.

MÁJUSBAN.

Ki a hegyekbe ment a társaság,
Én is menék a kedves nő karán,
Lassanként elmaradtak társaink; —
Magam maradtam a nővel csupán!

Gyérült szavunk, míg aztán néma lett,
S nem vettük észre, oly sok gondolat
Lengett körül; — hallgattuk s azt hívők,
Szívünk verése ad nekik szavat.

És párbeszédnek hittük a szelet,
Mely ágak közt csevegve suttogott,
És a madárnak búcsuzó dalát,
És a naptól a végpillantatot.

Ott állottam végtére a tetőn,
Ő elfuladva rám nehezkedett,
Kéjjel szívá fel az üde leget
S az illatos virág-lehelletet.

Keblemben érzém szívveréseit,
Egyekké váltunk és úgy képzelém,
Hogy a kedves lélek tán érzi mind
A mit csak érzek, a mit vágyok én.

A nap lement már, minden hallgatott,
Csak a tücsök tölté az estet el,
Mint a természet szív-verése, mely
Velünk dobog, velünk érez, lehel.

Lábunk előtt a völgyben köd feküdt,
Úgy állottunk mint vizözön fokán,
Meggzúne minden, minden elmerült,
S ketten maradtunk életben csupán.

A vallomás már ajkamon vala,
Szakadt a köd, megláttam a falut,
Eszembe jut minden szál és kapocs,
Melytől a lélek mind hiába fut.

És mégis oh, e percz hatalma nagy!
Aztán akármí is kövesse bár,
Egy átélt üdvösséges percz után
A többi lét küzdelme sem nagy ár!

Arczára néztem, és az angyalarcz
Meg bírja a bűnöst tisztítani,
Megdermedt ajkamon a vallomás,
Nem bírtam, — ah csak fölsóhajítani!

Búsan vezettem őt haza felé,
De bánatomban is vigasz vala:
Boldog vagyok így is, mert szeretem,
S ha megtudná, szenvedne általa.

HOZZÁ.

Ha néha ilyes szót koczkáztatok :
 Hivebb barátod nincs, mint én vagyok!
 Kétes mosoly leng ajkadon, talán
 Szokásos bóknak nézed azt csupán?
 De nem, de nem, te szómat elhiszed,
 Tudod, hogy a ki ismer, az szeret!
 Szived talán inkább attól remeg,
 Hogy barátságnál többet érezek!
 Azt kémleled, ha néha mosolyogsz,
 És az eredmény tán haragba hoz! —
 Elszenvedem! . . . Kivánd és meghalok,
 Vagy, a mi nehezebb még, hallgatok,
 Kivánd — s teszem — hogy elkerüljelek,
 Csak azt ne mondd, hogy ne szeresselek.

OTTHON.

Messze tőlem, dőre földi gondok,
 E küszöbnél meg nem állapodtok,
 Szent e hely, kicsiny világom ez;
 Messze tervek, hirnév, aranyálmok,
 Helyt bizonynyal ottan nem találtok,
 A hol üdvöt a jelen szerez.

Ottkinn oly haszontalan csatázok,
 Mindeneknek az útjában állok,
 Itt teremtek, alkotok magam;
 S látva, milyen jól tenyész körültem,
 Minden bennem él és veszve vélem,
 Istenülve élek boldogan.

Itt virágim gazdagon feselnek
 S áldozatként illatot lehelnek,
 A miért hogy híven ápolom;

Ott a fácskák, melyeket neveltem,
Játszi árnyat vonva már felettem,
Állanak gyümölcsben gazdagon.

És madárcák jönnek messze földről,
Mentve vannak itt az üldözéstől,
S víg dalok közt nyugton költenek ;
Szebben fénylik itt a nap sugára,
Lágyabb itt a szellő suttogása,
S mindig csak szeretni intenek.

Ott a kis ház ajtajában állva,
Vár a kedves ölelő karjába,
És szemében tiszta érzelem ;
Mint virág él, illatot lehelni,
Szerелеmben boldogságot lelni,
És nem tudva élni nélkülém.

S ha körülfon mint egy báj-gyűrűvel,
Hó karokkal, forró, lágy kebellet,
E szent körbe nem fér semmi gond ;
Messze zúg el a hálátlan élet,
Hir, kajánság, megcsalt szenvedélyek
Hangja elhal, míg hozzánk beront.

Oh csak egy van a mi még érhetne,
Hogyha a sors jókor eltemetne, —
Irigyelve boldog létemet ;
S nézek gyermekemre nóm karjában,
Benne egy megifjadott világ van,
S nem félek, hogy a sir eltemet.

Ő csatáz és lelkesül helyettem,
Nem kidölt fa, s hulló csillag éltem,
Emlék nélkül mely hiába vesz.
És a nő, ki csókkal életemben,
Halhatatlanit majd gyermekében, —
Síromon meg gyászkönyűje lesz.

De el innen, el a házküszöbről,
 Csípős őszi szél fú a hegyekről, —
 Föl van szitva kandallónk tüze —
 És körüle néhány jó barát vár;
 Pipafüsttel, tajtékzó pohárnál
 Majd feledve lesz az ős szele.

S ha koczogtat zúgó szárnya nálunk,
 A zsarátra új hasábot hánynak,
 És regélünk rég történeteket: — — —
 Hű szerelmet, bút, tündéri arczot,
 Pajzán tréfát, óriási harczot,
 Melyben egy nagy nemzet vérezett. — —

Nő is ott ül, kis fiú ölében,
 Kis fakardot forgatván kezében,
 Anyja lopva könnyeket törül.
 Oh itt a könny nem a bú patakja,
 Azt csupán a költészet fakasztja,
 Merengve a mult idők körül.

LÉLEKERŐ.

Bátran megálltam fegyver fegyver ellen,
 Nagyok haragjától nem rettegék,
 De kétkedém, elég erős-e lelkem,
 Hisz férfitől az csak kötelesség.

Szerencse csábja nem győzött felettem,
 Nem részegített meg szép szemsugár,
 De kétkedém, elég erős-e lelkem,
 Ha a sorsnak sulyosb próbája vár.

Ellenállottam nőnek, hogy könyörge,
 Szerettemet hallgattam mint zokog;
 Most már jöhet sorsomnak bármi vésze,
 Nyugodtan várom, oh erős vagyok!

II.

BENSŐ KÜZDÉS.

IFJAN HALJAK MEG.

Csak azt adná az Isten, Hogy ifjan haljak el, Nem már midőn kifáradt, Elfásult a kebel.	S ha lelkem, mint a csillag, A síron túl ragyog, Legyen kinek veszttem fáj, Ki érettem zokog.
Mig veszteség nem érte Ifjúi lelkemet, S a hitnek tengerében Hajóm a szeretet.	Ne fogyjon, mint a mécses, Mely elfeledve áll, Lelkem, míg hamvadozva Eloltja a halál.
Mert a ki kétkedik már, Hajós a tengeren, Ki egy-egy árut eldob, Hogy mentve más legyen.	Ha csuszva föld porában Egy hosszú korszakot, Veszíté szent zománczát, Mit istentől kapott ;
S egymásután kidobja Kincsét, mégis magát Megmentni így sem tudja, S hullámsír fogja át.	S a bűnnek, számolásnak Mocskával, terhivel Ha látná önmagát a Hajdan ifjú kebel :
Vesszek mint tűzgolyó, mely Midőn legszebben ég, Midőn szomszédos éggel, Akkor hull szerte-szét.	Borzadna önmagától, S az ítéletnapon Isten sem ismerné fel, Hogy képe volt azon.

DALFORRÁS.

Ha a zöld gyepek hullámain elterülök
S eltölt körüllem mindent napsugár,
S míg elkábúlok fényétől, melegje
Mint új élet forrása végig jár :

Nem is tudom már, lelkem hol végződik,
 Vagy a nap fényének hol kezdete,
 Csak azt tudom, hogy olyan édes élni
 Keblünknek ott, hol minden él vele.
 Nem is tudom az életnek zsongását
 Hallottam-é, vagy szűmben dal terem,
 Arany felhőnek árnya szállt-e végig,
 Vagy életöröm, ittas érzélem?

Ha dombtetőről nézek ifju hajnalt,
 S virág-kelyhekből száll az illatár,
 Mint áldozat, ragyog a játszi harmat,
 S üdvözlétet danol a kis madár:
 Nem is tudom már, lelkem hol végződik,
 Avagy hol van a hajnal kezdete,
 Csak azt tudom, hogy oly édes szeretni
 Szívünknek, hol minden szeret vele.
 Nem is tudom, a kis madárnak dalját
 Hallottam-e, vagy szűmben dal terem,
 Virág illatja-e ez édes mámor
 Avagy te vagy ifjúi szerelem?

Ha elhangzott a munkás nap zajgása
 S halkán felkél a halvány holdsugár,
 Míg a halál s titoknak őrtündére
 Csillag leplével mint kísértet jár:
 Nem is tudom már, lelkem hol végződik,
 Hol kezdődik a csendes éjtszaka;
 Csak azt tudom, hogy kétség s nyugalom közt
 Kell mindkettőnek hullámoznia.
 Nem is tudom, a csillag ragyogását
 Csodálom-e, vagy szűmben dal terem,
 Kisértetes denevér surran-e ott
 Az éjen által vagy bús szellemem?

Ha jó az ősz, virágink elbucsúznak,
 Fagyos szél sír madárdalok helyett,
 Pereg a zúz, repülnek a vadlúdak

Bucsúzva ködlepert rónák felett :
 Nem is tudom már, lelkem hol végződik,
 Hol kezdődik a halvány ős köde,
 Csak azt tudom, hogy olyan édes halni
 Keblünknek, hol minden meghal vele.
 Nem is tudom, hervadt virágszál-é ott,
 Avagy lelkemben őszi dal terem,
 Darvak repülnek-e a szürke égen,
 Vagy messze sejtésű képzeletem ?

Ha megriad a vészek trombitája
 És összefutnak barna fellegek,
 Mint harcosok, a villámok cikáznak,
 Ordít a szikla, az erdő recseg :
 Nem is tudom már, lelkem hol végződik,
 Hol kezdődik a vészek fellege,
 Csak azt tudom, hogy dűlni és enyészni
 Szeretne e haragvó szív vele.
 Nem is tudom, a felhő villámlott-e
 Avagy lelkemben honfi dal terem ?
 De azt tudom, hogy itt csak cserfák dülnek
 És ez, és ez, hajh, nem elég nekem !

SIROM.

Egyszerű fenyű-deszkából
 Adjatok nekem koporsót,
 Melyen tegnap még vihar sirt,
 Melyen tegnap még madár szólt.
 Zöld mezét mely nem löké el
 Közepette szörnyű télnek,
 Mint a költő emberek közt
 Ifjuságát a kebelnek.
 Sirom kint álljon szabadban,
 Honnan messzi, messzi látni ;
 Nap sugára, éj viharja
 Járjon azt meglátogatni.

Emberkönny csak fájna nékem,
 Bár valódi, bár ál lenne,
 S lelke sírban sem kesergne,
 Ámde életet szeretne.
 S életem lesz a természet
 Minden szive-dobbanása:
 A madár-dal — a ködös nap —
 Rózsa-ár — levél hullása.
 Kis virág hajol siromra,
 Ő emlékszik, azt hiszem, rám;
 Hogyha hallom a pacsirtát,
 Azt hiszem, dalom zengik tán.
 S fergeteg, ha jó robogva,
 Gondolom, hogy népem ébred,
 Számadást tart — és haragján
 Multja vesz — jövője éled.
 S álmodom tán így sokáig,
 Ámde dőre nem lesz álmom,
 Egykor testesül bizonynyal,
 Jól tudom s nyugodtan várom.

7
 JAJ CSAK PANASZT NE.

Jaj csak panaszt ne s gyáva könnyeket,
 Az ember sajnál avagy kinevet:
 Mindegy, mindkettő dölyfnek gyermeke.
 És megvető felsőbbbség érzete.
 Kínjára is még büszke kebelem,
 Azért ne szánjon soha senki sem.
 Ha elbirom, mit a sors rám vezet,
 Nem kell hogy más sajnáljon engemet;
 Ha nem birom, ha vesztek a csatán,
 Ne tudja azt is senki, hogy bukám.

Ó- ÉS UJ-KOR.

Mért nem imádunk most, mint hajdanán,
 Hellasz napos, olajfás partjain, — —
 Midőn füzéres fejfel áldoztak
 Mosolygó istenek oltárain?
 Hittek, mert köztök laktak, élveztek
 Isteneik, s parancsuk is ez volt.
 E végett alkottak berket, napot,
 E végett zúgott hab, szolgált a hold.
 Ledönték lángoló oltárukat
 És jött helyébe vérző feszület,
 Egy Isten szenvedt rajta, s vérzeni
 Kell annak is, a ki Istent szeret.
 Mit oly bőven hintett szét a nagy ég,
 Élvezni bűn lett ajándékait,
 Az Istent tőlünk égbe száműzék,
 És idegen lett szellemünk is itt.

Mért nem szeretünk most mint hajdanán
 Hellasz napos, olajfás partjain?
 A lány lány volt, nem lestek benne mást,
 Az ifju élvezett hó halmain.
 A természet gyujtá meg lángjokat,
 S tartott még lángjok élvezet vala;
 Hálával tették le a poharat,
 Ha forró szomjuk elmúlt általa.
 Ma a lányt ideállá emelék,
 Czéllá tevék, azért silányult el,
 Azért találja gyakran ördögnek
 Az ideált váró megcsalt kebel.
 Vár a leány, kibe szeressen majd,
 Ki jó, kihez halálig kötve lesz,
 Jó az ifjú, s egy édes pillanat
 Mindkettőjökre érczbilincset tesz.

Mért nem foly a világ mint hajdanán
 Hellasz napos, olajfás partjain?!
 Kint folyt le az élet és küzdelem
 A közpiacznak néphullámain.
 Az ifju öntudattal lépe fel,
 Nyílt volt előtte száz közhasznú tér,
 Tudá, hogy a polgárerény utján
 Mindenki a mennyit nyom, annyit ér.
 Ma rejtekben kél minden esemény,
 A köztér pusztá, csak bitó van rajt',
 Hiúz szem néz a házi tűz mögé,
 S mosolygás leplez tőle minden bajt.
 Ma az ifjú, ha érzi önbecsét,
 Kétségbe'esve megdermed, mint a kő,
 Mert számadásba most az embernek
 Nem súlya többé már, csak száma jó.

Mért nem halunk most úgy mint hajdanán,
 Hellasz napos, olajfás partjain?
 Szender volt az öröm rózsák felett,
 Vagy a dicsőség szent babérain.
 Máglyáról láng közt szállt fel szellemünk,
 De a honos föld körében maradt,²
 Itten danolt és itt melegedett,
 Mint Phönix öltvén új alakokat.
 Most mély gödörbe sülyesztnek alá,
 Hol nap nem ér, hol rothadás lakik,
 Halálunk büntetés egy vétekért,
 Mely ezredektől ránk nehezkedik;
 Lelkünk a földről messze vándorol,
 Új ismeretlen hon határhoz,
 Hol egy megfoghatatlan istenség
 Reánk, ki tudja, milyen végzést hoz.

ŐSZI ÉRZÉS.

Házam ajtajában
Ülök őszi estve,
Fecskék gyülekeznek, útra készülöben,
A kis házfedélre.

Pusztta a völgy, éjszak
Zord követje járt itt,
S elvivé magával a mosolygó nyárnak
Eltévedt virágít.

Látta szeretőjök
A dalos madárka, —
Kebleikre vágyott s elnémúlva bűtől
Készül messze útra.

Könnyü neki válni
A fagyos mezőtől,
Hol csak pusztulás szól s gyászos síri hangok
A vesztett örömről.

Könnyü elröpülni
Sejtéstől vezetve:
Hogy mély tengeren túl megleli virágít,
Még szebben fölélve.

Ah, de mély a tenger,
Szárnya birja-e majd?
Messze kéklik a part, s part-e vagy ködoszlop,
Mit találni óhajt?

Kis dalos madárka,
Társ tevéled lelkem:
Zengtem, mint te, én is szép dalt a tavasznak,
Mit szívembe' leltem.

S jött a fagylaló szél . . .
A világnak lelke.
Hervadtak virágim, s a tapasztalásnak
Zúza jött helyette.

És én éltem — a míg
Halni megtanultam.
Vesztve vesztettem, míg pusztá életemtől
Megválok nyugodtan.

Mert valódi áldás
Sorsunk és nem átok,
Hogy minden napunk egy örömet tesz sírba,
Míg vágyunk utánok.

Most úgy függök én is
Már csak a világon,
Mint a száradó lomb, s messze, szebb hazába
Engem is sejtés von.

Oh, de mély a sír is,
S mi int, ha part-e
A vesztett virággal? S a sejtés, ki tudja,
Honnan — merre — merre. —

MEGNYUGVÁS A SORSBAN.

Istenem! mond a szirt, mért teremtel
Itten állni századokon által?
Korbácsolva a habok dühétől,
És csatázva a tenger-viharral!

Vészredőzött homlokom kopáran
Áll, nem érzem a tavasz virágít,
Villám látogat csak, míg körüllem
Mindenen hő napsugár világít.

S im, a mint ekkép panaszol a szirt,
Messze földről szállva jön a fecske,
Szárnya lankad és lejjebb hanyatlik, —
Egy percz még! s a tenger eltemette.

Ott áll a szirt, mint állt ezredévig,
A madárka megpihenhet ormán
S háladalt mond, — fészkéhez legottan
Uj erővel messzebb vándorolván.

S a kopár szirt nem panaszodik már,
Ezredévre van vigasztalása:
Öröme a dal, és a végzetnek
Végtelenje — szent megnyugovása.

III.

BENYOMÁSOK.

EGY LÁTOGATÁS.

Csak egy pillantást még a boldogságba,
Oh hogy kíván, hogy sóvárog szívem,
S ha önmagában többé nem találja,
Még jól esik, ha azt másban lelem!

Mint a szülő a gyermek örömében]
Megfijúlva örömet talál,
Csak egyszer lássalak még életemben
Téged, ki egykor mindenem valál.

Talán egy hangod, mint visszhang a multból,
Egy elnémult hurt szűmben felverend,
Talán egy eltévedt szép szemsugártól
A mult reám halvány árnyat vetend.

Fel, fel! — Sima deszkás palánkhoz értem,
Szerény akácok állták azt körül;
Elgondolám még egyszer szép beszédben,
Hogy mondom el — szívem mért fél, örül.

Elgondolám, hogyan fogom találni,
Betoppanásom majd hogy hatja meg;
Bú léssen-é arczán vagy kedv sugári —
S ime szívem szorúl — térdem remeg.

A tágas udvar jólétet lehellett,
Ott gabna-kazlak, itt faboglya állt,
Magas kútágas nyújtózott középelt,
Gyümölcsös kertből a kis ház kivált ...

Fa-tornácán arany csövek füzéri,
Baromfi had zsibajgott ajtaján,
Mosolygó arczczal ő állott közöttte,
És kis keze tartott rendet csupán.

Meglátott végre és előmbe lépe,
Arczán mosolya meg sem változott,
Erősen fogta a kezem' kezébe,
Mig én karom sem bírva álltam ott.

Parancsolá egy ácsorgó suhancznak,
A férjet felkeresni — s bémenénk;
Hallgattam, nem hivén alkalmatosnak
Elmondni, mit oly szépen rendezék.

«Ön most is oly szép, szóltam végre mégis,
Mint az iker-galy, mely ablakban áll,
S a míg társára a szél hólepelt visz,
Az benne már rokonra sem talál.»

«Hagyjuk barátom a gyermekbeszédet,
A mámor elmúlt, s így kell jönie —
Orvénybe üzné, megtörné a szívet,
S szerelmünk egykor boldogítja-e?

Nem, nem, gyötörtük egymást bár szeretve,
 Ön a könnyet csókkal leégeté,
 Férjem letörli csak, de ah helyette
 A béke földjét tárta szűm elé.

Teremtve járok és rendezve benne,
 Áldás gyanánt kíséri léptemet
 A megelégedésnek őszi fénye,
 A szenvedély viharjai helyett.)

Most lépe a szobába házi gazdám —
 «Nézd, monda a nő, régi kedvesem! —
 Ah e nyíltság szívemnek drága titkán
 Mint árulás oly szörnyen fájtnakem.

A férj nyugodt maradt, még szívesebb lett,
 Tréfát vegyített üdvözlésibe;
 Oh jaj, még csak nem is félti a hölgyet,
 Kiért e szív oly annyit szenvedte.

Pedig tudám szeret — s mégis gyötörtem,
 Lepergő könnye fájó kéjtn adott,
 Ő csak becsűli — s hol poklot kerestem
 Én, ő csendes tanyát bir leltn ott.

Piros pofájú gyermekek robogtak
 Be ekkor éles szóváltás között,
 Kicsinyke képet rángattak, koboztak:
 «Anyám, anyám itélj e kép fölött!»

Én rajzolám azt egykor — ismerem jól,
 Helyette a lyány egy rózsát adott,
 A hervadt rózsza most is szívemen volt,
 S e képért pajkos gyermek birkozott.

A nő ítélte legkisebb fiának
 S megcsendesülve állták mind körül,
 Mig ezt simitva, csókot adva annak,
 Emelkedett ki a csoport közül...

Mint dús gyümölcsfa . . . Elszorulva néztem
E bűvös képet — búsan, csendesen,
A gyermekarcz — a nő — mosolyga fényben,
És mégis oly rosszul esett nekem.

A férfi vonásival láttam vonásit
Egygyé olvadva, — oh jaj mennyi vád
Hogy mindazt, a mit szívem óhajtott, hitt,
Egy boldogabb embernek adta át.

Megunva néztem ; szerelmem virágít
Hervadni érzém búsan, hidegen :
Érzém nem az enyém már e világ itt
S elsompolyogtam — árva idegen.

EGY NYIRI TEMETŐN.

Kopár homok a meddig lát szemed,
Domb domb után mint óriás sírmezőben,
Poshadt mocsár lent, fent fehér mezében,
Mint kósza lélek, egy-egy nyir mered.

Mély hallgatás — mint földalatti hang,
Hallik csak a bölömbika nyögése,
Bibicz-sírás — varangyok ümmögése,
Mig szélről úzve nyargal a katang.

A dombhajláson néma temető,
Nincsen kerítés, árnyas fák nem állnak
Őrül a porladók nyugodalmának,
Csak árvalány-haj, a mi benne nő.

Sötétlő fejfák állnak föld felé
Hajolva, hosszú, egyhangu sorokban,
Mint sors betüi, melyekkel nyugodtan
Mulandóságunkat följegyezé ;

Nem hirdetvén reményt, sem földi hirt,
Csak kérlelhetlen számokban mutatva :
Hány élet folyt a mindenség dalába,
Mely mint kitépett hang magába' sirt.

S a délibáb, ez édes, csalfa kép,
Ha néha báját még itt is kitárja,
Tündéri éltet költ a sirtanyára,
Mint dús szívünk, ha a világba lép.

Egy fürgeteg jó s széjjeltépve hull
Foszlányokká a képzelet világa,
A kék eget fövény felleg takarja.
Más nem marad, mint a fejfák alul.

Méltóbb tanyát nem lelhet a halál,
Itt ég, föld gyászol összeolvadottan,
Természet s ember csillámló zajában
Ellentétet vérző szűnk nem talál.

TÉLEN.

Üdvözölve légy, mely itt terülsz előttem,
Szép fehér világ, a távol vándorátul,
Nagyszerű fehér könyv, melybe gondolatját
Isten írja, menten emberek mocskátul.

Elveszett a mesgye, melyet kapzsiság vont,
Mit kicsinyes tervvel emberkéz irányza ;
Hol az isten ír a télben és halálban,
Ott beáll a végzet szent egyformasága.

Csak az alkonyat von még bibor palástot
Nyom nélkül sikamló szánomnak körébe,
Nincs egyéb nesz, mint az ostorpattogás és
Tüsszögő lovamnak kisdéd csengetyűje.

Szól a csengetyűcske félbe nem szakasztva
Vidám dalt tanuló visszhangok szavától,
Sir árván magában, mint halál harangja,
Mely szegények sirján bucsuzó gyanánt szól.

És előttem a nap vérszínű golyója
Oly borongó arczczal ég, mint síri lámpa,
Azt hinné az ember halvány fátyolában,
Hogy tán elfogyott már minden hő sugára.

S immár a végső jel is letünve lassan,
Mely a föld és ég közt állott még határu,
És egész világ egy óriás jég-golyó lett,
Mely tán egy Titánnak épült sirlakául.

Árván elhagyottnak, idegennek érzi
Itt magát a szikra embernek szívében,
Mint egyetlen gyöngye éltető melegnek
A sötét enyészet jegült tengerében.

Sűrűn kezd havazni, elborul mint hogyha
Jőne a halál, hogy végkép eltemessen —
Barna varju károg még csak a ködárban
És követ — talán hogy a sirhoz kísérjen.

S mintha a sirlakra hantokat hánynának,
Mind sötétebbé lesz a télnek határa:
Az utat csak olykor egy bokrocška jegyzi,
Szép fehér ruhában, mellékében állva.

S még mellette a szán gyorsan elsikamlík,
Sugár ágakat nyújt a bokor feléje
Gyöngé fagyvirágot hullat arczaimra,
Mintha, hogy maradjak, esdekelve kérne.

S messze elszalad bár szánom a bokortól,
A bokor még mindig integet utána,
Mintha fájna néki, hogy magára hagytam
S mintha mégis boldog utazást kívánna.

Most fenyő-erdőbe visz magányos útam,
Zölden állnak a fák, bár hó ül felettek,
Mint mosolygó arczu ifju vándorok, kik
A fagyos haláltól utközt meglepettek.

Itt-ott félig égett, barna törzsök állnak,
Mint órjási rémek elnyújtott karokkal,
Beljebb mind sötétebb — s a sűrű homályát
Lelkem népesíti szörnyű alakokkal.

A fenyő-ágak közt búsan jajgat a szél,
És a vad macskának átható sirása.
Hah, de hát e fénypont, mely szemembe ötlött,
Mit jelent? Azt hinném nyáron fénybogárka.

S a kicsinyke szikra mindinkább kiválik
A sötétből, mintha szinte növe nőne,
S íme a vadonban egy egész világot
Látok, hogy melegszik és virul körötte.

Ebnek ugatása jó előmbe onnan,
Mint honosb világból jól ismert üdvözlét,
Majd fehér füstoszlop a magas kéményből
Int, hogy arra tartsak s a vándor pihenhet.

A kisdud vadászlak ajtajában állok,
Bent a kandallónál a család melegszik,
Rég történeteikről szól a jó házi gazda,
Térdein figyelve kis fiucska fekszik.

Fonva ülnek a nők, míg nagyobb fiucskák
A tüzet élesztik fürgén sürgölődve,
Most pillantják csak meg a bejött vendéget,
S üdvözölve jönnek nyájasan elébe.

A tüznél a legjobb helyre kényszerítik
És kérdésre kérdést tesznek a világról,
Melynek vad beszéde nem hat el idáig,
Melynek bus visszhangja lelkeikben nem szól.

Oh csak egy nem kérdez, nem zajong körüllem,
A serdülő lányka hátra áll szerényen,
Hinnéd, hogy szobor, ha keble nem dobogna,
Élet nem beszélne lángoló szemében.

A kandalló végre lassanként kialszik,
S a kíváncsiságnak kérdése kifárad,
Elmenének tőlem mindnyájan nyugodni,
Csak lelkem nyugalmat még itt sem találhat.

Ott ülök magamban, ablakomra a szél
Jó koczogni, mintha irigyelne engem,
S mondaná, hogy holnap újra a vadonba
Üz a sors, hogy itt csak vendégként melegszen.

S én a hajadonra gondolok s utamra,
Melynek pusztaságán e csendes lak vára ;
S gondolok éltémre, melynek pusztaságán
Érek-e még ilyen csendes, jó tanyára ?

S ime újra szürkül már a téli hajnal,
Én nehéz kebellem végbúcsukat intek :
Mint rég ismerősök a fa-ház lakói
Jó szívü áldással szánomig kísérnek.

S a midőn lovamnak kisdéd csengetyűje,
Mint halál harangja, úgy konog előttem :
Visszanézve látom a leánynak arcát
Állni ablakánál égve, elmerülten. —

Oh leányka látom-e még egyszer arczod,
Életem vad ut, mely ritkán visz virághoz,
Hejh de a virágnak megmaradt emléke
Éltem vadonára még soká varázst hoz !

ISTEN KEZE, EMBER KEZE.

Hadd dicsérje más a város tarkaságát,
 A kalmár világot, mely száz izgatást ad,
 A káprázatot, mit öndicsőségére,
 Mint egy uj istenség, emberkéz elére:
 Nékem nem világom, én szorult kebellem
 Messze, messze vágyom tömkelegéből el;
 A vadonba. — Ott van istennek világa
 Ahitattal lépek a szentelt határba,
 Ott még nem dult ember, ottan mindenem még
 Ős erő zománcza mint túlföldi csók ég.
 A nap mostan ébred, — mint ifju oroszán
 Aranyos serénnyel erdős hegynek ormán,
 S míg a kis pacsirta ittasan gyönyörtől,
 Mint merész imádság égbe száll a földről,
 S dalja a riagasban fellegek közé vesz — —
 A szép virradatnak hirdetője ő lesz.
 És dalára a sok kis madárka fe'el,
 Fészke párkányára lép ki játszani kedvvel,
 S dús gazdag kebellem most gondolja épen,
 A megújult földnek milyen új dalt zengjen,
 Fent a léghen délnek vándorló jónek,
 Kovályogva nyékén elhagyott fészkeknek;
 Hogy vagytok, hogy vagytok, sűg a szél elébök,
 Rá a csalogány mond bűbajos regéket.
 Most meg ők kérdik már, mily világ foly itten —
 És a cserfa rezdül: vártunk hólepelben.
 E közt felmelegszik, tarka gyíkok jőnek
 Sütkörészni ordas pupján a csertőnek;
 Kelnek már egyenkint, pirosan mint lányok,
 Könnyel és mosolylyal a kicsiny virágok,
 A nap sejti a könny s a mosoly kit illet,
 Első sugarával megcsókolja őket;
 S a mint a szorgos méh jó s mézet sovárgva,
 A virág lánykákat körül-dongicsálja,

Már mosolygó arczczal, játszi kedvteléssel,
Jobbra balra ingva, hívják s űzik őt el.
Foszlik a mezőn is már az a bús fátyol
Mely csillámló röpke, mint álmunk hajnalkor,
Már csak az erdőben ül az éj homálya,
Még egyszer ragyogni kezd agg koronája,
Mintha a vénségnek kedve kerekednék,
Bár lelkében a bűt honosulttá lett rég.
S míg dús oszlopszatja szent-egyház gyanánt áll,
A lomb színes ablak bolygó napsugárnál,
Orgonája a szél, mely dallamba olvad,
Száz hanggal mit nem tudsz, honnan és hová hat
Méltóságos csenddel jár az őz e közben
Olykor megrettenve az erdő fenéken;
A zsolnának hogyha kopogása hangzik,
Vagy sudar fák ormán a mókusz cikázik,
S hol mormogva habzik a hegyi patakcsa,
Ércz-fényű acsáknak mulató tanyája,
Ott pihen meg végre biztosan, nyugodtan,
S mint király körülnéz a széles vadonban.
Oh dicső világ! te Isten szent világa,
Hozzád vonz szívemnek érzeménye, vágya!
Itt még nem dult ember, itten mindenén még
Ős erő zománcza mint túlföldi csók ég, —
Majd ha áttallépi ember szent határod,
Eltörüli rólad mind e szűz zománczot:
Mintha látnám, a mint egyenkint letépi
Bájad, sebhelyét szűm mindeniknek érzi.
Harmatos virágid szénának kaszálja,
A rétet kicsinyes mesgyével hasítja:
Hogy elég tér nyiljék a kalmáros utnak,
Százados szent fáid bárd alatt lehullnak.
Többé a putaknak árja sem henyélnek.
Mert eléje sulyos gyári munkát vetnek.
A hegyet megnyitják, benne kincset ásnak,
Sok ezer teremtmény nyomoruságának.
Délczeg őz sem jár már többé e vidéken,
Jármos marha huz csak búsan az ekében,

Elrettenve elmegy a dalos madárka,
A bércz nem felel csak emberek jajára.
Elhervad, kipusztul Isten szent világa,
Jó helyébe ember dőre alkotása,
S édenünk helyett, mit földön Isten alkot,
Emberkéz alkotja számunkra a poklot. —
Hah, de mit látok? mi romrakás előttem?
Hajdan vár, uralgó az egész vidéken,
Most gyopárral himzett domb alá rejtőze,
Mintha szégyenelné, sajnálná, hogy éle.
Ámde képzetemben állnak még a termék,
Bennök víg barátok dombérozva ülnek,
Most készült el a vár — szolganép alkotta,
Sok közülé éltét a munkában hagyta.
Hejh de még ki gondol erre a vig torban,
A várur nevére habzó serleg kocczan,
S rableány ajkáról zeng a pajkos ének,
Mulattasson hogyha érte megfizetnek;
Fesse be a könnyek utját és mosolygjon,
Majd keserghet otthon a kedves halotton. —
Oh csábító arczu, rettentő világ te,
Ragyogó tivornya siroknak felette,
Hol vagy — hol vagy innen? — Büszke palotádnak
Fű-lepett sírhantján százados fák állnak.
Tán belé unnál a gyáva színlelésbe,
Festéked lement, a ronda váz kitüne,
Mig megszánt az Isten és lepelt dobott rád,
Eltakarva bünöd s szégyened világát,
És helyébe Isten szent hatalma lépett,
Mely gondos szülőként kísér minden léptet,
S mig az ember dőrén és elbizakodva,
Sebhelyeket vág ha alkotni akarna,
A kegyes Istenkéz újra magához hi,
És a sebhelyeket lassan behegeszti.

ALFÖLDI UTAZÁS.

Forró nyár közepén a nap délen állott,
Lyánykámmal utaztam alföld sik vidékén,
Falunak menénk el széles utczáján, de
Nem járt benne ember, nem volt ott élő lény.

Gólya állt féllábon csak a házfedélen
S kerepelt kocsinknak szokatlan zajára,
A zárt ajtónál meg a fehér eb szunnyadt,
S fel-felmordult olykor megszakadt álmába'.

Hosszú nádkerítés nyult az ucza mellett,
Általszötte azt a tök lankadt indája,
Kinn a faluvégen bádog tetejéről
A toronynak kakas nézett a pusztára.

Elmaradt lassanként a falu megettünk,
Kútágas nyújtózott a gyepről az égnek,
Mig néhány akácznak enyhadó árnyában,
Egy csomóba bujva, marhák delelének.

Távolabb aranyzott dús kalász borítá
A félig levágott végtelen mezőt el,
Kévéken nyugodtak a fáradt kaszások,
S a lyánykák mulattak koszoru-kötéssel.

Ezzel elmaradt a legvégső életkép,
Végzetlen homoktér nyult izzón előttünk,
Nem volt a reménynek egy fűszála rajta
S mi a pusztá képén búsan elmerengtünk.

Oly jól összehangzott az borús szivünkkel,
Távolról fénylett csak a toronynak orma,
Messziről mosolygott, dőre képzeletként
Ránk a délibábnak fényből szőtt világa.

A vakító fényben izzadt lovaink csak
Lassan haladának, elnyujtott fejekkel,
S ostor-pattogás és biztató szavak közt
Őrlék a homokot a kocsi-kerekkel.

Utfélen ökörfark állt portól lepetten,
Kék szamár-kenyérrel búsan elkokkadva,
Olyan mozdulatlan, oly némán, merően,
Mintha kőből volna még az is faragva.

Tán még az árnyék is elhagyá itt tárgyát,
Kiesebb tanyát hogy keressen magának,¹
Tán még a szellő sem jár e pusztaságon,
Martalékul esni félvén a halálnak.²

Összenéztünk s lelkünk a kéjtől megújult,
Életet találtunk egymásrak szemében,
Érzők, mely szükséges e két szív egymásnak
És egymáson kívül más egyébje nincsen.

Hajh de mily életnesz támad most körülünk,
Mintha a halottak újra ébrednének,
Száz nyelvű titkos szó mellettünk, felettünk,
Melyen láthatatlan szellemek beszélnek.

Most fülünkbe súgnak titkos édes sejtést,
Majd ismét hajunkkal játszanak pajzánan,
Megcsókolják újra forró homlokunkat,³
S nyom nélkül repülnek — merre, hova, honnan?

Felretten szavokra a szamár-kenyér is,
S hajlong, mintha régi bajtárst üdvözölne,
Még a népes nádas recsegő zenével
Futni indul, mintha örült tánczra menne.

S a szellembeszédre az ég is figyelmez,
Gyors vitorlázással barna felhők jönnek,
S mint felvillanó bú férfiúi arczon,
Árnyaik a sikon úgy végig lebegnek.

Szégyen boszujában bömbölnek magokban,
Gyors repülésben hogy túl nem szárnyalhatják
A víz színén csuszó kis fecskét, az Isten
E megtestesített pajzán gondolatját,

Fényes ködből épült órjas oszlopszatnak
Látszik az eső ott, melyre a felhő dől.
S lassú méltósággal, zuhogó moraj közt
Jó sötét terhével a látkör széléről.

Végre a felhő a tó fölébe ére,
S rég vált kedvesekként bámulnak egymásra,
Nézd, oh lányka, nézd, bár oly távol egymástól,
Egymásnak alakját tükrözik csak vissza.

A vészes felhő most még egyszer megdördül,
Végig nyargal rajta a harag villáma,
Mint emlékünken, ha már a révnél állunk,
Még egyszer villan fel sorsunk sok csapása.

S jól ismert szavára a tó kezd habozni,
Mint a kedves keble viszonzlát perczében,
Hallva kedvesének átélt szenvedését,
Azután egy perczre csendes, néma minden

Mostan megeredt a felhőnek könyűje,
Sűrűn hull a zápor, ég, föld összeolvad,
A felhő a tónak dül vágyó karába
S ott talál zajongó keble nyúgodalmat.

Oh kedvesem, ha sorsunk eltép is egymástól,
A tó és a felhő legyenek eszedben,
Hogyha szenvedénk és könyezénk egymásért,
Szenvedés s könyü még egyesít jövőben.

Nézd a nap kisüt már, hogy' föléled minden,
Gyémántoktól csillog az alföld rónája,
Szivárvány csatolja az eget földünkhöz,
Zálogul, hogy még van Istennek ránk gondja.

ŐSZSZEL.

Tán már elázik a világ,
Ugy pocskol kinn az őszi eső.
Az ég mint szürke remete,
Egykor örömnnek embere,
Mostan bűnbánatos kesergő.

A fákon sárga lomb-csomók
A vitzól már alig fityegnek,
Csak úgy hajol, görbül az ág
Alattok, míg mint czimborák,
Végkép elázva földre esnek.

Abroszba burkolt némberek
Szaladnak végig a híg sáron,
Jól el van dugva a fejek,
De lábikrájuk bánja meg,
A pap nekik már megbocsásson.

Egész udvar konyhába gyül,
Pipára gyujt ez, — az melegszik,
A tűz vigan libeg-lobog,
A lány kacsint, — a vén morog,
S a munkás gondot mind felejtik.

Loncsos kuvasz rázkodik a
Pitvarban és ásit bujában,
Utánzom, a mint nézem ott,
Az unalom oly átkozott
Az embernek, itt egymagában.

Száz mértföld most szomszéd, barát,
Nem is tudom, van-e még ember,
De ime ostor-pattogás —
Utána lassu czaplatás —
Kapumba lám-e kocsí hajt fel.

Gőzölgve áll meg a fogat,
Míg a kocsis nagy néha mordul,
Kibontakozni alig bír
Bundájából s ez szinte sir —
Kedves komám a tőszomszédbul.

Hová lett most a rút idő?
Nem gondol arra senki többet,
Minden sűrög, tetszelkedik,
Vajon kedve miben telik,
Nyaggatja, kémli a vendéget.

A kandallóban tűz lobog,
A pipa vár s mit a ház adhat,
Mindennek a legis java,
S mi a kevés borsa-sava,
A jó szív, illeti komámat.

Besompolyog a vizsla is
Gazdájáért fontos személy ma,
Tudtával van, hogy ünnep ez,
Vadászó bajtársat keres,
S jó ismerős barátkozásra.

Majd megered kérdés, beszéd,
Komoly s vidám tárgy tarka-barkán,
Mig lesz kedélyes hallgatás,
Csak néha perczeg a parázs
És a tücsök cziripel halkan.

Úgy látszik, hogy zeng éneke
A tűzhely játszi tündérének,
Száz ábrándkép körül lebeg,
A pipafüsttel, — s édesek
Az eszmék, melyek ekkor jönnek.

S bár senki sem szól, mindenik
Oly jól mulat mégis magában,

A gondolat is jobban foly,
Ha tudjuk, hogy velünk gondol
Rokon lélek — meleg szobában.

[HAZA ÉRKEZÉSKOR.

Oh fogadd be, oh fogadd be újra,
Ősi ház, a rég elvándoroltat!
Itten állok ajtód küszöbénél,
Tőled várva vigaszt és nyugalmat,
Mint gyermek, ki játék közben elesett,
Anyjának karában keres menhelyet.

Reszket a kéz, mely kilincsedben van,
Reszket a sziv titkodát kitárni;
Látlak még minő voltál búcsúmkor,
Hogy fog most a visszatért találni?
Változál-e te is úgy mint gyermeked?
Oh mert azt már bennem meg sem ismered.

Vágyaim nem fértek kis körödbe,
Messze intett ragyogó reményem,
Egy világot kívánt felkarolni
Magasan héjazó szenvedélyem.
Most mit visszahoztam: vágy és szerelem,
E kis házban könnyen megférnek velem.

Mily üres, mi néma lett itt minden,
Mit hajdanta képzetem himzett ki,
Pókháló függ a poros falakról,
Eltörülvék palmafás vidéki,
És egők, mely bájos fényben ragyogott,
Most már olyan szürke és olyan kopott.

Itt játszottunk gyermekharczainkat,
Várainkat székekből csináltuk,
Nagyszerű volt a vár s harc elöttünk,

S a termet királyinak találtuk.
 Összesorvadott-e a roppant terem,
 Hogy szűknek, sötétnek látszik most nekem?

S jött tanítónk, elmúlt a varázslat,
 Oktatott, mint mondák, bölcseségre;
 Mink izzadtunk s hallgatók, mikor szól,
 Mely ebédhez hív, a csengetőcske.
 Gyermekekörömek ti, gyermekbánatok,
 Mily őszinték és mily semmik voltatok!

Hogyha a lelkész itt volt ebéden,
 És a jó ősz vélünk elenyelge,
 Oly nagy esemény volt az előttünk,
 Milyen most bármi alig lehetne.
 Ott függ némán most is még a csengető,
 Mért is szólna? — messze van a temető.

Estve itt gyűltünk a kandallóhoz,
 Itt atyám ült nagy karos székében,
 S míg beszélt, én gondolám magamban,
 Hogy hatalmasb ember nála nincsen.
 Most a kandallóban a hamu hideg,
 S szivemből kihaltak a kegyeletek.

Itten áll még most is az üres szék,
 És megváltónk képe függ felette,
 Hozzá jártam titkos vágyaimmal
 S ő mosolygott rám vagy vissza-inte.
 Mostan már csak vászon lett, meredt, hideg,
 Intési számomra többé nincsenek.

S vén cseléd te, a kit úgy szerettünk,
 S féltünk, a ki jártál néma rendben,
 Mint erőmű a szülői házban
 Hogy lehetsz munkátlan sír ölében?
 Nézd az óra, melyet te igazgatál,
 Most is még serényen, egykedvűen jár.

Hejh hát itt, hol sűrbe egy világ dőlt,
 S oltárának elporlott zománcza,
 Itt, hol a romok közt rengő szívvel
 Jár, ki az elhunyt világot látta,
 Csak ez óra járja a régi utat,
 S mint midőn elmentem, fél kettőt mutat.

Hát ha még az a fél kettő lenne,
 Mely akkor volt, a midőn elmentem,
 S álom volna minden bú, csalódás,
 Melyeket a távolban szenvedtem!
 Szűm a régi körben boldog lenne-e,
 Melyet oly epedve, vágyva feste le?

S boldog volt-e akkor? oh nem, oh nem!
 Bár most gyermek-fájdalmat kaczagja,
 Hogy sírt akkor játszere ha eltört,
 Mint ha most vesztett célját zokogja,
 S mint most bájlepleben visszaint a mult,
 Akkor a jövőért szintén könnye hullt.

IV.

JELLEMZÉSEK.

A CSALÁD KÉPE.

Hegy legyen a férfinak valója,
 Kivül zordon, láng szívében,
 S kőhéjában kőnek társa,
 Hogy arany van, meg se lássa,
 Csak ki érte küzd s munkál erősen.

Homlokát cser-koszorú övezze,
 Keble drága bort teremjen,
 Szívderitőt s hogyha úgy kell,
 Részegítőt szellemével,
 Az valódi férfi, a ki ilyen.

Légyen a nő lelke róna síkság,
 Ismered pár pillanatra,
 Rajta dús kalászi lengnek
 A mindennapi kenyérnek,
 És mosolyg a kedv piros virága.

S hogy kedves zománcza megmaradjon,
 Éjszaknak kemény fagyától
 Ovja a hegy, oldalánál
 A síknak, mely ór gyanánt áll,
 S nem retten meg a sors viharától.

Ámde aztán hogyha küzdve híven,
 Szembe száll a bércz a bajjal
 És borong cseres tetője,
 A sík vigaszúl feléje
 Mosolyogjon tündér délibábbal.

És ha hegy a férfi, róna a nő,
 Gyermekek a szós patakcsa;
 Hegy vezérli küzdni ötet
 Szirt élekkel; dús mezőket
 Csendesen élvezni sík tanítsa.

A MEGVÁLTÓ.

Ki hirdeté szabadságunk tanát?
 Ki hirdetett testvér-szeretetet,
 Hogy a nép hallá zengni szent szavát
 És a bitorlott nagyság reszketett?

Ha ember volt, oh úgy megistenült,
 Ha Isten volt, le kellett jőnie
 A nép közé, melyen nagy átok űlt,
 Hogy átszendvedjen minden kint vele.

És szóla: néked egy világ jutott
 Osztályba nép; ki zárt belőle ki?
 Az ég helyettesül meg nem bizott,
 Nagyok, népem bitorló isteni.

De a nagyok azt mondák válaszul:
 Minden kapocs hulljon hát szerteszét?
 Az Isten nem jár lázzadt koldusul,
 S keresztre vonták a nép Istenét.

Szél hordta el földünkről szent tanát
 Az istenember mennybe visszatért,
 Az úr csak úr, a nép csak rab maradt,
 S a régiért új szenvedést cserélt.

Ha éhesen kívánja szent jogát,
 Megváltójához küldik menten őt,
 Köztünk csak a véres kereszt maradt
 Ijesztteni a jogkövetelőt.

A HÓDÍTÓ.

Úl a király magas fejedelmi széken,
 Harag lobog fel vad lángként szemében,
 A szomszéd ország most haragja tárgya,
 Miért virágzóbb mint saját országa.
 «Hát türjem-e — mond — nem, nem, Istenemre!
 Hogy árnyat vessen agg fejem diszére.»
 Kezével inte, arcza elborongott,
 S körülhordozták országán a kardot.
 Sok hősi nép gyűlögött táborába,
 Mig harczy kürtök buzditák csatára.
 Es sok vitéznek csordul drága vére,
 Mig a király várából nézve nézte:
 Lent a mezőkön eltiport vetések,
 Kalász helyett, most csontokat teremtek,

De semmi — a király győzelmet ére,
 Örök dicsőség győzelmes fejére.
 «Fel most barátim, ünnepelni vigan!
 Mond a király kedvének mámorában —
 Előttem bús ne légyen már ma senki,
 Vagy a ki az, váramban elfelejti.»
 S a vad öröm zaját a szél lehordja
 A vár alatt terülő pusztaságra,
 Hol árvák, özvegyek mély gödröt ásnak
 Az elhullt hajnokok nyugodalmának.
 És oszlop jó a mély sirnak fölébe,
 Győzelmi jel az agg király nevére,
 S míg homlokára uj korona szálla,
 Mint a vitézség érdemlett jutalma,
 Lent addig a sebzett hősök magoknak,
 Feldult falvakban, mankókat faragnak.

ÉLETÜNK KORAI.

Sir, sir a gyermek, játékért eseng,
 Egy lepke-szárny vágyát betöltené,
 Majd hogyha megnősz és kedved telik,
 Vehetsz magadnak tarka lepkeszárny't —
 Mondják — de addig várj, gyermek, s tanulj,
 És vár a gyermek, vár a míg kinő
 Az iskolából s hogy vehetne már
 Játékot, lepkeszárnyat, nem mosolyg
 Ez rája többé, mint előbb tevé.
 Lelkében az üdv és pokol lakik,
 A serdülő, a tiszta szerelem
 Szeszélyesen repül az ég felé,
 Tulszárnyal rajta, és túl a napon.
 Alkot magának tündér életet,
 S nem kedves már előtte más gyönyör,
 Mint melyért küzdött, melyért véreze;
 De a szülőknek féltő gondjai

A külvilág részvéte és ezer
Érdeknek ónja rá csempeszkedik.
Várj — szólanak — mig férfivá leszesz,
A férfi majd okosabban szeret.
Szeretni s okosan mi gúny, mi gúny!
Csak az szerethet, a ki tiszta még,
Mint a sugár, mely mindenben aranyt lel,
Kit még a dőre emberbölcsesség
Mindent gyűlölni, félni nem tanít.
Az ifju hallgat, bú sorvasztja el,
Kiolták napját, hogy ne égessen
És napja nélkül élte megfagyott.
És férfivá lesz, pillantása gyász;
Nem nő fejére már virágfüzér,
Fel nem vidítják őt madárdalok.
Egy van csak, a mi lelkesíti még,
A népszabadság, szíve, mely saját
Kebélében hogy verjen már nincs miért,
Dobogni a közzel tanulni kezd,
S elébe lép az állam zordonan,
Kiáltva rá: a föld rég osztva van,
Abrándképednek nem maradt helye,
A siron túl van boldogabb haza,
Ki itt elégedetlen, menjen át,
De itten pártos és bűnhődni fog.
S a férfit a bú aggá érleli,
Fejét a földre szegzi, mintha ott
Keresné, hogy majd álma teljesül.
Kinyil' a sír, fáradtan dűl belé,
De az ígért reményvilág felett,
Ki tudja, mit rejt ismét a kereszt.

V.

KEDVCSAPONGÁSOK.

TÁBÓRBAN.

Hejh azért van lábam, lábam,
Hogy a csárdást járjam, járjam ;
És azért nőtt a balkarom,
Hogy öleljem a galambom' ;
De a jobb meg azért terme,
Hogy hazámat védelmezze,
Dicsőségért, szabadságért
Pazarolva ontsa a vért,
Vért, melyben keresztelkednek
Fiai a dicsőségnek,
Vért, melyről Krisztus tanított,
Hogy lemos százados átkot.

Hejh azért van, azért van szám,
Hogy dalolhassa a nótám,
És azért lett mellem, mellem,
Hogy rajt bokrétám viseljem ;
De a mellben szív azért van,
Hogy helyt álljon a csatában.
Jól áll sebhez a virágszál
Szebb az ének ágyúszónál ;
Rólam is mond tán az ének :
Fia volt a dicsőségnek.
S hogyha elhordja is a szél
Siromnál lány sir, virág kél.

Hejh ha még ma meg is halunk,
Vigadtunk már és csatáztunk,
Mindennap fegyverünk éle
Lapot irt a történetbe.

Míg apáink megvénültek
 S nem tudják, hogy minek éltek ;
 Sokat küzdöttek, fáradtak,
 Pályabért még sem arattak,
 De tisztesség! ők neveltek
 Szabadságnak, dicsőségnek,
 S most is, hogy a honnak adtak,
 Nékik csak könnyek maradtak.

VI.

RAJZOK ÉS KÉPEK.

NYÁRI NAP, TÉLI ÉJ.

Nyári napnak ragyogó hevében
 Nyugszik Andor hűvös bükk alatt,
 S elmerengve színes lombon által
 Nézi a játszó sugárokat.

S im megnépesül^{sz} körötte a tér,
 Jőnek fürge, kisdéd szellemek,
 Hall zenét, hall suttogást a lombban
 S tánczot lát, melyben keringenek.

Rózsa kelyhében ring ott a tündér,
 Itt szivárványt sző a gyp felett,
 Mosolyogva bűv ez a sűrűbe,
 Mert a másik pajkos csejt vetett.

Ott rovar-szárny kisdéd csolnakában
 Szállnak által a légtengeren,
 Itt a napsugár fényes szalagján
 Lejtnek föl-le, fürgén, sebesen.

Harmatcseppben, mely virágon állt meg,
Mossa keblét piczi kis leány,
Csipkés pókháló törülközője,
És ruhája tarka lepke-szárny.

Vágytól égő szemmel les feléje
Pajkos szellem a lombok mögül,
És előbb mintsem fölkészülhetne
Már forróan öleli körül.

A csermelynek habzó tükörénél
Fészülködnek tündér alakok,
S ékül kapkodják a gyöngyöt, melyet
Partra szórnak a zúgó habok.

Fent a fának sudarán enyelgve,
Csalogatják a kis gerliczét,
És kaczagják, hogyha jön s párjáért
Hasztalan, hiában nézdel szét.

Majd a bankát csalják fáról-fára
S ugatással ismét elverik,
Majd az elfogott méh kis lábáról
A mézet rabolva eleszik.

Szunnyadó Andorhoz is eljönnek,
És tipegve lépdesik körül,
Majd repülve donganak fölötte,
Vidám kedvvel, ernyedetlenül.

S hullatnak rá fris virág-levelkét,
Súgnak néki szép tündér danát,
Majd virágnak szirmával csiklandják,
Majd csókdossák forró homlokát.

És a mint szellőként elsuhognak,
Lát Andor száz bájos alakot,
Roszul óvott hó kebelnek halmát,
És ki tudja mit nem láthatott?

Hévvél nyújtja karjait utánok,
 Hasztalan, mind elsikamlanak,
 Mig pajzán czirógatásaikkal
 Vissza-visszatérnek újólag.

«Most, most megvagy» — mond Andor, fölébred
 S kedvesének nyugszik kebelén.
 Hő csókkal hajol ez homlokára,
 S napsugár reng a bükk tetején.

*

Téli éjjel, tomboló viharban
 Andor ismét ott a bükk alatt,
 Vándorbot van reszkető kezében,
 Elméjében száz bús gondolat.

És az erdő kezd szörnyen recsegni,
 Eltördelve hull alá az ág,
 Ordít a vad, fú, üvölt, szól a kürt
 S fent a légben hajtnak a kutyák.

Messzebb, messzebb már a rémvadászat
 S hallik sírás, fájó, reszketeg,
 S a fák sudarán vonulnak végig
 Mint szél, születetlen gyermekek.

A sírásra rémkaczaj felelget,
 Légi úton a boszorka száll,
 S merre elmegy a farkas vonít rá,
 S a bagoly odván huhogva vár.

Mostan távol falvak éjharangja
 E vadonba rezgő szárnyon jó ;
 Megszün' a vész, s a halál csillagja :
 A halvány hold kél, mint gyászos nő.

Szemfedőt terít ezüst szálakból
 S fest reá száz rémes alakot,
 Száz kisértet reng fehér palástján,
 Melyet a sötét éjre adott.

Kezd a föld reszketni, ingadozni,
Sirok nyiladoznak mindenütt,
És kilép, ki tegnap ment aludni,
És ki ezredévig ott feküdt.

Ennek még fogát ajak borítja,
Koponyáján leng még ritka haj,
Annak kigyó ül üres szemében,
Rothadó bűz ajkán a sohaj.

S kezdenek dalt, tánczot a halottak,
Daljok hörgés, tánczuk csörtetés ;
E tivornya a velőt fagyasztja
Andor csontjában, ki némán néz.

A közepén mostan domborult föl
Új sír, rajta ifjú lányka ül,
Arcza halvány, mellén vérző seb van,
Kebelére kisdéd gyermek dül.

Oly hideg kép, olyan szótlan és bús.
A nő reszket és Andorra néz,
Mig körülé kaczagó rémkarból
Nyul feléje száz velőtlen kéz.

Árnyék-bort kínál ez árny-pohárból
Mig amaz tánczsorba vonja őt ;
Andor szíve mozdul, s védni indul
A felejtett régi szeretőt.

Ráborul, hogy keblével földözze
Eszmél, s im kopár siron hever,
Téli éjjel halvány holdvilágnál
Lelkének ezer rémeivel.

A NŐ TEREMTETÉSE.

Szerellem! te vagy, te az egész teremtés
Legnagyobb fejedelme, legidősb leánya,
Még miljó világink meg sem születének,
Jehováhé mellett trónod is már állá.

A nagy Elohimok meghódoltak neked,
Közülök Lucifer maga sem hiányzott,
És ki Jehováhnak is daczolva hódolt,
Rózsaszál-vessződnek szinte térdet hajtott

Hajna volt szerelme, Hajna volt imája,
Ifjú tündére a mosolygó bájnak,
És nem volt előtte más gyönyörüsége,
Más reménye nem volt a szellem-világnak.

★

Jehováhnak jött egy pajkos gondolatja,
A végetlen ürben hogy földünk teremtsen,
Játékául az ős szellemeknek és im
Gondolatját menten a tett is követte.

«Szellemek, hű társim! jőjjetek, jőjjetek!
Mindenki teremtsen, mint szcszélye sugja,
Közösen készítnök el a por-világot,
Majd meglátjátok, mi jót nevetünk rajta.»

S alkot minden szellem, ez ^{es}sugárt, az árnyat,
Ez virágot, az meg a virágba férget,
Ez dalos madárcát, játszi pillangókat,
Az kietlen pusztát és láng gyomrú bérczet.

Jehovah teremtett önképére férfit,
Mint bábót készítünk a gyermek-szinpadra,
Melyen olyan furcsa méltósággal játszik,
Szem elől elrejtett sodronyán vonatva.

«Készen áll a föld, most kormányozzuk együtt!»
Szólott Lucifer. — «Nem, az csak engem illet!
Viszonzá Jehovah; vagy nem én teremtem-e
A földnek királyát?» — s a mint mondta, úgy lett.

A szelidebb lelkek megnyugodtak benne,
A meghódolók közt első volt szép Hajna,
Csak néhány törhetlen volt még Luciferrel,
A mint a hűséget büszkén megtagadta.

Folyt a harcz. Csupán őt vágyott megnyerhetni
Jehovah, s csábitá kedvese kezével,
Ámde az, kinek nem volt üdve, csak e kéz —
Békedíjul mostan mégsem fogadá el.

«Nem, soha se' birjam inkább szeretőmet,
És bolyongjak kósza lélekként az éjben,
Mint hogy birjam őt, de ily gyáván od' adjam
Önbecsem érzését érette cserében.

Bírok én alkotni még egy uj világot,
S Hajna lesz világom áldó istensége,
Vagy bírom tiédet Jehovah megrázni,
És ismét csak Hajna lesz kegyelmem bére.»

Szólott Lucifer s folyt a harcz uj erővel,
Mig végtére győzött Jehovah hatalma,
S mint mindig, úgy itt is a vesztő lett vétékes,
S a győzőé lett az érdem koszorúja.

Lucifer számúzve búsan elbolyongott,
Átok- s kárhózzattal megtörött keblében,
Megveté a boldog meghódoltak sorsát,
Üdvét elfeledte, csak szép Hajnáját nem.

És midőn az éj jött gyászos holló-szárnnyal,
Vissza, ellopózott a menny ajtajára,
Egy tekintetért a szép Hajna szeméből,
Egy pillantásért a régi boldogságba.

Hajna épen ott állt a menny ajtajában,
S busan elmerülve a vak éjbe néze;
Számüzött hivének gondola sorsára,
Nagyszerű buktára, forró szerelmére.

Lucifer átfogta, csókot égetett rá,
S ő nem tudta, álma folytatása-e ez,
Vagy való? Azt érzé csak rengő kebellem,
Hogy bár fáj, mit érzett, mégis olyan édes.

És midőn fölébredt Lucifer karjában,
Az égből számüzve, itt földünkön volt már,
Megferrőzteté őt kedvesének csókja.
Rá többé bocsánat, rá többé üdv nem vár.

Lucifert ellenben megszentelte a csók,
Pártos társaihoz már többé ő sem fér,
Nincs hát maradásom égben vagy pokolban,
Csak földünkön, köztök mely közömbös harczter.

És az ölelésnek mennynek ajtajánál
Lyánka lett gyümölcse, — ördög, angyal lyánya,
Fölfogták szülői, elvivék s letették
Az alvó Ádámnak vágyteljes karjába.

Ádám ébredt, titkos vágy voná a lányhoz,
Ugy érzé, mint hogyha oldalából lenne,
Nem tudá, hogy angyal s ördögnek csókjából
Lőn kínul és üdvül a leány teremtvé.

Ámde Lucifer, a zord, és szende Hajna⁶
Csakugyan világot alkotott magának,
Mert mióta nő van, áldást, átkot szórva
Az emberi szívben folyvást uralkodnak.

KARÁCSONKOR.

Zúgva nyargal a szél, hordja a havat,
 Mindenekre tiszta fénypalástot ad;
 Egyaránt borít el bérczet, völgyeket,
 Tán az egyenlőség tart ma ünnepet.
 Ünnepe van valóban, im a büszke vár
 Dús világításnak özönében áll,
 Fényes csarnokáról hangzik a zene,
 S vad dombérozásnak hangja jön vele.
 Vár alatt útfélen ül kolduscsalád,
 Férj s nő átkarolva tartja magzatát,
 Keblök melegével óvják gondosan
 S rájuk elterítve egy rossz gúnya van.
 Így ülnek sokáig, némán, reszketeg,
 Míg a férjnek ajki szólni kezdenek:
 «Ma ülik karácson szentelt ünnepét,
 A nép megváltója ez nap születék;
 Jó, hogy ez egy emlék megmaradt reánk,
 Mert feledtük volna, hogy megváltatánk.
 Oh hatalmas Isten, hát miért, miért
 Ontatál fiaddal értünk drága vért?
 Hogy dombérozásra több ünnep legyen,
 S a nép rab maradjon véges-végtelen?
 Cél után fáradni, küzdeni dicső,
 Elfeled minden bajt a ki célhoz jó.
 Ah de én mért hordom a szörnyű igát,
 Csak hogy életemet nyomorogjam át?
 S a melyet kiküzdök, életem minek,
 Hogy legyen igámat hordani kinek?
 Rettentő körut ez, melynek vége nincs,
 Egy kétségbeejtő örökös bilincs.
 Vagy nagy ég! meg volnánk váltva általad,
 És igába tart csak zsarnok akarat?
 Úgy még jön idő, mely újra törvényt tesz,
 S a megváltó újra kunyhó sarja lesz.

Hátha e bíró még az én gyermekem?
 Oh takard, takard nőm, gonddal édesen.
 Jőjj, jőjj közelebb, így, hajtsd reám fejed,
 Hadd tomboljon a szél, rossz szűrünk felett,
 Szálljon a hó, itten vad dühe nem ér . . .»
 S im leszáll közējök enyhadó tündér,
 Édes álmképét sző rájok keze,
 S boldogok mindhárman: férj, nő s gyermeke.
 S hogy zordon valóság ne verhesse fel,
 Lassan eltakarja őket hólepel —
 A várból öröm száll, — zúg a téli szél —
 A család heiyén csak kis hódombot ér.

VII.

ELMÉLKEDÉSEK.

EGY VETÉLYTÁRSHOZ.

Elárulál! — oh gyermekéveinknek
 Kisértete, mondd, nem jött-e eléd?
 Nem borzadtál-e, mint a templomrabló,
 Midőn a legszentebbet illetéd?

E legszentebb nem más, mint a barátság,
 Lelkünk magával égből hozza le,
 Nem függ szárnyán sem érdek ronda mocska,
 Sem élvezetnek önző ingere.

S te könnyelműen dobtad el cserébe
 A nő porban csúszó szerelmeért,
 Melynek még röpte sincsen a siron túl,
 Mert az anyaggal, szépséggel alélt.

Mely mint virág ragyogni van teremtvé,
 S gyümölcsöt hozva már el is vezett,
 Mint táncz, zene, pár perczre ha mulattat,
 De nem foglalja el a szellemet.

Vagy iskolában él csak a barátság,
S az életnek zajától elrepül?
Mindegy, barátom, én el nem ítéllek,
Az ég ítél az árulás felül.

És az lesz átkod, a miért eladtál:
A szerelem. Rá bizván sorsodat,
Tenger habjára alapítál csendet,
Fövény alapra márványvárakat.

Mért nem választál csúnya nőt magadnak
Vétkezni renyhét, bűnre ostobát,
Az vitte volna némi türelemmei
Mindennapiságodban az igát.

De nézzed oh hölgyednek báj-vonását,
Az életet, mely rajtok tündököl,
Fog-e az majd mind szűk körödbe férni,
Vagy mint vad ár fölzajlik és kitör?

Csak addig jó a nő, míg azt se tudja,
Hogy rosszá is lehet, ha úgy akar;
Ő tudja már, mert elbirt hagyni engem
És bennem a varázst, mely véd, takar.

Elárul téged is később bizonynyal,
Talán egy érdemetlenebb miatt.
Vagy nem hiszed, hogy ily cserét tehetne?
Hisz nő elméje, vágya ingatag!

Kietlen puszta szíve birodalma,
S ha reng fölötte fényes bűvölet,
Mi dalra, üdvre költ, nem ő sugárzza,
De lelkünk az, mi fényárt rája vet.

Mit vesztettem hát? bálványok dülének!
Szivemben össze, semmi, hogy velők
Lelkemnek istenségét is kilöktem,
Kihalt világon egyedül ülök.

Az ördög jön és gúnyosan vigasztal.
 Vigadj hűtlen nő — rossz barát veszett —
 Nincsen ki osztályrészedet szűkitse,
 Magad vagy úr egész világ felett.

FOGSÁGOMBÓL.

I.

Messze földnek gyászos börtönéből
 Jön hozzátok e kicsiny levél,
 Mint madárdal szabadon csapongva,
 Bár dalosa szűk fogságban él.

Most értem már, oly fájó gyönyörrel
 Hogy mit hangicsál a rabmadár,
 Énekével lopva a szabadba
 Menekül, és kis fészkére jár.

Érzed-e, nőm, lelkem suhogását,
 Mint rejtélyes, zokogó szelet?
 Érzed-e, ha homlokon csókollak
 És utánad a két gyermeket?

Kedvteléssel látom, kis körödben
 Minden úgy megy, mint megszokta rég,
 Még nyomom sehol sincs eltörülve,
 S mostan lenne csak, hogy elmenék.

Ablakhoz futsz, mintha várva várnál,
 Kis fiacskám kérdi, hol apám?
 Székem ott áll könyves asztalomnál,
 Istállóban tombol paripám.

Látom, látom, érzitek hiányom,
 Oh mi édes szívemnek, mi jó!
 Oh de a kor mint víz összesímul
 A barázdán, mit vág a hajó.

Kedvestünk, ki messze válik tőlünk,
Nagy hiányt hagy szivünk fenekén,
Mintha a legszebb tőt kiszakítják
Dús virágágy kellő közepén.

Oh de a virágok összenőnek,
A hiány fogy, kisebbül a kár:
Mig a kedves hogyha visszatérne,
Útban lenne s helyt sem lelne, már.

Oh de a nap, úgy-e, messze van még?
Látod, látod eszmém mily sötét...
Szellememhez van ragadva az árny,
Melyet a börtön foglyára vét.

Súlyos az árny, rémek népesítik
Mint sirt, melyben érző sziv lehel,
Hallja még az élet lüktetését,
S fél, feledve, részvétlen vesz el.

Hát fiacskám? Sorsomról tanítsd meg,
Hogy míg él soh'se feledje el,
És erényt, bűnt mérni ne tanuljon
A siker hiú mértékivel.

A hatalmas törvényt lát, lerontja,
Mint egy Isten, tesz a mit akar,
Egy van mégis, a min nincs hatalma,
Melyet lelkünk mint kincset takar.

Lám! körüllem sem mosolyg az élet,
Barna szűk fal a bús láthatár,
Ámde fenn az égnek egy darabját
Látom, melyen csillag-írat áll.

S értem, mit bir itt lenn a hatalmas,
Értem oda fenn az istenit,
S fenncsapongok a míg kongni hallom
Ajtómnál az őrnek lépteit.

Kis leánykám! néki mit izenjek?
Mind hiába, ő nem értne meg! —
Most tanulja még csak mondogatni,
Mik szívünknek legszentebb nevek.

S épen mostan nem csókolhatom meg,
Épen most nem látja az atyát;
Kérdené ki az, ha visszatérnék,
Félne tán, mint idegent ha lát.

Oh tanítsd, tanítsd meg, nőm, nevemre,
És tanítsd meg, mint szeret a nő,
Hogy majd egykor ő is tenni tudjon,
Úgy, miként te, hogyha nagyra nő.

És azoknak, kiknek sziveikben,
Úgy mint eddig, most is van helyem,
Mondd: ne szánjanak, könnyet, sohajtást,
Jól tudják ők, hogy nem kedvelem.

Tenger éltem, rajta most vihar zúg,
Ők a gyöngyök, melyeket kimos,
Sajnálhatni-e azt, a kinek még
Balszerencse is kincseket hoz?

Szent halott a hon, mi az utódok,
Szenvedést hagyott csak ránk keze,
Szégyenelném, hogyha szent hazámnak
Én lennék felejtett gyermeke.

Oh ne irigyeljék azt barátim,
Pótolják inkább a helyemet,
Vigalomban igitanak helyettem,
És ha az idő jön, tegyenek.

II.

Jó természet, melylyel Istenem megáldott,
Most a próba napján emberül megállott ;
A ki a világot mosolyogva néztem,
Meg nem törve várok hosszú türelemben.
Oh pedig bájos volt, melytől eltépettem,
Melyben munkálkodtam, költöttem, szerettem,
Az a kis világ, és most elválva tőle,
Van szüksége szűmnek nem csekély erőre.
Fel-feltünedeznek képei előttem,
Édes tarkaságuk elszorulva nézem,
Mint édes visszhangját a tündér regéknek,
Melyeket télestén tűzhelynél mesélnek.
Látom házikónkat csendesen, szerényen
Állani ákácok titkos rejtekében,
Nyiltan, védtelen, mert fel nem költi vágyát
Irgynek, hiúnak ; küszöbén nem lép át
Csak jó pajtás és hoz ünnepet a háznak,
Szivességet néz csak s lel kedvet magának.
Látom udvarunkban mint munkál serényen
A cseléd danolva, mint saját körében,
A ki fárad értem, és danolni látom,
Legszebb diadalmam, tiszta boldogságom.
Látom a kis forrást lábánál a hegynek ;
Siető hullámi édes dalt rebegnek,
Sokszor ellesém azt tőle nyári este,
Mig a bükk borongó gyászban állt fölötte,
S mig felém szállott a rétek illat-árja,
Megcsendült a régi templom kis harangja.
Oh vén templom látlak, látlak a dombélen,
Mely alatt a helység nyúlik el szerényen,
Nálad gyültek össze harmat-ülte pázston
Tánczra és dallásra nyári éjtszakákon,
Ifjak és leányok, mellettök csendesen
Állott a temető a holdnak fényében.

Kertünknek széléig marhák legelének,
 Szólott a tilinkó, fénybogárcák égtek;
 Ott álltunk kapunkban, nóm emlékszel-e még,
 A mint a tündéri képen elmerengénk?
 Akkor tértünk vissza a messzelátóról,
 Honnan a szem széles földet bebarangol,
 És a gondolat mint sas repül fölötte,
 Mignem az éj árnya lassanként belépe,
 Csillagok tűntek föl a sötétkék égen,
 Választánk közülök már hazamenőben.
 Elnémul már minden, a pásztor nótája
 Kisért el csak minket kertünk kapujába.
 Oh e bűvös körben magamat ha látom,
 Olyan idegennek, oly másnak találom,
 Attól a mi lettem, hogy köztem s közöttte
 Semmit sem lelek, mi együvé kötözne.
 Hajh de nem tovább, el, el emlékekkel,
 A ki túrni bírok meg nem tört kebellem,
 Küzdeni a sorssal, veszteni erőmet,
 Hogyha ábrándozni kezd szívem felőled.
 Most pedig csak várni, várni kell nyugodtan,
 Minden szenvedésben egy vigasztalás van:
 A tudat, mindennek hogy megjön a vége,
 A megszabadulás, a megnyugvás véle,
 S a mi most gyötör, mi sujt, midőn multtá lesz,
 Győzelmes lelkünkbe egy emlékgyöngyöt tesz.

III.

Eljött hát a szabadulás napja,
 Végre, végre megnyílt börtönöm,
 Arczom illatos szellő csókolja,
 Enyhe hangja részvevő öröm.

Hogy körülzajong e gondtalan nép,
 S ennyi közt nincs egyik is talán,
 A ki értené, hogy a szabad lég
 A boldogság és élet csupán.

Elkábulva tántorgok közöttök,
A szabadságtól úgy elszokám
Végtelenig, hogy már szinte ellök,
Félelem, szédület száll reám.

Börtönömnek szűk körébe szokva,
Mint madár, mely szállni elfeledt,
Visszanézek és sötét alakja,
Mint kísértet, úgy látszik, követ.

El, csak el, majd elrejtész öledbe,
Természet, te rég látott barát;
Úgy mosolygsz, mint bucsu-perczeidben,
Bár azóta egy tél zúga rád.

Oh, ha ott is mind ezt így találnám,
Hol szívem szeretteit hagyám!
Vajh a nyárnak kéje vár-e ott rám
Vagy hideg telet lelnék csupán?

Oh, ki tudja? Az tartott fel eddig,
Hogy lelkem közétek visszajárt,
S bár viharból a vágy gyorsabban vitt,
Szívemnek még mindig lassan szállt.

S most, midőn szabad vagyok mehetni,
A ki úgy epedtem értetek,
Minden léptemnél erőm enyészni
Érzem, s a jövőtől rettegek.

Keblem elszorúl, szorongva kérdelem!
Mit lelek, nem ért-e semmi baj?
S hogyha a kis házküszöbhez értem,
Mosolyod fogad-e, vagy sohaj?

Minden eszmédet láttam születni,
Melylyel ébredsz s elnyugszol megint,
E kedves dalt durván összetépni
Küldte a sors a válási kint.

Hogy kötöm meg és értem meg ismét
Ezt a már-már elfeledt zenét?
Sziveink közt annyi idegen kép
Mérges árnyat mindkettőnkre vét.

Itten állok végre s félve félek
Fellebbenteni a kárpitot,
Mig mindnyájakat átölellek
S egy csók mindent magyarázni fog.

SZONTAGH PÁL BARÁTOMHOZ.

Komoly színben nézed te a világot,
Barátom, oh hisz' jobb hasznát vehetd,
Csak addig örülésig bús az arcza,
A míg az ember rajta jót nevet.
Tréfának nézi Isten ezt a földet,
Tréfának ember, a mit rajt' mivel,
Különben a szép mindenség köréből
Rég mint fekélyt úgy lökte volna el.
Ha híres férfit látsz, a mint vezérel
Országokat s vág fontos arczokat,
Magasb lénynek tekinted áhitattal,
És törpének hiszed saját magad;
Hiszed, hogy minden léptén bölcsesség van,
S ki fel nem fogja őt, csupán te vagy:
Kaczagj, kaczagj, mert a nagy férfiú ah!
Egy szállal sem különb, mint tenmagad.
Ha szent ügy zászlaját látod kitűzve,
S alatta hangzik ihletett beszéd,
Mig lelkesült csoport gyűlőng alája,
És nőni érzed a nép szellemét:
Kaczagj, kaczagj, mert minden egyes érzi,
Hogy a zászló csak vastag ámitás,
Néhány diáké a gúny s lelkesülés,
A többieknek célja, elve száz.
Ha látsz anyának gyermeket hizelgni,

S kebledben ébred tiszta kéjsugár
 A természet szavára: oh kaczagj fel,
 Hiszen csínt tett, vagy játékszerre vár;
 Ha látsz haldoklót térti Istenéhez,
 S elfogja lelked méla áhitat:
 Kaczagj, csak Istent vágy megcsalni, percznyi
 Bánattal, hosszú bűnös út miatt.
 És jön a pap, áldást mond a halottra,
 Buzgón hajolnak meg vén térdei:
 Kaczagj, mert a míg ajkai mozognak,
 A temetési díjt számolja ki.
 Te komolyan veszed nagyon, barátom,
 Az életet, ne vedd, mert jaj neked!
 Kaczagj velem, míg a sok kaczagásban
 Szived kigyógyul avagy megreped.

ELVEINK.

Hús őszi est, a szél sivitva jára,
 S koczogni jött szobámnak ablakára.
 Szobámban halvány lángu lámpa ége,
 Én gondolkodva néztem bús szemébe,
 Es éjsötét volt lelkem gondolatja,
 Elöttem állt az inség rémalakja,
 Hányan éheznek, fáznak most az éjben,
 Mig én világom kényelemmel élem!
 Így elmélkedtem s kissé fázni kezdtem.
 Egy jó palaczk bort hát elémbe vettem,
 És ivogattam mindent elfeledve...'
 Ah lám az ember ilyen gyenge, gyenge!

Kifogyván végre a bor a pohárból,
 Gondolkodám a bor áldott honáról.
 Hazámnak halvány képe állt előttem,
 Én vele sírtam, a jövőn törődtem.
 Oh a ki érze honfibút a férfi,
 Azt már nagyobb bú e földön nem éri,

Mert minden kín csak édes szenvedés lesz,
 Mely e keservtől egy perc ünket elvesz.
 Így elmélkedtem s egy kicsinyke pára
 Fájó szurással a szemembe szálla.
 Én feljajdultam, mindent elfeledve...
 Ah lám az ember ilyen gyenge, gyenge!

A halvány lámpa lassudan kihamvadt
 S engem még ébren tarta lelki bánat.
 Gondoltam szívem bús történetére,
 A zord halálra s a lyány szép szemére.
 Oh a kit a sors ily vadul lesujta,
 Hogyan lehetne annak földi nyugta!
 Szivembe nem fog az többé belépni,
 Vagy a hitványat én fognám kitépni.
 Így elmélkedtem mindig halványabban,
 Mig elcsitult a gondolat agyamban,
 És elaludtam, mindent elfeledve...
 Ah lám az ember ilyen gyenge, gyenge!

CSAK BÉKE, BÉKE.

Uj még a sir, szent halma még kopár,
 Halottjának még vérzik kebele,
 Ki a szabadság kétségbeesett
 Végső küzdésében elvéreze.
 Hős szelleme még el sem nyugodott,
 Szárnycsattogása most is hallik ott,
 S ti alkudoztok már a békeért
 Odadva minden elvet és szent vért.

Nem féltek-e, nem féltek-e pulyák,
 Hogy a halottak átka teljesül
 S melyet kikoldulátok, béketek
 Lassú halál nyugalmába merül?

Küzdés az élet, nyugvás a halál ;
Ha nyári égen fergeteg is áll.
Mit féltek ! Így virúl fel a vidék,
S ha itt-ott fújt is, nem nagy veszteség.

Ti tömjénnel vivjátok az eget,
Mit döngetéssel vívott a Titán ;
Ti fényleni kívántok s égni nem,
Mit a rothadt fa tud maga csupán..
Örüljete csak békéteknek hát,
Mint féreg, ha oroszlánt vérben lát.
Tenyézszenetek. Én küzdve bukhatom,
De a sorssal sohasem alkuszom.

A HALÁL KÖLTÉSZETE.

I.

Miben van olyan nagyszerű költészet,
Rejtélyes mélység, mint benned, halál ?
Ki ott lakol, hol a korlátos élet
A végtelennel kezét fogva áll ! —

Vadon zajong az élet működése,
Erőlködik és küzd a sokaság,
Egymást törik hullámi, mások buktán
Emelkedik, ki a fölszinre hág.

Csusz a nyomor, görbedve szidja sorsát,
Emelten jár a vétkes hatalom,
Dicsőségért lemond ez az örömről,
Amazt emészti kincs utáni szomj.

Tündéri ábránd az ifjú világa,
Mig a hívőé lemondás, ige,
Ez élvet kerget, amaz igazságot,
Mit fátyolával Isten elfede.

S tovább rohan mind, vélvén a tömegtől
 Az ő ösvénye messze elszakad,
 S míg minden más a pusztaságba téved,
 Csak ő lelé meg az igaz utat.

S imé eljök lépsz, halál, szeliden
 Magadhoz térited mindnyájokat,
 S öledben megbékél, mi az imént még
 Haraggal zúgott, százfelé szakadt.

Oh vajh mi rosszul ismert tégedet, ki
 Undok rémnek festett, szent anya vagy,
 Kinek hangját a gyermek hogyha hallja,
 Jó és minden játékot abbahagy.

Kebledre dül, s te könnyeit letörlöd,
 Leleplezed a titkok fátyolát,
 S hiú törekvéseit elcsitítod
 Dalolván néki a halál dalát.

Edesnek, szépnek kell e dalnak lenni,
 Melyet tanyáján a halál susog,
 Hogy a létnek hullámi rá figyelnek
 És a vad szenvedély elandalog.

Csodáljam-e hát, hogy félénk madárként
 Költészetem is messze menekül
 Az utcának zajától, s megpihenni
 A csendes sirnak szent ormára ül?

II.

Halál, halál, száz alaku tündér te,
 Hogy szellőztessem arczod fátyolát,
 Midőn lelkem már sejt, megfogni nem bír,
 Mert elkábulva új alakba' lát?

Kinek imént még mint szelid anyának
Magához inte jótevő keze,
Villámot szór most s nagyszerű alakja
Mond: én vagyok a sorsnak Istene.

Fejét a csillagdús ég koszorúzza,
Inogva reszket a föld, melyre hág,
Dúl és rombol minden tekinteténél,
S minden rom ismét egy-egy új világ.

Emelt homlokkal jár a harcmezőkön
És nemzeteknek ír ott végzetet,
Jár büszke trónok eldült romladékin,
Jár elfelejtett Istenek felett.

Keresztül-nyargal a széles világon,
Zúgó viharral tüzes paripán,
Oroszlánnal játszik puszták fővényén,
Jégpalotát lakik a föld sarkán.

Vulkánt hamvaszt el, bérczeket mos széjjel,
Tengert száraszt ki megtölt völgyeket,
Felkerekíti a puszták homokját
És száz hiú embermút eltemet.

S csak ott, hol ő van, ott van Isten háza,
Csak benne látjuk istenünk képét,
Mint a napot, mely elvakít fényével
Árnyában látjuk, mit a tóra vét.

És megnyugszunk, hogy mint hű szolga által
Isten mindent halál által teszen,
Mert mint így dúl, tisztit és a sirból
Ifjultabb élet bölcsője leszen.

III.

Mit is szülhetne nagyszerűt, költőit
 Az élet, költőtlen korcs maga,
 Kalmár lelkének bélyegét hordozza
 Átok gyanánt minden, mit alkota.

Fénytermei csak büszke kőrakások,
 Miket hiúság és nyomor emel,
 Piarczai önérdekű közdtérek,
 Hol lelkünk csak botránkozásra lel.

Sáfarkodik közöttök kisszerű faj,
 Es elriaszt minden költészetet,
 Mig a romlás nehezkedik fölébe
 S a hétköznapiak rögtön véget vet.

Elfut előle a mozgalmas élet,
 S ha a korcsfaj hiú zaja eláll,
 Akkor szétnéz s ünnepies világát
 Megszenteli csókjával a halál.

Rejtélyes dicst von a rom homlokára,
 Legendát sző a pusztá kő fölé,
 Felássa a gyöngyöt a düledékből,
 Helynehtetvén a csillagok közé.

S mint martyr, a ki a vérkeresztelésben
 Tisztúla meg, nyer csillagkoszorút,
 Ugy embermű is a romlásnak csókja
 Átal megszentessül és dicshez jut.

A circus, melyen nincs egyéb nesz, mintha
 Egy-egy követ söpör le vad madár,
 A forum, melyen már csak bujtovány leng,
 S a szél felejtett szónokszéken jár,

Nagy dolgok színhelyévé alakul át
Annak, ki érez, gondolkodni tud,
S úgy lép belé, mint rejtélyes szentélybe,
Míg a kis lélek magányától fut.

Amott a multak felidézett lelke
Zug el mint nagyszerű tragédia,
Itt a küzdelmek elhaló zajából
Kél nemesülten a historia.

És Isten is gyönyörködni kezd bennök,
Hol a festék lehullt, teremt mohot,
Hol az oszlop ledült, dús kárpótlásul,
Karcsú virágos hársfa nő ki ott.

Zengő fészket rak a beomlott sirnak
Bozótos ormára a kis madár,
S az elpusztult, az elfeledt oltárra
A kis tücsök még cziripelni jár.

S midőn szép nyári nap a szomszéd dombon
Botjára dül a pásztor s andalog,
És nyája, mintha szinte gondolkodnék
Bámul, bámul, míg a kolomp konog.

Vagy estve a pásztortüzek kigyúlnak,
Vijong a bibicz, hol a nyáj legel,
A hold felkél, és legfényesb sugára
Reng a romon mint tündéri lepel:

Akkor rejtélyes dalt susog a szellő,
Mely a romoknak kúpjain elment,
Ezer csoda két lengő árnyékukban,
Kitárja titkát a sír oda lent.

S míg századoknak költői nemtője
A hallgatag oszlopsorok közt jár,
Az ámuító pásztornak kurjongása
Bent borzalomnak miatta eláll.

IV.

Romlás! ki a követ megdicsőited,
Nincs-e irgalmad emberek iránt?
A várost szent rommá teszed s azokkal,
Kik egykor birták azt, kezéd mint bánt?

Elszállt-e a nagyság is a tömjénnel,
S az eldült oltár eltemette-e,
Vagy mint a szél elnyargal a romok közt,
Elzúg-e a dicsőség is vele?

Nem, nem, halál a nagy lelkek barátja,
Ő osztja szét a csillagkoszorút,
Csak a sirnak vak éjjelén keresztül
Vezet fel a magasba biztos út.

Oh szolgálalkü, kishitű az élet,
Gyáván hajol meg bálványok előtt,
Csókdossa a szekérnek kerekét, mely
Diszmenetében eltapodja őt.

Ha a valódi nagynak káromlás jut,
Maszlag-pohár vagy véres feszület,
Tapsol a pór, mert kárörömmel nézi
A törpe, hogyha a nagy elesett.

Reá hajol és gúnymosolylyal arczán
Kicsinyes gyöngéit keresgeti,
És mintha önmagát mentné ki véle,
Örül, ha egy-két foltját felfedi.

Oh fáj, fáj látni a nagynak bukását,
Holttestét nem kíséri senki sem,
Félvén a tisztességgel tán azoknak,
Kik most erősek, kedvetlent teszen.

Hát nem tudják e, hogy egykor majd ők is
Le fognak tűnni, s a hitvány tömeg,
Mely sirni fél s most őket hordja díszben,
Később elestök tapsolandja meg.

Kegyelet hát az elesett vágytársnak,
Mit sirján gyujtunk, a mécs nekünk ég;
Hogy győztünk itt, elég, bíró közöttünk
Ugyis más lesz majd, a sir és az ég.

Oh fáj, fáj látni a nagynak bukását
Mint hogyha Istenszobrot döntnek el,
Mit áhitat emelt, népek imádtak,
S most gúnyosan tapod hitlen kebel.

A porban fekvő Istenség képének
Nem vallja hívéül ki sem magát,
Sarat dob rá s mond: im hogy lenne Isten,
Ki jelt még e köszöntésre sem ad.

Nem mond hálát azért ki sem a napnak,
Mert egy világnak szűli a tavaszt,
Hatását csak kicsiny énjéhez méri,
S ha szenvedett alatta, szidja azt.

De türelem csak, míg jó az enyészet,
Az üldött nagyság e védszelleme,
S midőn az önző érdek s félelemnek
Elhangzott, elhalt kisszerű nesze.

Ott vész a sirban a bitorlott nagyság,
Mig a valódi győztesen kikél,
S midőn egészen elveté az embert,
Félisten-képen ujolag felél.

Menten minden salaktól a legenda
Rejtélyes és magasztos lepliben,
S ha a bámúló késő ivadékok
Előtt alakja ekként megjelen:

Ez ő, ez ő, mondják majd, kit kortársi
 Megkövezének, oh jaj, a vakok,
 De sziveinkben szent leend örökké,
 Mig perczenként gördülnek századok.

Mint Krisztus, a kit szintén felfeszített
 Az élet, e kislelkű uzsora,
 Mig a halál keresztjének szent oltárt,
 Magának Isten jobbján helyt ada.

V.

Ifjú, zajos városnak közepette
 Állok magamban csendes piaczon,
 Körülem dudva nő, homok terül el,
 Felettem csillaghímes ég vagy on.

Hallom, mint zúg le a Dunának árja,
 Kelet s nyugotra tárván karjait,
 Éjszokról a Kárpát idáig nyul le,
 Délről belátom alföld síkjait.

S mint hogyha mindez titkos szót hallgatna
 S mint hogyha e szó lenne a halál,
 Úgy érzem, lelkem reszket, és reá is
 A sírnek nagy bús gondolatja száll.

Elszenderült a városnak mozgalmá,
 Napszámát végzé minden, és pihen,
 Hogy holnap új erővel szembe szálljon
 Kalmárkodása kis küzdelmivel.

Hejh ilyen az élet, tán nincsen senki
 Mindnyájok közt, ki téged sejtene,
 Ki e téren felkelsz, midőn lenyugodt
 A város, mult napok nagy szelleme.

Ki sincs, ki értené, hogy majd ha egykor
E város végálmra szenderül,
S elvesz mint buborék minden mi benne
Most fénylik és küzd, fárad és örül;

Ha érczjármát az ős Duna lerázta,
A vár ledül s a termeken fű nő:
E tér fog élni csak, s zarándokolva
Hozzá távolról ájtatos nép jó.

Kicsinyszerű az élet, ritkán jőnek,
Mint röpke álmok, nagyszerű napok,
Talán csak hogy ne essenek kétségbe
Embernagyságon törpe századok.

Miljók elvesznek s nem marad utánok
Nyom, míg egy jó s felvési nagy nevét
A szent gúlára, mely évezredeknek
Temetőjére büszke árnyat vét.

Én láttam, éltem nagyszerű időköt,
Szorítottam nem egy martyr-kezet,
Megrészegített a dicsőség árja,
Mely szétsugárzott egy ország felett.

Úgy érzem, nekem is van abban részem,
E honnak lévén én is gyermeke,
S nem irigylém mástól, akármi fényes
Volt a sugár, mit osztályul nyere.

Elmultak az idők, elvesztek véle
Bajnokai, lealkonyult a fény,
Sirjoknál eldült nagyság emlékével
Kicsinységemben megmaradtam én.

Talán hogy én is óvjam a sir-lámpát,
Mit kegyelet ti néktek félve vitt,
Hogy helyrehozzam a nép gyávaságát
S a hatalom féltékeny gondjait.

Hogy oly korban, hol sirni is erő kell,
Könnnyel szenteljem fel bús lantomat,
Mig az enyészet számotokra is majd
Méltóbb díjul csillagkoszorút ad.

Boldog mindaz, ki földön bir teremtni,
Irigyletes lett az az építész,
Ki a szívnek kunyhót, a szépnek szobrot
Emel, vagy a hívőnek oltárt vés.

Mig szív, művészet és hit élni fognak
Él ő is, s ha műve elporladott,
Kövei még mondják: Isten teremtett,
De lángész adott ö.ök alakot.

S hát még ti, a kik eszméket vevétek,
Barátim, kő helyett művetekhez,
Ti vagytok boldogok, mert alkotmánytok
Ha dült, erősbnek szent alapja lesz.

Vitázhatlan nyereményül maradva
A haladás s szabadság részire,
Mit erősségül emberi méltóság
Martyrok vérével pecsétele.

Ti hát veszhettek, nektek már az élet
Nem adhatott egyebet, mint halált,
Mig a halál rátok örök életnek
Hervadhatlan koszorújával várt.

Ti már nyughattok füves sir ölében,
Hallgathatjátok a puszták szelét,
Élvezhetitek azt a hűvös árnyat,
Melyet rátok szomszéd bércz orma vét.

Ti élni fogtok, míg a pusztá s bércz él,
De én az utcázajban küzködöm,
S ki tudja, a tolongó sokaságon
Felülemelkedni lesz-e erőm?

Vagy eltapodnak s nyom nélkül enyészek,
Felejtett sír dől rám, mint éjtszaka,
S mellette a halál nem istenasszony
Gyanánt viraszt, csak mint szelíd anya.

Mindegy, ha sirdalúl egy édes dalt mond
Mindarról, a mit szivem szeretett,
S dicsőségért kárpótlásul suttoja:
Nyugodjál békén, boldog nemzedet!

PÁL ÖCSÉM SIRJÁNÁL.

Sirodnál állok, kedves Pál öcsém,
S könnyemre a sir néma, hallgatag,
Ki hinné, hogy alatta, mint enyém,
Oly zajgó sziv s érzések nyugszanak.

Még tegnap egy vágy egytívé csatolt,
S lelkünkben egy szent eszménykép lakott,
Még tegnap együtt küzdénk, fáradánk
Megérteni az életcélokat.

Ma sir takar, szavamra nem felelsz,
Mint a ki pályázás közben leül,
S vetélytársára sajnálkozva néz,
Mért fárad olyan ernyedetlenül.

S a távol intő cél után, melyért
Ő is hevült, de látván balgatag,
Csalóka az, útközben félre áll,
S szemén könny ég, de szívéen nincs harag.

Oh jaj hogy így van, bölcsőnk és a sir
Egy pont csak, mely körül futunk, futunk,
S midőn lihegve összeroskadánk,
Mindig csak a kis pont körül vagyunk.

Minden miveltségünk Bábel torony,
Vágyunk felérni vele az eget,
S hosszú fáradság, építés után
Oly messze az, mint volt fejünk felett.

Mért fáradál te is hát, jó öcsém,
Miért művelted hévvel lelkedet?
Hogy ott légy, hol a gyermek és buta,
Kit véled együtt a sir eltemet?

Hisz azt mondják: egyenlők lelkeink,
S az ember itt csak vendégként mulat,
Ott túl feledve minden szenvedély.
Játék, keserv a sír felett marad.

Ah úgy te többé nem vagy már öcsém,
Erényeid, gyöngéid elhagyád,
Mi a miénk volt, s a mért szereténk
Levetkezéd, nem ismernénk reád.

Mi kötne össze, együtt érzenünk;
Hideg s döbbentő a tökélyesség.
Minden mi vonz, a mi meleget ad
Az ember keblében egy gyengeség.

Te más lény lettél, voltod elveszetr,
Csak a költőből él az, a mit irt,
Mint a lehervadt rózsáról viszen
A röpke illat még mulandó hirt.

De a költő is halvány árnyképét
Lelkének birja csak kizengeni;
S ezzel halálból szívvilágának
Vajh mily csekélyke részét menti ki.

S hát még te, a ki nem költél, öcsém,
Burokban haladt köztünk lelked el,
Veled mindent, mint hulló csillagot,
Nyom nélkül nyelt el a halott-lepel.

Oh mért él hát az ember, mért löké
Az Isten egy perczre világába,
Hogy öntudatra ébredvezve, az
Örökkévalóságot átlássa?

Átlássa Istensége szikráját,
A roppant tért és a nyügöt nyakán,
S mint trónjáról száműzött Istenség
Sirnál álljon meg percznyi lét után?

Vagy nem vesz el a munka és erő,
De méltó bért túl mindenik arat,
S míg szellemed magasb körökbe lép,
A durvább lélek tőled elmarad?

Sajátjaúl maradnak érzeti,
Eszmék, kapcsok, miket kivíva itt,
S lelkünk folytatja dicsőülve bár
Az életben megkezdett utjait?

Ez is szörnyű, kétség'h'ejtő ez is,
Enyészni jobb mint ilyen öröklét,
Melyben még egy szál multunkhoz csatol
S árnyat reá földünk emléke vét.

Vagy a gyermek, ki itt sem élvezett,
Ott küzdjön-é fel, s küzdjön büntelen?
S ki van, kinek nincs gondolatja, mely
Pokollá lenne örök üdviben?

S te is, ki itt már felküzdél, öcsém!
Hogyan türöd majd örök éltedet?
Te, a kinek tett volt egész valód,
A nyugalom halál leend neked.

Ha látod a lyányt, kit szerettél itt,
S lelkeddel oly rokon lénynek hívél,
Hogy testben agg, lélekben halványul
S a köznapiság mocskában alél.

Ha látod vészben, kiket szeretél,
S óvnod, vezetned őket nem lehet,
Ha köztünk napról napra mindinkább
Hanyatlani látod emlékedet.

És látod a hont, jogot és erényt
Vérezve, s nem siethetsz védeni :
Örök léted örök keserv leend
S enyészetéért fogsz csak könnyörgeni.

FAGYVIRÁGOK.

(Lujza sírján.)

I.

Ki sír velem, ah Istenem, ki sir ?
Avagy nyugton viselni ily keservet,
Mely végtelen, mint Istenek hatalma,
Emberkebellet egyedül ki bir ?
Egész keservem négy rövidke szó,
Egykedvűen vajh hányszor mondjuk el,
Ha a lélekharang kongva szól,
Ki gondol arra, hogy tán egy kebel
Kintől reped meg ?
Én már tudom, mert én is érzém,
Értem, mi kin az, egyedül keserni :
Midőn zokogjuk : ő többé nem él.
Ah én is tudnék egy rokon kebelt,
Egész széles világon egyet, egyet,
Reá hajolva kinomat kinyögni !
De mostan oh, hova, hova hajoljak,
Midőn ép érte kellene kesernem ?
Oh lány, miért haltál meg, mondd, miért
Cseréltél a forró kebel helyett
Hideg sírt ?
Nem szívtam el csókolva lelkedet ;
Hová lett most az árva elszakadva

Világától, e szerető kebeltől,
Hol tévelyeg rideg, sötét magányban,
Világa nélkül a szegény, szegény?
Talán nevettem, a míg haldokoltál,
Talán vigadtam, a míg szenvedél,
S nem jött el, hogy megintsen szellemed.
Van-e, van-e hát még szellemvilág?
Oh lyány, te el nem hagytál volna engem,
De hűtelen levél hozzám bizonynyal,
Hogy dultad volna fel a szép világot
Különben, melyet Istenként teremtél,
Igy egy csapásra!
Vagy nem melengetém el csókjaimmal
Eléggé tőled a zordon halált?
Miért az inkább engem nem talált?
Miért maradtam meg, mint a virágszál
Ablak között az első téli éjre,
Hogy lássam még az eltarolt mezőket,
S bútól hervadjak lassanként utánok?
Átok reád szív, mért vagy oly erős,
Világoddal mért nem roskadsz te is le,
Mért élsz, hogy romjain virasztva számold
Csak vesztéseid hosszú sorád?
Vagy mért a természet, mért oly kegyetlen,
Mosolyg, örül egész világ körülünk,
Mint hogyha kárörömmel felkaczagna,
Hogy néma tél ül a kebelben?
Mért játszik a napnak sugára
A siron, mint a kis virágon,
S a fejfáról madárka énekelget,
Míg lent halott van?
Mért ha egy szív megreped,
Nem gyászol véle minden élet?
A pusztaságban résztvevőt találna
Az árva szív.
Míg így azt látja csak,
Hogy Isteneknek gondjok nincs reája,
S ha egy ember vesz, egy virág lehullt,

Mindegy előttök, ők mosolyganak csak,
Az ember oly kicsinyke, nyomorult.

II.

Hát itt vagyok megint, oh drága völgy,
Ajtód előtt állok, kicsinyke ház!
Jól ismerélek egykor, s most miért
Egész valódnak arczatja más?

Hisz egykor itten az élet lakott,
Most a halál ütött sötét tanyát,
Elszállt a szellem s hullájára a
Természet dobta halvány fátyolát.

Elváltozott azóta szívem is,
Sok édes hangu húrja megrepedt,
Együtt sirathatják, mely elrepült
A ránk mosolygó kedves szellemet.

Téged nem költ fel a pacsirta-dal,
Engem fogadni lyánykám nem siet,
Neked nem a visszhang zeng dalra dalt,
S nekem nem mondja senki, hogy szeret.

Mi jól esik e gyász is, hogy közös,
S fonnyadt lombod közt a szél zugva jár,
Mig vele a nászkoszorúra szánt
Virág hervadtan a sírkertbe száll.

Csak szállj virág, mit is keressz te itt,
Rejtőzzél hozzá, szállj a sírba le,
Meleg van ott, keresztjét éri csak
És engem a tél fagylaló szele.

Vidítsad ott, vidítsd a drága lyányt,
Ki életében úgy ápolt, nevelt,
Sugj a tavaszcélra édes álmokat,
Míg álmánál is szebb valóra kelt.

S midőn tavasszal feljössz ujólag,
Ne hagyjad ott legszebb testvéredet!
Ki rátok küldi — Isten a tavaszt,
Hogyan sajnálna tőle — életet?

De a hó könnyen olvad s mély a sir,
Oh türelem csak türelem azért;
Egy percz meghozza a legszebb díjat.
Egy hosszú élet szenvedésiért.

III.

Még itt fekszenek feltárt könyvei,
Itt a füzér, melyet félbenhagyott,
És a nekem szánt drága kis levél,
Félig megírva végét várja ott.

Sétálni ment talán csak asszonya,
De jaj, mikor, mikor tér vissza majd,
Ha elfeled levélt, szivet s füzért,
Ha lelke már nem érez s ohajt.

De el sötét kép, oh hisz ő enyém,
Mind egyre megy halott, távoilevő,
Ez és az emlékünken él csupán,
Még jobb a holt, mert nem lesz hitszegő.

Mindkettő a jövőben visszatér,
Hervadtan bútól a rég elszakadt,
Míg a halott szunnyadva édesen
Virágzóan, mosolygva megmarad.

IV.

Hah! ő beszél-e, vagy kint sir a szél?
 Koporsóját verik, vagy szűm dobog?
 Mindegy, mindkettő hiven őrzi őt,
 És mindkettő felett a hit ragyog.

Zúg a szél, mint kísértetes beszéd,
 Koczog, koczog szobámnak ablakán,
 És fagyvirágok néznek rajta be,
 Hervadt virágok halvány lelke tán.

Megnépesül szent képekkel szobám,
 Szivemben is egy fagyvirág terem,
 A fagyvirág Lujzám . . . mécssem lobog,
 Ah érzem szellemcsókod, kedvesem!

V.

Kifáradt munkás, hogyha megy nyugodni,
 Rendén van az, nyugodjék csendesen,
 Ha ősszel a lomb sárgán hull a földre,
 Hulljon, helyette más üdébb terem.

De csak feltűnni s télre válni újra,
 Hogy veszte jobban busitson tavaszt,
 De a hajnalnak már vak éjbe fűlni
 Oh jaj ki látta, jaj ki látta azt?

Nem, nem, ki rózsákat hintél körödben,
 A míg magadnak csak tövis maradt,
 Kell, hogy siron túl újra összeszedjék
 A nekünk nyújtott bájvirágokat.

Nem kétkedik az a jövő világról,
Kinek szívében szent halottja van,
Lehull előtte a sötét sorompó,
Mit a halál von olyan zordonan.

Fél lelke túl van s hogyha földi kínok
Emésztik, onnan hoz szelid vigaszt,
S felettem is szép Lujza drága képe,
Mint egy-egy enyhe álmokép viraszt.

Suttogva mondja : «Addig álmodol te
Leánykádról, míg kebleden leled,
És még könnyü lesz akkor is szemedben,
Mely nélkülém örülni elfeledt.

És nekem is könny fog szememben égni,
A boldog perczben, mert eszembe jő,
Milyen soká valál e bús világon,
Hived nélkül, te árván szenvedő.»

VI.

Lelkemben elvonult már a vihar,
Nyugodt vagyok megint, mint hajdanában,
Hiszen nyugodt a holt is sirlakában,
Csak a haldokió küzd fájdalmival.

Csak az ujonnan ásott sir kopár,
Később virágok termenek felette,
Keblemben is halott van bár temetve,
Arczomon elvonul egy-egy sugár.

A hosszú bánat csendes lesz s szelíd,
Szelíd mint éj, melyen reng hold világa,
De mégis éj csak, gyászt mutat sugára,
Egy árva bimbót létre nem derít.

S ha zeng dalom, mint sirórzó tesztek,
Ki lámpákat rak az emlékkövekre,
Azok diszeül, a kik eltemetve
Alattok a mély sirban fekszenek.

Bár csillagot gyujthatnék mécs helyett,
Bár zengenék dalt, mely mindig fog élni,
És egy világot részesemmé tenni
Birnék te benned, szent emlékezet,

Könnyülne lelkem, mert Lujzám neve
Ereklyeül maradna a világnak,
Emlékeül szent könnyek hullanának,
Midőn felőle szólna a rege.

Még így magam tűnök, jaj, egyedül
És vélem együtt bűm is sirba száll le,
Nem gondol senki a lyány szent nevére,
Érzés, keserv, mind feledésbe dül.

VII.

Hová e kő, lyánykám sírjára tán?
Hagyjátok azt a büszke férfiúnak,
Fellengő álmait hadd nyomja le,
Hogy meg ne törje zárját sírlakának.

A gyenge hölgyre puha gyep való,
S virágok, e kis földi csillagocskák,
Hadd álljanak őrt testvérök felett
És rezge árnyok fátylával takarják.

Majd a virághoz eljár kis madár,
Az sír felette, hogyha néma lettem,
Mosolygni fog, mint egykor a leány,
A sírvidék is, a hova temettem.

S ha majd lenéz a csillagok közül,
Csendes lakát szívesen látja így meg;
Írás se álljon sirján, csak neve,
E név egész világa az erénynek,

Mint hogyha látjuk Istennek nevét.
Ti ismerétek őt s él lelketekben,
Mig az utóvilágnak hasztalan
Írnók le, oly hideg, rideg betűkben.

Az ő jelképe itt az aloé,
Mely egy-egy században virágzik egyszer
És mint a földön, minden a mi jó,
Alig születve már meghalni tér el.

Egy reggel kezdett ő is fejlteni,
Mig az egekbe nyult fel szép virága,
Isten megkedvelé, s letépte, hogy
Gyönyörködtesse bűvös illatárja.

VIII.

Neked a kora sirt érzés ásta, lyányka,
Kétszeresen érzél bánatot, gyönyört te.
Köznapi lelkeknek hosszú életútja,
Rövid életedben, ár gyanánt futott le.

Lyányka, nemesebb lény voltál, mint az ember,
S ép azért nem voltál tán való közéjük,
Néked fájt, a mit más néz mosolygó szemmel
S végre elriasztott hitvány törpeségek.

Dal, virág s az élet mind szebb gondolatban,
Mint megtestesülve, elvész szűz zománcza,
Tán az Isten üdve is csupán abban van,
Hogy mit itt mi élünk, ő azt csak gondolja.

Megnyugszom hát én is lyányka végzetedben,
 Hisz örök csalódás lenne földi sorsod,
 Eltörpülni látnád, a mit képzetedben
 Alkotál — Istennél most már folytathatod.

VIII.

EPIGRAMMÁK.

EGY ÓRÜLT NAPLÓJÁBÓL.

1.

Hová lett a tavasz rózsája,
 Arczom rózsái hova lettenek?
 Azt nyár heve, ezt férfiú erő
 Erlelni vágyó éhe ölte meg.
 A nyár gyümölcsözött, megfagyhatott,
 De az erő hova lett nyomtalan?
 Magát emészté fel, csatázva
 A kisszerű kor szűk korlátiban.
 Mint a malomkő, hogyha buza nincs rajt,
 Mint elvetett kard, hogyha nem vivhat bajt.

2.

A hős oroszlán hitvány törbe hull,
 A szív, mely Brútussá lehetne,
 Kis szép kezek közt olykor megtörik,
 S egy élcz a siremlék felette.

3.

Gyakran visszajáró lelkek gyötrenek,
 Érzéseknek hívják azt az emberek;
 Elfüstölni őket, oh jaj, nincs szerem,
 Ábrándos rémlátó hát csak a nevem.
 S felvilágosodott korunk közepett,
 Dolgom a hitetlen nép közt nem mehet.

4.

Hitvány erőmű az az ember ;
Az ész, e mozgató, alig keres
Annyit, mint a mit rossz fűtője
A jó gyomor tőle igénybe vesz.
És sokszor egy nap is már többet kér,
Mint a mit az egész erőmű ér.

5.

Mért tanít a hit szolgája minket,
Hogy siron túl majdan helyre áll
A szent egyenlőség és a dússal
A szegényre is hason sors vár?

Szent misék könyörgének azért, míg
A szegénynek szószólója nincs,
Véle vándorol a más világra
Bűn, gyalázat, nyomor és bilincs.

6.

Kaczagok, ha hallom mondani,
Emberben hogy égi szikra él,
S társadalma viszonyairól
Művelődéséről fenn beszél.

Két vezér-rugója van csupán :
A gyomor s a szemnek ingere ;
Az szülé, mivel csak kérkedünk.
S társadalmunk ennek gyermeke.

7.

Az angyalt oltárképen a művész
Csak a gyomor tájáig festi le ;
Azért angyal, onnan mi emberek
Ah nem vagyunk egyenlőek vele.

8.

El a lángésszel — rontás lényege,
 Mint Istené, ki rontással teremt.
 Nem fér kicsinyesen elrendezett
 Földünkre ez sem, ront tehát mindent.
 S ha a végetlent érzi a tömeg
 És dült sorompó van csak körülé,
 Megdöbben, lelkének legmélyeig
 Gyötörvén őt kicsinység érzete.

Annak legjobb minden csak úgy, mint van,
 Új békót rá, ha tűri, tűrje azt,
 S ha rég megszenvedt bűn megtestesül,
 Imádja ostorát, a megszokást.
 Mért fél egymástól, és önkénytesen
 Mint börtönőr egymást mért őrizi?
 Mért a miljó tűrő ember között
 A sok egyes, hogy miljó, feledi.

9.

Oh hiú ember, nyelvedben is
 Szemtelen hizelkedel magadnak,
 A jót emberségesnek hivod
 És embertelen neve a rosznak.
 Hejh pedig fordítva
 Sokkal jobban volna!

10.

Jól ismerlek hizelgő macskafaj,
 Szivedbe huzva lappang a köröm!
 Te nem vagy bűnös, ez természeted,
 De a ki még neked hisz, gyűlölöm:
 Hogyan gondolhat benned annyi jót,
 Hogy a végetlen sok szép szó után,
 Mit elszórsz, szűdben is marad még
 A jóból némi kis salak talán?

Mért nem néz körmöt, kérges jobbodon?
 Természetétől ilyen mindenik:
 Ki jobbjáról leköszörüli azt,
 Annak mélyen szívébe rejtezik.

11.

A napnak sugarának hét színe van,
 A pénz fényének színe számtalan,
 A hír, erény, dicsőség ilyenek. —
 Hát a barátság, hon és szerelem?
 Kegyelt váltó, mely készpénzüll megyen
 S végszámadáskor nem kell senkinek.

12.

Megmondom e kor embere minő:
 Házasság rontó, szerelemszövő,
 Tanácsban dús, tettben szegény Lázár,
 Ebédhez gyors, éheshez késve jár;
 Halottnál sir, de inségnél siket,
 Más örömén sir, más baján nevet;
 Virágot is csak érdekből nevel,
 Hogy legszebb díszében törhesse el,
 A kis bárányt levágni rendeli,
 De vérét folyni mégsem nézheti.
 Köszönt négy cifra lónak, s hogyha jó,
 Istent számaron megtagadja ő;
 Felrugja az embert, mint az ebet,
 De azt hiszi, hogy mindent jóvá tett,
 Ha öndicsőségére szobrot rak
 Sirjára az egykor felrugottnak.
 Az emberen, mert ember, nem segít,
 S ha mégis adja gyér filléreit,
 Isten nevében adja, attól vár
 Jutalmat, mit koldus nem adhat már.
 Tál vízben nézi a tengervihart,
 Szinpad diszitményén a reghajnalt;

Valódi vészt nem birna lelke el,
Szabadban meg hűvös szél fú reggel.
De szívemnek mégis van vigasza:
Hogy jobb az ember soh'sem is vala.

13.

Halovány erények, halvány bűnök,
Az színlés csak, nem feláldozás;
Sirnak rajtad, hogyha bajba estél,
Imádkoznak s cselekedjék más.
De nem is rabolnak vakmerően,
Lopnak csak mosolylyal ajkukon,
Nem gyilkolnak férfias nyíltsággal,
Gombostűkkel szurkálnak agyon.
Lennének jók, hogy szerethetném, vagy
Gyűlölni elég gonoszak,
És becsülni tudnám jóban, roszban
Erejeért akaratuknak!
Mig így undorral köpöm ki őket,
Oly élmelygően lágyemelegek,
És kerülöm leverő unalmát
Egyhangu kicsinyes körüknek.

14.

Oh ne higye senki, hogy az embert
Szeretem, ha könnyörülni lát,
Enmagamnak fájdalmas csak látni
A nyomort a gazdag természet ölén.

15.

Ah a világ egy nagy patkányfogó,
Ki benne van, rést mind hiába kér,
Hogy éljen, fel kell falni társait,
A legerősebb végre csak megél.

Ah a világ pillangó-gyűjtemény,
Rendezve a szárnyak fénye szerint,

De tû vagyon keresztûl minden szûn,
És szárnya nélkül rút hernyó lesz mind.

Ah a világ gyermeknek jó lehet,
Ki redves fát vesz el csillag helyett,
En láttam a gyöngyöt, még mint könyût,
És a rubint vércseppnek seb felett.

16.

Mi egy embernek bukta? Dráma csak,
Bár sirunk rajta, mégis elmulattat,
És szidjuk a hõst, ha megszabadul,
Hogy elrontá könyekkel vett tréfánkat.

17.

Egyetlen egyszer hittem, hogy miattam
Hull szép szemekbõl részvét harmata,
Megint csalódtam, a nõ könyezett, mert
Vetélytársán szebb fõkötõ vala.

18.

Az ember már mint ember mitsem ér,
Szintugy szégyenli nyomoru fáját,
Száz czimet vesz, lesz mindenféle úr,
De senkit sem csal meg, csak önmagát.

19.

Oh szerelem! te édes gyötrellem te,
Te kétkedõ hit, könyezõ gyönyör,
Érzem hatalmadat, mely mint varázs fû
Egyszerre gyógyít, és egyszerre öl.

Látom most, milyen dõre, hasztalan vagy,
De jól esik, hogy lelkemben lakál,
Nem is jó ember, ki nem csüggött hévvel
Eszmén, az ész elõtt mely meg nem áll.

Feláldozás, hon, hit, mind ilyen eszmék,
De mégis lelkünk égből hozta le,
És közelebb áll Istenéhez a szív,
Mely mindezeknek volt lakó helye.

S ha a tapasztalás kiábrándít is,
A megcsalt szív becsében nem veszít,
Szégyelje a lány s a világ, ha oly korcs,
Hogy be nem tölti szívünk vágyait.

20.

Mi vagy te szerelem? Tán égi tűz,
Miként hiú göggel dicsekedel?
Por lángja vagy, s felforralt vérünkkel,
Mint illat a virággal, hervadsz el.

Szerettem én is, s gyakran gondolám:
Ha harmincz évvel kedvesem előtt
Meghalnék, s ő mint agg követne csak,
Rokonnak érze-e lelkem őt?

21.

Sokan jutának véginségre már,
Kincset keresvén, a hol semmi sincsen;
Legtöbbb örült, szerelmi áldozat,
Vagy az ég titkát kutatá erősen.

Nősültek volna csak meg mindazok,
Szerelmes egy sem volna már s mind józan,
Csak lettek volna pappá mindezek,
Csupán azt néznék, a mi a földön van.

22.

A lány bűvös növény, virága oly deli,
De elrejtett gyöke méreggel van teli.
A lány tűz, messziről világol, melegit,
Közről gyilkosan éget vagy megvakít.

23.

Mért nem hervad szívünk is, mint a lyány,
Mért oly muló tartós szerelmünk tárgya?
Nem szűnk hűtlen, de ideálja az —
Vagy hol van, mely mint megbájolt maradna?

Mely első csókján égett, a zománcz
Ellebben, mint a puszták délibábja,
S kiábrándult szűnk bájvilág helyett
A puszta sivatagjait imádja?

24.

Önzővé szülé a végzet már az embert,
Látkörében mindig ő foglal közép helyt
S mentől távolabb van valamely tárgy tőle,
Annál halványabbá, kisebbé foly össze.

25.

Mit kérsz Istent, ő szóra mitsem ád,
Gúnyol, ragyog jó- s rosza egyaránt;
Véráldozat égett oltárain,
Midőn olykor lejött, mivel megszánt.

Az ég magas! — mig a sóhaj felér,
Esővé lesz, s az is, ha földre hull,
A nyomoruság szenvedésitől
Csak a dúsak termése gazdagul.

26.

El, el, ne lássak emberalakot,
Elutálnám az Istent általa,
Kiről azt mondják, hogy hatod napon
Saját képére embert alkota.

Avagy jobb volt az ember akkoron,
S azóta Istenünk trónról bukott,

Hogy így elnézi, a mint ördögök
Birják a neki szentelt templomot?

Nem, nem, galambból nem lesz keselyű,
Az ember olyan, a milyen volt rég,
Azért mondá az Úr már kezdetben
Megbántam im, hogy embert alkoték.

27.

A nagy Kopernik csillag-rendszere
Legbiztosabb vezér az égen fent;
Ily biztos rendszer: emberek között
Gaznak, csalárdnak tartani mindent.
Gyéren hoz üstököst a föld s az ég,
S az is, ki tudja, rendbontó-e még?

28.

Ember! te nagyszerű méregfa,
Környezetedet is megmérgezed,
Im bűneidet eltanulja
Leghüségese barátod is, — ebed;
S mig jó ruhához hizelegve jó,
A rongyos koldust megugatja ő.

29.

Mit nekem az egész emberiség!
Nem vágom meg miatta ujjamat,
De hivjatok kiirtani, megyek
S kivégezem végül enmagamat;
Hogy újra Isten légyen már az úr,
Es éden kerte újra felvirúl.

PETŐFI SIRJÁRA.

Nem mondja kisdéd siri jel:
E zugban porlik tested el.
Es jól van az, mert így a sir,
A melyen egy hon népe sir,

S körülragyogja szellemed,
Egész e honnak keble lett.

Te a szabadságot megüdvözölted
Még bölcsőjében, az viszont neked,
Utolsó búcsuzásakép, megirta
Ágyudörgésekkel — sirversedet.

HIT ÉS TUDÁS.

Szörnyü rablás történt, oh mesterem!
Mond Izis papjához ifju segéde, —
En is hibáztam, ah de megbocsáss,
Mert így jövék csak az átkos merényre
Fölemelém a leplet, embernek
Erintni, melyet tilt hitünk törvénye,
Mely a legszentebb szentséget fedí,
És mely előtt hittel hull a nép, térdre,
Elcsábitott a dőre tudni-vágy,
De oh mit láttam, semmi sincs alatta. —
Hallgass fiam, mond a pap, ép azért
Mindenki a mit hisz, ott feltalálja.

PRÓZA ÉS POEZIS.

Csodálod a virágnak színeit,
Imádod a lyányt, eszménykép gyanánt,
Fellelkesülsz a nagyság szavaira,
Költő vagy, minden hétköznapi bánt.
S mégis, ha a virágnak gyökere
Nem lenne földben, hervadna korán;
Ha a prózába sohse szállna le,
Nem lenne oly virágzó a leány.
S midőn a szónok úgy fellelkesít,
Előbb már odahaza jóllakott:
Igy jár kar öltve eszmény és göröngy,
Nem szabad azt széjjel-szakítanod.

METAMORPHOSIS.

Midőn a lyányka csak menyasszony,
 Még csupa menny az egész asszony,
 Későbbben a mint lesz menyecske,
 Folyton fogy a menny s lesz mennyecske,
 A menny végkép elfogy lassacsván
 S csak az asszony marad meg pusztán.

A MAGYAR FORRADALOM.

Mint villámlás valál, fényes, rövid;
 Nem tudni honnan, nem tudni hová,
 Azt sem tudnók, voltál-e igazán?
 Ha, ^{mit} _{mit} hagyál, a rom nem mondaná.

HONFIBÚ.

Nem volna életemben bánatos percz,
 És nem szívemben néma fájdalom,
 Ha lelkemből kihalna drága képed,
 Ha sorsodat nem érzénem, honom!

S mégis, e bú ha szívemből kiveszne,
 Elhagyna, veszne minden örömem,
 E szentelt bűn kívül hisz' más örökség
 Bukott hazámtól nem maradt nekem.

HIVATLAN PÁRTHIV.

Nekünk vágyol szolgálni, mondod. Kérlek
 Ha ez való, ne tarts velünk, de vélek.

MEGVESZTEGETHETLEN.

Rád bizton számolunk, hogy pártunkon leszesz,
Oly árut mint te, tán csak senki meg nem vesz.

HELYES SÜLY-ARÁNY.

Ha kar kell, szívesen látom a tömeget:
Ha ész kell, szívesen fogadjon engemet,

DICSŐSÉG ÉS GYALÁZAT.

Ha milliókat meghódoltatál,
Dicsedre még nem szolgál néked az.
Csak arról tesz tanuságot, minő
Hitvány volt a tömeg és milyen gaz.

AZ ENTHUSIASTA.

Mégy hát te is, előre! jelszavad,
Már uti terved kész, csak egy baja,
Beszédedben még forr a gőzkazán,
Egyet nem tudsz még: merre és hova?

EGY KACZÉR HÖLGYHÖZ.

Mért oly nehéz e sziv, hisz a ki benne él,
Oly röpké az a nő — oly könnyű mint a szél.

PHILISTER.

Nem vagytok hidegek, nem vagytok melegek,
Még epigramma sem telik belőletek.

EPILOGUS.

Sokat, sokat értem már életemben,
Tömérdék bút küldött reám az ég,
De hála Isten! a sors éjjelében
Ragyogó csillagom is volt elég.

Érinte elválás, halálnak árnya,
Majd újra édes emlék ringatott,
S feláldozó rokon szívet találva,
Kietlenben a bú is elhagyott.

Hittem, kétkedtem, vágytam és lemondtam,
Mosolygtam, sírtam, multon és jövőn,
Tündérek játsztak vélem napsugárban,
Kisértetekkel jártam sírmezőn.

Sokan szerettek és sokat szerettem,
Bántottak is, de szűmben nem maradt
Fulánk. Baráti serleggel nevettem,
És más ha sirt, szememből könny fakadt.

Láttam lezúgni nagy napok viharját,
Dicsőség, börtön ismerős velem,
Ha napsugár avagy villám futá át
E szívet, elzengé azt énekem.

Elzengte akaratlan mint madárka,
Kit nem kérdenek, ha dall, mit éreze,
Nem kérdik, az ősz búcsuzó avarja
Miért halvány, piros vagy fekete.

Csak azt hallgatják, hódító-e hangja,
Csak azt nézik, ragyog-e a levél,
Ki gondol a madárra és a fára.
Ki a költőre, hogy mi sorsban él?

Ez a dicsőség! Oh hideg, hideg kép!
Életrózsáinkból halálfüzér.
Oh érte szívem küzdterre soh'sem lép
S mint lomb, madár, belőle részt se' kér.

De jól esik tudnom, nem a sikamló
Út az utam, mely semmiségbe vész,
És felsóhajtom: veszhet már a kagyló,
A drága gyöngy, mely élni fog, ha kész.

Oh bár gyöngy lenne mindenik dalocskám,
Fényt hintve arra, kit megénekel,
Nézné irígyen a tömeg, csodálván
A fényt, mit költő választottja lel.

Csak ők tudják, kihez dalom beszéle,
Mit tűr a kagyló, mely gyöngyöt terem,
Csak ők érezzék, — mig reng dalom fénye —
Körülöttök zokogni szellemem.

S ha nem lesz már, ki vélem sírt s örüle,
Ha nem lesz már többé kit érdekel:
Vajon, hogy e dalt ily módon elzengje,
Min ment keresztül a költő kebel?

Még akkor is egy-egy jobb kebelnek
Szót kölcsönözni tudna énekem,
Valódi égi kéjt csak így lelendem,
Örök ifjúság akkor jut nekem.

Mert nem ha ujat mond, ér szívhez a dal,
De, hogyha azt, mi benne szunnyadoz
Életre költi, — vágyainkkal él, hal,
Mosolyt a kedvnek, bának könnyt ha hoz.

E dőre könyvből is csak úgy lesz ének. —
Vegyen hát minden a mi illeti:
Borágot, rózsát vagy cziprust fűzérnek,
Vegyen, ha szive dallal van teli.

És mig öröm, bú, hit, meg kétkedés lesz,
Tél és tavasz, ifjuság, szerelem,
Míg szent eszmékért ember harczol, érez:
Mindebből osztályrész jut majd nekem.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés. Madách Imre, írta Alexander Bernát	5—40
Az Ember Tragédiája	41—177
Költemények	178—290
I. Szerelem.	
Búcsú-érzetek	181
Visszaveszem leányka	182
Búcsú	184
Beteg kedvesemhez	185
Vadrózsák	187
Boldogság és szenvedély	194
Borbáláshoz	195
Borkához	197
Ha láttok is	198
Májusban	199
Hozzá	201
Otthon	201
Lélekerő	203
II. Benső küzdés.	
Ifjan haljak meg	204
Dalforrás	204
Sirom	206
Jaj, csak panaszt ne!	207
Ó- és újkor	208
Őszi érzés	210
Megnyugvás a sorsban	211
III. Benyomások.	
Egy látogatás	212
Egy nyíri temetőn	215

	Lap
Téli.....	216
Isten keze, ember keze.....	220
Alföldi utazás.....	223
Őszszel.....	226
Hazaérkezéskor.....	228
IV. Jellemzések.	
A család képe.....	230
A megváltó.....	231
A hódító.....	232
Életünk korai.....	233
V. Kedvcsapongások.	
Táborban.....	235
VI. Rajzok és képek.	
Nyári nap, téli éj.....	236
A nő teremtetése.....	240
Karácsonykor.....	243
VII. Elmélkedések.	
Egy vetélytárshoz.....	244
Fogságomból.....	246
Szontágh Pál barátomhoz.....	252
Elveink.....	253
Csak béke, béke.....	254
A halál költészete.....	255
Pál öcsém sirjánál.....	265
Fagyvirágok.....	268
VIII. Epigrammák.....	276
Epilogus.....	288

PH

3132

M3

köt.49

Magyar remekírók

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

LESZIRKI KÖNYVKÖTŐ BUDAPEST